

سیند پھ منگی کی

(ادبی رسالہ)

لیکوال : اسحاق ننگیال

www.samsoor.com

ژمنه اما د چا پر وړاندې

د هنري ژورو واقعیتونو او د هغه د پراخو بعدونو سم او ژور درک او د هنر استا تیکي او د هغه د وګړنیز رسالت د اړیکو پیدا کول او د هغو اندونو پر ژورتیا پوهونه چې ټاکلې هنري پدیدې ورڅخه د یوه ضرورت او یوې ټاکلې اړتیا په توګه منځ ته راځي، زمونږ د وخت او زمونږ د مهال اساسي غوښتنه ده، چې د هنر د پراخو، پټو او برالو و پدیدو کشف، څېړنه او کره کول هر یو ځان ته ځانګړې او هر اړخیز بحث غواړي او د هنر پر وړاندې له مسوولیت څخه ډک بحث. کله چې وغواړو د هنري ټاکلو پدیدو د هستېدنې، خلاقیت، رسالت او مسوولیت په اړوند څه ووايو او ویې لیکو لازمه برېښي خو د اړوندې ټولنې د سرشت او د هغې د خاصو زمانې او مکانې شرایطو په دننه کې د تاریخي وګړنیزو او اقتصادي متضادو پدیدو د څه رنگوالي، حرکت او رمختیا په باب لازمه پلټنه وشي او د هنري پدیدو د پیدایښت، پرمختګ او نوي کېدو په اړوند د ټولنې د تمدن او فرهنگ بهیر مطالعه شي او د ټولنې د انسانانو تر منځ او د انساني ټولنې او طبیعت تر منځ د عاطفي اړیکو په هکله کره کتنه وشي او په ټولنه کې د هنر د رامنځته کېدو عوامل وڅېړل شي او د ژوند او هنر تر منځ اړیکې را برسېره شي. دلته خبره پر هنر، د ټولنې، د ټولنې له انسان او د ټولنې او انسانانو تر منځ د هنر د اړیکو او د هغوی د ټولنیز سیاسي - اقتصادي ژوند په دننه کې د تاریخي او زمانې پېښو په باب ده، چې بې له شکه یو له بل سره د مولد او مولود، د هستي او هستوونکي پیوند لري او دلته خبره پر هنر او د خلکو په ذهن او روان کې د هنري پدیدو د اثر بندنې او پابښت په باب ده او په هنر کې د ژمنې په باب.

هنر او ټولې ادبي پدیدې هر کله او هر وخت د یوې ټولنې د خاصو زمانې او مکانې شرایطو او پېښو زېږنده او د ټولو زېږنایي مناسباتو د موجودیت، خصلت، بدلون او حرکت روښنایي محصول دی او تر نن پورې یې یا خو په هماهنگ او کله هم په نا هماهنگ ډول دوام موندلی او تر مور پورې رارسېدلي دي.

ومو ویل چې هنر او ټولې ادبي پدیدې د ټولنیزو، تاریخي او اقتصادي مناسباتو زېږنده او د ټولنې او د خلکو د ذهني اړتیاوو او غوښتنو پر اساس منځ ته راغلی دی او وده یې موندلې ده. هېڅوک نه شي کولی هنري پدیدې له طبیعت، ټولنې، تاریخ او د خلکو له ژوندانه څخه بېل او مجزا وبولي. هنر د ټولنې د ژوندانه تجسم او انعکاس دی، نو که چېرې هنر او هنرمند وغواړي له ټولنې او د ټولنې له روانو پېښو

سره او د خلکو د ژوند له روال سره پرېکړه وکړي د عاج د خیالي مانۍ له برجونو څخه لوېږي او ځان ته په حتمي توګه د مرګ او نېستۍ بې رحمه منګولو ته سپاري هنرمند ، ادیب ، شاعر او لیکوال د ټولني مخکښ استازي او د هغه د عيني موجودیت پېښو او تاریخ منعکس کوونکي او آیینه دار دي . هنرمند پخپله د خپلې ټولني غړي دي او پخپله ټولنه کې ژوند کوي . هنرمند ((پر ځمکې ولاړ دی او بیاد د اشیاءو پر موجودیت . شهادت ورکړي . که هغه خپل زمان ونه ګوري له خپل تاریخ سره یې خیانت کړی دی او که خپل محل ، مکان او چاپېریال ونه ویني او که د خپل ماضي قاضي ، د حال لېدونکی او د راتلونکې پېشګوی اونه اوسي خیانت یې کړی دی ...)) .

هنرمند ، ادیب ، شاعر او لیکوال په ټولنه کې ژوند کوي او باید د خپلې ټولني او د خپلې نړۍ د پېښو انعکاسګر او د خپلو خلکو د ناپایه رنځونو ، وینو او اوبنکو د شپبو انځورګر او برعکس هم د خپلې ټولني د انسانانو د خوبنیو او بنادیو د شپبو عاطفي مترجم وي .

زمونږ په لوغړنه ټولنه کې چې همدا اوس هم د مرګ او وینو سوداګران هره ورځ او هره شپبه د خلکو د کورونو پر نغریو کې د مرګونو او نېستيو زړي کړي او زموږ پر لوغړنه ټولنه کې چې د جګړې اورو زموږ د هیواد پراخ او سمسور طبیعت هم پر چپغو او زګېرو یو راوستی دی نه بنایي چې زموږ د دغې سوې سوځېدلې ټولني هنرمند ، ادیب ، شاعر او لیکوال د عاج په خیالي مانۍ کې ناست او د خلکو په وړاندې د بې مسوولیتۍ پلټۍ ووهي او حتی د خپلو عواطفو او احساساتو پر ((بې طرفه)) کولو سره د خپلو هیوادوالو د زړونو د وینو د لښتو او د هغوی د ماتو هډوکو د غنډیو بې پروا نندارې وکړي . ((څومره به لویه ګناه وي هغه څه چې ویلی یې شو ونه یې وایو او څومره به له انسانیته لرې وي هغه څه چې وینو یې ونه یې ښیو او پرېوتې له لاسه ونه نیسو)) .

سیند په منگي کې

په زلفو ورو ورو پرمخ را کاږه
هلته زما د زرگي کور دی وران به شینه

دا زموږ د فرهنگي ټولني د يوه غرني او يا خو د يوه کليوالي انسان دا يشنده ميني شاعرانه انگازه ده، چې د لسگونو او بنايي د پېړيو په تېرېدو سره مور ته په همدومره خوږوالي او نوي والي رارسېدلې ده او د پېړيو، پېړيو ژوند کولو وس، تومنه او قابليت لري. شعر په لنډه او اهنگينه ژبه د اند او تخيل عاطفي پيوند دی. شعر له کليماتو څخه جوړه شوي او سينگار شوي ناوي ده. شعر د تخيل، تصوير او هنري يوه بنکلي او ارته نړۍ ده او له بله پلوه شعر په يوه خپک کاغذ کې زموږ د ټولې مادي نړۍ انځورونه او په بل عبارت په منگي کې د سيند ځايول دي.

زموږ پښتو لنډۍ همداسې شعرونه دي، په منگي کې سيندونه ځايوي او د څو کليمو په روح کې يوه دنيا بنايسته او اند بنمنده مينه هم.

دا چې زموږ په ټولنه کې د لنډۍ شعر د هر لوستي او نالوستي پر ژبه حک دی او دا چې د لنډۍ شعر د وخت او زمان په ټولو شرايطو کې ژوندی پاتې شوی دی، دليل يې لپه همدې لنډۍ، بنکلا او سپېڅلتيا کې دی او بس.

د دې لپاره چې د پښتو د اوسني شعريو لږ لنډ جاج واخلو دا خبرې مويواڅې د يوې کوچنۍ سريزې په توگه طرحه کړې. په هر شعر کې دوه ډوله جولي (شکلونه) لرو:

۱_ ظاهري شکل: د مسرو وزن، بې وزني، قافيې که وجود ولري او د مسرو او کليماتو تول، شمېر او د حرکت بڼه يې.

۲_ ذهني شکل: احساس، اند، تخيل (د محتوا حرکت) کله چې د پښتو شعر د پورته شکلونو يادونه کوو مقصد مو دا نه دی، چې په دې لنډه اخباري ليکنه کې د شعر پر دغو ځانگړو برخو بحث وکړو. دلته غواړو يواځې د شعر پر ((قد او قامت)) او د هغه پر شعري محتوا لنډې خبرې وکړو.

زموږ د پښتو شعر د تاريخ په اوسني بهير کې يو شمېر شاعرانو د څرنگوالي پر ځای څومره والي ته مخه کړه. لکه د مخه مو چې وويل، شعر چې په لنډه او اهنگينه ژبه د اند او تخيل عاطفي پيوند دی پر اوږده او غځېدلې ژبه د هغه او دغه ځای د تشو خبرو پر لفاظي او پرې پيوند بدل شو.

شعر چې بايد د شاعرانه او هنري انځورنو راغونډ شوی او راپيل شوی امپل وي، د غير هنري او غير هنري ورځنيو کليماتو په اوږدو پرو بدل شو او په همدغو ((شعرونو

((سره مود چا خبره ختيغ او لو بديع سره گز کرل .
 مورنه وایو چې خدای مکړه اوږد شعر، شعر نه دی او هېڅکله شعري او هنري ارزښت نه لري، که چېرې مورې وکولی شو چې په خپلو همدغو اوږدو شعرونو کې همغومره شعري او هنري مفاهیم او انځورونه ځای کړای شو دا به زموږ کمال وي او زموږ د شعر هنري کمال هم که چېرې مورې وکولی شو د حمید بابا د ((کاش له یاره سره تللی په سفر وای)) په څېر اوږد خو له معجزه جوړوونکو شعري، هنري او عاطفي کلیماتو، مفاهیمو او انځورونو څخه ډک شعر او یا نظم ولرو دا به نه یوازې زموږ د شعر کمال وي بلکې زموږ د معاصر پښتو شعر د ویاړ هسکه شمله به هم وي .

مورنه ویاو چې زموږ معاصر او اوسنی شعر دې د لنډۍ د شعر په څېر لنډ او مختصر شعرو وي، مگر لږ تر لږه خو دې د خپلو شعرونو مانا بیزو او ښکلا بیزو اړخونو ته پام هم وکړو، اوږد شعر پراخو انځورونو ته هم اړ دی او ((چهل گزیان)) خو لږ تر لږه څلو پښت گزه ټوکر هم غواړي .

مورې شاعران دا منو چې ښایي ونه شو کولی د خپلې ټولنې او نړۍ دغه پېچلې پېښې په خپلو شعري هستونو کې په پرې کړو او لنډو مفاهیمو کې انځور کړو خو باید دا هم له یاده ونه باسو چې مورې شاعران یو، مورخین او جغرافیه لیکوونکي نه یو .

دوه ډوله حقیقتونه وجود لري : علمي حقیقت او شعري حقیقت یا هنري حقیقت : علمي حقیقت د حساب او ریاضي پر بنسټونو ولاړ دی او شعري حقیقت پر معنوي اند او هنري انځورونو. کله کله زموږ په شعرونو کې ((علم)) ، ((وعظ)) او د ((

بیانې)) ورکولو دود دومره عام او پراخ شي، چې نه شو کولای په یوه پینځه پاڼه ییز ((شعر)) کې پینځه نوي او شاعرانه ترکیبونه ومومو کله، کله په خپلو شعرونو کې د عیني صفتونو پر ځای دومره مجرد صفتونه کاروو چې زموږ دغه ډول ((شعرونه)) د لارو او بازارونو په عادي او ورځینو خبرو اوږي .

ښایي د دې خبرو یو دلیل دا وي، چې مورې د افلاطون له دې خبرې څخه سرغړونه کړې وي، چې وایي ((شاعر هغه پاک او سپېڅلی موجود دی چې تر څو یې الهام نه وي اخیستی پر کشف او بداعت نه شي کولای لاس پورې کړي)).

او یاد ((شلي)) پردغې خبرې لاسم نه یو پوهېدلي چې ((شعر د استدلال په څېر نه دی او هغه شی نه دی چې د ارادې په پرېکړه سره په کارولو کې، هیڅوک نه شي کولای ووايي چې زه به شعرو وایم حتا ډېر ستر شاعران نه شي کولی داسې خبره وکړي)).

مورې ډېر ځله الهام او کشف ته ارزښت نه ورکوو، مخکې له دې چې هستونې ته وهڅېږو، لیکو یې او په زوره یې لیکو . د دې لپاره چې شاعرانه حالت راباندې نه دی

راغلی او نه مودی لمس کری، نولې به مو شعر یوازې له لفظي غورو پرک ونه چوي او
داخوبه پر خای پر پردو چې یونیم ((شاعر)) خومود ((شعر)) د لیکولو لپاره د
احتیاط په خاطر د الفبا په ترتیب د قافیو او ردیفونو د منظمو جدولونو کتابچې هم په
جیب کې گرځوي. همدا چې غږ ورته وشي ساعت وروسته ((یا الله)) شعرتیار دی .
خلکو ته باید رښتینی شعر په مخ کې کېښودل شي او دا زموږ د شاعر، وجیبه او
مکلفیت دی .

بڼه شعر! له هر ((ايزم)) نه چې وي

... او موږ يوازې د ريالېزم په خپته کې څه ليدلي دي، چې نوم يې تش پر ژبه راوړو خوله مو پرې څرېږي؟ آيا شعر، مينه، ژوند او هنر د همدغه ((ريالېزم)) په کولمو کې نغښتی رانغښتی دی، چې هره خبره يې د آسماني کتاب حيثيت راته لري او انکار ترې د کفر خواته ځي؟

په دې باور لرو چې هغه شعر او هغه هنر چې د انسان لپاره د انساني ټولني لپاره او د ژوند لپاره نه وي وقف شوی، هغه شعر، شعر نه دی او هغه هنر، هنر نه دی خو مگر ژوند همدا څښل، خوړل او پاڅېدل دي؟ او کله چې له انسان او له انساني ټولني نه خبرې کوو، آيا موخه مو يوازې او يوازې د ټولنيزو تضادونو او د هغو پر اړندو مسایلو د اندونو او ذهنونو راسپړل دي؟ راشو ژوند، انسان او انساني ټولني د هغو پر پراخ مفهوم سره وڅېړو او ژوند ته د ژوند په سترگه قايل شو .

موږ عادت کړی، همدا شعر ته، کيسې ته _ او د ادب او هنر د نورو ډولونو د راهستولو لپاره قلم را اخلو حتماً بايد وږي او ماږه نسونه، بې عدالتي او ټولنيزې نادودې زموږ د ادبي او هنري هستونو مرکز وټاکي. حتماً بايد په خپلو هستونو کې د خپل وطن هسک او آسمانڅک غرونه او بهاند سيندونه سره گز او را گز کړو او د خپلو بهادريو په لاپو شاپو سر شو .

او که چېرې هم په تغزلي او لېرېکو شعرونو لاس پورې کوو، نو که چېرې د هغه شعر حتی تخيل او ايمان هم د علم، پوهې او منطق له عامو اصول سره ډډه ونه شي لگوليو هغه دې بيا پر ((کفر)) متهم يو او د پېړيو د راپاتې شويو ادبي سنتونو پر ماتولو هم .

هو کې! هنر د ژوند لپاره، او زما په اند هنر لپاره کېدای شي وجود ونه لري. هر څه چې د شعر په نوم او د هنر په نامه ايجاد شي او منځ ته راغلي دي د انسانانو له خوا منځ ته راغلي او همدغه شعر او همدغه هنر د همدغه انسانانو د اند، ذهن، تجربو او حواسو محصول دی، او بې له شکه د انسانانو له کړو وړو، تجربو او حواسو سره په يوه ډول نه په يوه ډول عيني او ذهني اړيکي لري. که نه نو دا شعر او دا هنر څنگه او له کومه ځايه منځ ته راغی؟ او ولې منځ ته راغی؟ ومو ويل تر اوسه هر شعر او هره هنري پدیده چې د هر کوم ادبي مکتب بر بنسټ منځ ته راغلي د انسان او يا خود شاعر او هنرمند د تجربو، ذهني او حواسو محصول دي. شاعر او هنرمند خو پېغمبر نه دی، چې ناليدلي او نا اورېدلي خبرې له پورته پرې نازلې شي، نو د دې لپاره چې د هغه ادبي او هنري هستونه د هغه د فکر او اند زېږنده ده، د هغه له خپل ژوند او په مجموع کې د انسان له

ژوند سره نېغې اړیکې لري، خو مور د شعر او هنر له دغو پدیدو سره بې رحمانه وچ او له خپل نه ډک چلند کوو، یا خو له شعر نه سیاست غواړو، له شعر نه تاریخ غواړو او یا خو له شعر نه دلیل، منطق، برهان او حتی علمي ثبوت غواړو. او د هرې ادبي او هنري هستونې پر څټ چې د ((ریالېزم)) ټاپه وه راته ((همه دې انتخاب)) او که خبره له دې نه هاخوا لږ څه پر ذهنیت، احساساتو، ژور تخیل او ژورو سمبولونو او ابهامونو ولاړه وه، بیان دغه دی له واقعي ژوند او عینیت څخه لرې شوي یو (!) او د ((ابهامونو)) ((بې منطقي)) او ((لېونتوب)) په اتهام غږونه په ستونې کې راته وچوي. آیا مور شاعران مجبور یو، نړۍ داسې وگورو لکه د نړۍ په مخ ټول عادي انسانان یې چې ویني؟

— آیا مور شاعران او هنرمندان د دې مکلفیت لرو، چې هر لوستی او نالوستی دې زموږ پر شعر او هنر داسې پوه شي لکه پر ځان چې پوهېږي؟
— او آیا شعر او هنر ریاضیات دي چې ووايو: دوه جمع دوه مساوي کېږي څلور سره؟ د سمبولېزم د ادبي مکتب لارښود ((بودلر)) وایي: ((دا نړۍ له علایمو او اشاراتو څخه ډک ځنگل دی حقیقت د عادي خلکو له سترگو څخه پټ دی او فقط شاعر د هغه ادراکي ځواک له مخې چې لرې یې کولی شي د دغو علایمو د تفسیر او تعبیر په وسیلې سره هغه احساس کړي)).

د بودلر د نامه په یادولو سره خبره پر سمبولېزم راغله، سمبولېزم چې د یو شمېر ((ادب پوهانو)) په اند له حقیقي ژوند څخه لرې گونگ او نامفهوم دی (!).
همدغه شېبه چې دا څو ټکي کارم او د ((مکتب های ادبي)) له کتاب څخه مې د بودلر پورته خبره پور کړه، ومې لوستل چې لیکوال د سمبولېزم د ادبي مکتب لارښوونکی په دې نامه چې په شعرونو کې یې بشري روح نشته او دې شعر له ژوند څخه لرې کړی دی محکوموي او حتی د انارشېزم په تور یې نیسي، مگر د حیرانتیا وړ خبره دا ده، چې په همدغه کتاب کې بناغلي لیکوال د همدغو سمبولېستانو شعرونه راوړي، چې بشري روح لري، مینه لري او انساني لوړ اېډیالونه هم څپې پکې وهي:

— خوښۍ هیلې غښتلې کوي، ای هیلې ته هغه زړه ونه یې چې لذت دې پیره ده، هر څومره چې دې پوټکی کلکېږي بناخونه دې لاد لمر خواته لاره کوي، ای له سروې ځینې زیاتې پاید ونکې ونې! آیا ته تل همداسې په لویېدو یې؟

— ای عجیبو لارویانو! ستاسو په سترگو کې چې د سیند په څېر ژورې دي زړه راکښکونکې کیسې لولو د خپلو خاطراتو پانگه چې په هغو کې د ستورو او فلک گوهرونه شته مور ته را پرانیزی! غواړو بې له هراسه او بې له باد بانه سفر وکړو. زموږ

له اروا وونه چې د بادبان په خپر غوړېدلې دي خپلې خاطرې پورې باسي، ترڅو غمونه راته په خونښو بدل کړي؟

ووايي څه مولىدلې دي؟

او فرض کړو چې د دې ډول شاعرانو په شعرونو کې بدبيني او ظلمت تيارې، سکوت او رويا هم خپې وهي، مگر ژوند ټول له نېکمرغيو ډک دی؟ آیا زمونږ نړۍ چې دا دی ژوند په کې کوو د ظلمت نړۍ نه ده؟ او آیا ژوند په خپله رويا نه ده، چې سيورى يې راباندې اچولى دی؟ او زمونږ ژوند او زمونږ نړۍ له ابهامه ډک ژوند او له ابهامه ډکه نړۍ نه ده؟ او رښتيا د سوريالېزم د ادبي مکتب اصول د شرق له عرفان سره گاونډيتوب او حتى خپلوي سره نه لري؟ لري يې خو مورډ خپل شرقي عرفان ته د تسليم گونډې وهو مگر په خپله سوريالېزم گونگ دی، نا مفهومه دی او زمونږ له حقيقي ژوند څخه لرې دی (!).

زمونږ د دې چمونو له فلسفي اړخونو سره کار نشته، خو مورډ شعر په لټه کې يو، د هنر په لټه کې يو او د شعریت او هنریت په لټه کې يو، هغه شعر چې چېرې چې ويو په ريالېزم کې او که په سمبولېزم کې، په سوريالېزم کې او که په روماتېزم کې. سمبولېزم چې د ځينو په گروهه يوازې ((کليمې)) ته د ارزښت ورکولو شعر دی او سوريالېزم چې د هغوى په فکر د انځورونو د انحراف شعر دی او اگزیستا نسيالېزم چې د نا اوميدى او ناهيليو شعر دی، په هره يوه کې څه شته او ډېر پکې څه شته چې څه ترې زده شي او زمونږ ننيو ادبياتو کې مروج هم شي.

هو کې! مورډ شعر ترې يو او مورډ شعر ته سترگې په لار يو، او زمونږ او سنى پښتو شعر چې دا دی له کلونو کلونو سکون او له سينې بنويږدني وروسته لږو ډېر پر ملا سيخ شو دی، نو يو تجربو ته اړ دي او نويو آزماښتونو ته، مورډ شعریت او هنریت ته اړيو. هغه شعر او هنر چې که له هر کوم ادبي بنوونځي څخه اوبه څښي چې شعروي او هنروي مورډ ورته اړيو، ښه يې ترې را اخلو، تجربه کوو يې او عامو ويې او څه چې د منلو او زغمور نه دي او منحط دي پراو بو يې لاهو کوو، مگر د شعریت لمنه هېڅکله هم نه خوشې کوو.

د نړه وینې

یوه لاله ، یو مشال

خومره ستر ، خومره سپېڅلی او خومره بختور دی دا ولس چې مینه یې وطن دی او وطن یې مینه ، ژوند یې وطن دی او وطن یې ژوند .

د دې ولس د شعر په باب خبرې کووم او د دې ولس د شاعر په هکله . شعر او شاعري پېړۍ ، پېړۍ کېږي ، چې د نړۍ په ټولو لسونو کې د یوه نه وچېدونکي او ناپایه سمندر په توګه بهاند او ځپاند روان دی او د نړۍ د شعر مانوگانو به خومره د دې سمندرونو په ژورو کې لامبو وهلې وي ، خومره به یې ژورو تلونو کې له پنبو غورځېدلې وي او خومره به د شعر بېړۍ د دغو سمندرونو آرامو ساحلونو ته رسولي وي !

هو ! شعر د نړۍ د ټولو خلکو مال دی او تر اوسه داسې قام نه دی رازېږېدلی چې شعر دې ونه لري ، شاعر دې ونه لري ، هنر دې ونه لري او هنرمند دې ونه لري . د نړۍ د همدغو ټولو ولسونو شاعرانو له شعر څخه د عشق او مینې د انځورونې او یا خود ملتونو او د ولسونو د راپارولو لپاره او له ناخوالو سره د مبارزې لپاره د یوې وسیلې او یا خود یوې وسلې په توګه ګټه اخیستې ده او دا چارې اوس ، اوس هم هر کله او هر چېرې روانې هم دي .

خو موږ خپل شعر یادوو ، چې د نړۍ د بل هر ولس له شعر نه را پاروونکي دی او د خپل وطن او د خپلو ولسونو د پت او مېراني د ننگونو او غیرتونو او د هغوی د یووالي او پیوستون غږ دی او نه ټپېدونکې نارده ده ، که چېرې د خپل پښتو شعر جاج له پیل نه تر همدې دمه راوڅپړو ، زموږ دغه هنر ټول ژوند د حماسو او د رزمونو او ویارونو د ډګرونو هنر پاتې شوی دی او لګیا دي همداسې پر مخ ځي . هو کې ! له کرپور نه نیولې تر خوشاله او له خوشاله تر همدې دمه ، همدا شېبه چې په همدې څه لیکلو بوخت یم ، د پښتو شعر یوه همداسې غوره بېلګه مې په مخ کې پرته ده ، چې له پیل نه تر پایه د پښتني شعر د یوه دود په څېر په پښتو او پښتونولي ، په ملت او افغانیت څرخي ، چې د وطن د ماضي هنداره هم را جوړوي او دنن او سبا هم .

((زړه وینې یادوم)) (زموږ د پېړۍ د یوه ستر پوه ، لیکوونکي ، څېړونکي ، مورخ او شاعر استاد عبدالشکور رشاد شعري جونګ .

دا متل د سرکو وليکي په زړه کې
مه یې باسئ پښتنو په ژوند له فکره

د د بنمن له مکره ځان ساتو په خپله
خدايه !ته مو وساتي د دوست له مکره
او استاد رشاد))د زړه ويني ((د دفتر له همدغي پښتو او پښتونوالي نه پيل کوي او په
همداسې شعريې پای ته رسوي .
د استاد رشاد په دې شعري جونگ کې ټول پنځوس شعرونه راغلي دي، چې يوازي له
څو غلونه پرته نور ټول شعرونه پر ملت او بين الملليت څرخي او په هر قدم او هر غم کې
وطن راته انځوروي او د نړۍ په سطحه لوړو انساني اېډيالونو ته خپله مينه او وفاداري
راڅرگندوي .

د مجنون ژوند به څه وي چې ليلا مري
څه په کار دی تش کالبوت چې زړه د چا مري
حریت د هر ملت زړه او بدن دی
که دانه و، هم ملت مري هم بقا مري

وداني د دې وطن غواړي مېړونه
د تتر په درد او غم کې غمجن زړونه
د برېښنا په شانې تېز د فکر غشي
د پولاد په شانې کلک درانه عزمونه

خوشال خان خان په زنکدن وې))ننگيالو ((
سرو مال د پښتانه تر ننگه جار
يو ارمان راسره وړم تر تورو خاورو
چې مې نه ليد د پښتون د بني بهار
که))خوشال ((په حسرت داغ زړه ځيني درومي
خدايه !ته لره سمسور د قام گلزار

او زموږ دغه ستر او نامتو ويناوال يوازي د خپل وطن او خپل ولس درد او غم ته نه دی
وزگار، د هغه لوی زړه او لوی ذهن د لویو او سترو غمونو او اندېښنو زړه او ذهن دی او
زموږ شاعر يوازي د پښتنو او افغانانو په نوم رلی شاعر نه، بلکې زموږ د دغې سترې
او ارتې سپينې، تورې، سرې او ژېړې نړۍ شاعر هم دی، چې په درد يې درد مند دی او
په بنادۍ يې بناد من .

کله چې د دویمې نړیوالې جګړې وینې څښونکي د یو د نړۍ زړه په منګولو کې رانغاړي
وینې ترې څښي، زموږ شاعر د قلم تورې ته لاس غځوي او پر لیکي یې :

آ د زور په نشه مست ظالم انسانه
د دښمن په نام دې څومره غاړې پرې کړې
د سیالی هوس دې څه نغري ساړه کړه
د تسخیر هوډې دې څومره ډیوې مړې کړې

وايي :

خولې دې په مرګ د کې د هغو شي
چې یې پوهې په مرګ د کې د مرګ خولې کړې

او کله چې د یهودو یرغلګر ځواکونه د عربي هیوادونو پر مسلمانانو باندې د شوبلو،
الوتکو او توپونو ډلۍ ووروي او د خاورې او پت بربادي او ښکېل ته یې راوځي زموږ
پښتون متفکر شاعر او وېناوال له هغوی سره خپل اند ګډوي او د یرغلګرو پر ضد یې
مبارزې ته هڅوي او لیکي

آه عراق او د حجاز د غاړو غرو عربو
د شام زموږ عربو
په وینو سرو عربو ((سینا)) او د ((یرموک)) آد
آتوریالو عربو
ګورئ در جار سم نن موروخ ده نارینو عربو
آنګیالو عربو
ګورئ کوترې، واست، یهود درته شیین عربو
د فلسطین عربو
نور دې اوبه نه سي اغیار ستاسې په مسکین عربو
وکړئ امین عربو
پاخې په مینه د اسلام ای لېونو عربو
ای ننگیالو عربو

لکه چې و مو ویل هیواد، ولس، پښتون، افغان او په مجموع کې انسان او انسانیت و

افغانيت او بين الملليت د ستر رشاد د شعرونو جوهر دی، د شعر پيله يې ده او پایله هم هغه چې هر چېرې دی، په هېواد کې او که د هيواد له غرونو او رغونو ها خوا، که د پامير او هندو کش سرکښه بادونه يې شمله ښکليو او که د ميوند خونړۍ دښتې يې د خپل مغرور ولس شهيد وينو ته را کاري، که د خپل لوخ او نهر ولس د ړنگو جونگړو له منځه تېرېږي او که د تاج محل د مرميرين حسن په نندارو بوت وي، له مور سره دې له هيواد سره دی او زموږ د هيواد له ناخوالو او ښاديو سره دی د تاج محل او کشمير ښاپېرۍ يې د حسن او ښکلا وو نندارو ته را بولي او ست ورته ژوند وکگره، غمونه دې هېر کړه او د ناز او پېغلتوب ځوليو ته مې! کوي، چې شاعره: خو زموږ شاعر د تاج محل او کشمير له وطن نه چېغې وهي چې! را پرېوځه درومۍ د وطن خوا ته! اورېځو سلام مې يوسئ هغه آشنا ته چې زړه مې ډک دی زما له ياده سترگې کړې دي زما و خوا ته اوس به بهار وي په پښتونخوا کې گلان به پنځي، په شا و خوا کې! يوازي راسه هغه شماله چې دې ژوندون سته په مړه سا کې اوس به مې وپشي په پېمانو کې رندان به ټول وي په مېخانو کې افسوس چې نسته: ساقې به وايي پردېس دی په وطنو کې ((رشاد))

د استاد رشاد د شعر بعدونه دومره ستر او پراخ دي لکه د هغه شخصيت چې په خپله ستر او څو بعديز دی، نه شو کولی د هغه د شعرونو يوازي د همدغه جونگ بعدونه وڅېړو، خو يوه خبره چې د يادونې وړ ده داده چې استاد تغزلي شعرونو په را هستولو او انځورولو کې هم د لوی لاس خاوند د، که څه هم چې د څومره والي له جهته يې تغزلي شعرونه د شاعرۍ کوچنۍ برخه جوړوي، خو همدغه تغزلي بېلگې يې د لوړ شعريت او هنريت او عالي تغزل نمايندگي کولی شي، کوم چې زموږ د ژبې له ډېرو لوړو دغو شعرونو څخه په هېڅ توگه وروسته نه شي پاتې کېدلی زياتې د مخ په آب و تاب مه وهه گوتې! ښايستي

د وړو زړونو د قتل په اسباب مه وهه گوتې
سجدې و ته يې لار د هيلو سته له هجومه
که زما منې، د وړو څو پر محراب مه وهه گوتې
زه ستا پر گوتو يم ته چې په بندو زړونو خوږ سې
د زلفو په تناب مه وهه گوتې! د زړه څوکې
ستا له بار خو مې مچه واخيسته تندي دې تريو سو
راسه چې بېرته يې پر خپل ځای کېږد م خپه ولې سوې
که ستا له تبغه يې سر لږ کوږ که پښتون به نه وي
بنايستي وايه له رشاده آزرده ولې سوې

د لوی استاد اکاډميسن پوهاند رشاد صاحب په شعرونو او هستونو بخت په دې څو
ټکو او څو پاڼو نه شي خلاصه کېدلی او د هغه د شعر له سمندر څخه د يوه څاڅکي
راپورته کول هم د زمري زړه غواړي او هم د زمريو حوصله، يوازي د يوه کوچني شاعر او
څه ليکونکي په عنوان مې د هغوی د شعر او هنر پر وړاندې د خپل اخلاص لنډه تنگه
خرگندونه وکړه او بس.

برشت د ریالیزم په باره کې

برتولت برشت آلمانی ډرامه لیکونکی او مترقي شاعر په ادبیاتو او تیاتر کې د نوي سبک نوښتگر دی، چې په خپله یې په هغه باندې د ((رواپتي تیاتر) اپنیک ((نوم ایښی دی. برشت دغه کرښه د ډراماتیک تیاتر (په وړاندې طرحه کړه. د برشت په تیاتر کې مخاطب اند پښنه ده نه احساسات، برشت، تیاتر د حقیقت په چوپړ او د کارگرانو په درنښت کې بولي، چې د ((تکان ورکولو (پرخای انسانان اند)) فکر کولو ((ته راهڅوي برشت په خپلو ټولو لیکنو او خبرو کې له نوموړې موضوع څخه دفاع وکړه.

د ریالیزم په باره کې د برشت د لیکنو ټولې مجموعې د هنر او ادبیاتو په باره کې د علمي تیورۍ شتمنې زېرمې دي. مگر د دې شتمنۍ لوستونه یوازې د هنر او ادبیاتو په هکله نه محدود پري.

لاندینۍ قطعې د ریالیزم په هکله د برشت د لیکنو څرگندوی دي.
جوله (او محتوا):

بناغلی ک یک، د یوه انځور ننداره کوله، چې په هغه کې ځنې شیان د عجیبو شکلونو درلودونکي وو، هغه وویل ((ځنې هنرمندان په نړۍ لید کې د ډېرو فیلسوفانو په څېر وي، د شکل په وړاندې کولو سره محتوا له منځه وړي.

یو وخت مې له یوه ښوال سره کار کاوه، هغه ما ته د ښوالۍ یوه قیچې راکړه، ترڅو د شمشاد د یوه بوټي ښاخونه تنظیم کړم، دا بوټی په دې لپاره بوټي ته باید د کرې شکل ورکړی شوی وای، ما په پرله پسې توګه د بوټي د کړو وړو څانګو په غوڅولو پیل وکړ، مګر هر څومره مې چې هلې ځلې وکړې ومې نه شو کولی چې بوټي ته د کرې شکل ورکړم، یو ځل مې له یوې خوا او بل ځل مې له بلې خوا په ډېرې اندازې سره ښاخونه غوڅ کړل، کله چې د کرې شکل رامنځ ته شو کره ډېره کوچنۍ وه، ښوال په نارضايتۍ سره راته وویل ((ښه، دا خو شوه کره اما شمشاد چېرې دی؟))

سانسور چې د منتقد په عنوان:

په مشکل سره کولی شو د هنري طرزونو اغېزمندي وښوونو. اکثرآ ډېر هغه شیان چې په لاس راځي د منلو دي ((هو، لکه همغسې چې دې لیکلي دي، واقعیت لري ((او یا دا چې وایي هنرمند معین جهت د ((غور لاندې ((نیولی دی، اوس غواړم له یوې بریالۍ سنجونې څخه وغږېږم+

له ((سلاتان دودوف ((اوله)) هانس آیسلر ((سره مې یو فیلم جوړ کړ، چې په برلین

کې يې د وزگارو خلکو زړه درد وونکې وضعه ښودله. نوموړي فيلم د يو څو کوچنيو ځانگړو ټوټو مونتازو، لومړنۍ ټوټې د يوه وزگار ځوان ځان وژنه ښودله، د سانسور ادارې موږ ته ډېرې ستونزې رامنځ ته کړې او د سانسور چې، د شرکت د وکيلانو او زموږ په گډون يوه غونډه جوړه شوه معلومه شوه چې سانسور چې ډېر هوبنيار سپړی دی هغه وويل)) هېڅوک ستاسو د دې حق څخه منکر نه دی چې يوه ځان وژنه وښيي ځان وژنه منځ ته راځي. تاسو کولی شئ، د يوه وزگار سپړي ځان وژنه انځور کړئ . داسې خبرې واقعيت لري. ښاغليو! زه داسې دليل نه وينم چې داسې خبرې دې پتې پاتې شي .

اما زه ستاسو له خوا د يوه وزگار ځوان د ځان وژنې د ښودنې په دې طرز ايراد لرم، دا ډول طرز د هغو عامه شتمنيو سره چې زه بايد د هغه ملاتړ وکړم سمون نه لري، خواشيني يم، مگر تاسو ته بايد د يوه هنري انتقاد گوته ونيسم.)) دغو خبرو له موږ سره ټکرو وکړ او په مانادارو سترگو مو ورته وکتل سانسور چې زياته کره)) هو، تعجب مه کوئ، که تاسو ته ووايم چې ستاسو انځور گظي زما په نظر ډېره انساني نه ده، تاسو يو انسان نه، بلکې يو مثال، هو! يو مثال ښودلی دی. ستاسو وزگار په رښتيني مانا يو سپړی، د وينو او غوښو څخه يو جوړ انسان، له نورو انسانانو څخه ځانگړی، له ځانگړو اندېښنو، له ځانگړو خوشاليو او بلاخره پر خپل برخليک پورې اړوند يو څوک نه دی. هغه مو ډېر سطحې ښودلی دی. ما وښيي چې ستاسو هنرمندانو په وړاندې داسې ترخې کړنې په کاروم، هغه څه چې د دې وزگار ځوان په هکله وينو ناخيز دي. د دې طرز پايلې سياسي ماهيت لري او ما اړباسي چې ستاسو د فيلم په هلکه د نظر د څرگندولو څخه ډډه وکړم، ستاسو فيلم د دې څرگندوی دی چې ځان وژنه د مثال په وړاندې کولو سره ښيي. نه د يوه زيان په عنوان چې هغه)) ناروغ)) انسان له هغه سره مخامخ دی، بلکې د يوې طبقې د عمومي برخليک په عنوان! دا سودا موضوع لري چې ټولنه ځوان انسانان د کار له امکاناتو څخه په محرومولو سره ځان وژنې ته اړباسي او تاسو په دې اشارې سره چې وزگارو ته د بدلونونو د منځته راوړولو لپاره څه توصيې لري ډډه نه ده کړې، نه ښاغليو تاسو د هنرمند په عنوان چلند نه دی کړيو اقلأ ستاسو په فيلم کې هېڅ څيز نشته ستاسو هدف د يوه انسان د ټکان ورکوونکي برخليک انځور کړي نه ده. که داسې وای هېچا نه شو کولی ستاسو خنډ شي)) .

موږ خپله روحیه له لاسه ورکړې وه او دا بورډونوونکی احساس مو درلود چې زموږ ورغوی يې کتلی دی .

آيسلر په خواشيني سره خپلې عينکې پاکې کړې او دو دوف له ناراحتۍ څخه بېخي تريو شوی و زه راپاڅېدم او له دې سره، سره چې د څه ويول لپاره يې زړه څه نه غوښتل، په خبرو مې پيل وکړ، زه په خپلو خبرو کې له بې حقيقتي سره کلک وفادار پاتې شوم . هغه ځانگړي مشخصات چې وزگار ځوان ته مو ټاکلي وو په گوته مې کړل مثلاً مخکې له دې څخه چې هغه ځان له کړکۍ راوغورځوي خپل لاسي ساعت له لاس څخه وباسي . ما ادعا وکړه چې همدغه انساني حرکت به يوازې د صحنې محور ټاکي .

ومې ويل مونږ نور وزگار ان هم ښودلي دي، چې ځانونه نه وژني، هغه هم څلور زره تنه ((زمور د يوه سپورتي کلب له غړيو څخه فيلم اخيستی وه .)) ما د دې ناحق تومت په وړاندې چې گواکې هنرمندانه عمل مو نه دی کړی مخالفت وکړ او د فيلم د مخنيوي پر ضد مو د يوه مطبوعاتي ډگړد پر مخ بيولو لپاره اشاره وکړه، د شرم له احساسولو څخه پرته مې ادعا وکړه چې په هنري شرافت مو توهين شوی دی . سانسور چې د فيلم د جزئياتو له څرگندولو څخه ډډه ونکړه، زمور وکيلان په حيرانتيا سره د دې شاهدان وو چې په ټوله مانا عيار شوی هنري بحث پر مخ اچول شوی دی . سانسور چې تاکيد کاوه چې موم ځان وژني ته بالکل بېگله بيز خصلت ورکړی دی . هغه د يو ډول ((ماشيني ډوله)) (اصطلاح څخه گټه اخيستله د و دوف راپور ته شو او په جدیت سره يې د ډاکټر د نظر غوښتلو هيله وکړه، هغه وويل يو ډاکټر به څرگنده کړې چې داسې اعمال اغلباً)) ماشين ډوله ((نظرونو ته ورته وي . سانسور چې سر و خو ځاوه او ځواب يې ورکړ .

((ممکنه ده، مگر تاسو بايد اعتراف وکړئ، چې ستاسو د ځان وژني انځورگري له هر ډول تېران ورکونکي عنصر څخه خالي ده . د دې فيلم ليدونکي ، اصلاً دا تمايل نه شي حسولی چې د دې ځان وژني مخنيوی وکړي، مگر که چېرې ستاسو انځورگري هنرمندانه او په انساني لحاظ د ترحم لرونکی وای، بايد همداسې شو وای . لويه خدايه ! دا هنرمند داسې رفتار کويو چې گواکې وښيي چې په څه ډول د بادرنگ څخه پوټکی ترلاسه کوي؟)) !

په زحمت سره مې وکولی شو چې د فلم د خپرولو اجازه واخلم کله چې مې اداره ترک کړه د سانسور چې په هونبنيارتيا او ذکاوت مې اعتراف وکړ هغه زمور له دېرو خيرونو غوښتونکو منتقداتو څخه زيات په ژوره توگه زمور د هنري مقصدونو په جوهر باندې پوهېدلی و هغه حتماً د رياليزم په باب مطالعه درلودله .

د مترقي ادبياتو په باره کې تېزسونه :

د ليکنو له لارې ، مبارزه وکړه !

وښيه چې مبارزه كوي !
 اى غښتليه ريبالېزمه ! واقعيت ستا پلودي، ته هم د واقعيت پلوي اوسه ! پرېږده چې
 ژوند خبرې وكړي !
 ژوند مه مسخه كوه ! پوه شه غولونكي نه پرېږدي چې ژوند خبرې وكړي ! اما ته كولى
 شي ته بايد همدا سې وكړې، داسې برخې وټاكي كله چې واقعيت انكار وكړي، له ياده
 اېستلو ته يې راوكاږي اولوى شي، په دې پرسېدلي صورت منگولې كشي كړه !
 د خبرو كولو پر ځاى پر خبرو كولو انتقاد وكړه ! پرېږده چې په خبرو دې انتقاد وكړي !
 ستا دليل ژوندى او عمل كوونكى انسان او د هغه ژوندى، په همدې ډول چې دى مه
 وپرېږه، ژوندى دې وي حقيقت ! كه چېرې ستا نتيجه اخيستي او پېشنهادونه سم وي نو
 بايد وكولى شي، چې په واقعيت كې پټ تضادونه تحمل كړي، ستونزې د هغه په
 وپروونكي وجود كې وپلټي او هغه په كاملاً علني توگه ترسره كړي .
 هر څه چې دې له واكه كېږي، ويې وكړه، ترڅو د خپلې طبقې هدف چې د ټول بشريت په
 گټه دى پر مخ بوزي، مگر هېڅ شى په دې علت چې د نتيجه گيريو، پېشنهادونو او
 هيلو سره مطابقت نه لري پټ مه پرېږده .
 بهتره ده د خپلو نتيجه اخيستنو څخه په هغو خاصو برخو كې سترگې پټې كړي نه له
 حقيقت څخه، مگر په دې برخه كې هم تينگار وكړه، چې هغه ستونزې چې ته يې د هغه
 په وپروونكي كليت كې څرگندوي كولى شي . برياليتوب ترلاسه كړي . كله چې ته
 لوستونكي مبارزې ته راهڅوي نور نو يوازې نه يې چې مبارزه كوي، هغه هم له تا سره
 يو ځاى جنگېږي ، يوازې ته نه يې چې لاره پيدا كوي، هغه هم لاره پلټي .

ولې له نقد څخه ووهرېږو؟

له دې څه هېڅوک انکار نه شي کولی، چې له يوې لسيزې راپدېخوا زموږ پر شعر، زموږ پر داستان زموږ پر سينما او زموږ پر تياتر او د هنر او ادب په ټولو برخو کې د پام وړ بدلون راغلی دی، وده يې وکړې ده او دا دې دلا ودي او لا پرمختگ پر لور روان دی او پرمخ ځي .

په وروستيو کلونو کې پراخې سياسي، ټولنيزې پېښې، نړيوال بدلونونه او په هېواد کې د هنر او فرهنگ د لا ودي او پرمختگ په خاطر د هنري او فرهنگي ټولنو جوړول ټول او ټول د دې سبب شول، چې زموږ د ټولني پر معاصر هنر او فرهنگ گټورې اغيزې وکړې او پر پښو يې ودروي. خو له دې څخه هم سترگې نه شو پټولې، چې اوس او سوس هم زموږ يو شمېر ((شاعران)) (د شعر په نامه په څو تشو خبرو د خلکو غوږونه کانه کوي، په ډېرې سخاوتمندۍ سره هر اخباري گزارش او راپور تاژته د داستان نوم وربښل کېږي او راډيو، تلوېزيون د موسيقي آرشي فونه هم سخت د پوښتنې او انتقاد وړ دي .

زموږ هنر او ادب اوس هم پر خبرو ککړ دی، اوس هم د يو شمېر شعارانو، ليکوالو او هنرمندانو اندونه د رکود خواته روان دي . ډېرو فلمونو زنگونه نيولي دي، پوچوالی او شربدنې او پرسوب اوس هم زموږ د هنر او ادب پر آسمان خړې ورپځې وروي او زموږ يو شمېر ((خوان)) (اثرونه په همدې ځوانۍ کې زاړه او بېر شوي دي .

زموږ ډېر شمېر ((شعرونه)) (شعرونه نه بلکې منظومې مقالې دي، ډېر شمېر ((داستانونه)) (داستونه نه بلکې د پيتاوو غورې دي . زموږ موسيقي، زموږ تياتر او زموږ سينما هم نوي والی ته اړه لري او په مجموع کې زموږ هنر او زموږ ادب رغاونې ته اړ دی .

څه رنگه کولی شو، له قلمونو نه زنگونه پاک کړو اندونو ته تحرک ورکړو او په ځوانۍ کې د زور والي مخ ونيسو؟

ومو ويل چې په هېواد کې ادب او هنر خصوصاً د کميت له پلوه ډېر په بره روان دی، د هنري او ادبي آثارو چاپ او ثبت په بې سابقه توگه گړندی شوی او آن نږدې دی چې هېڅ کور دې له ((شاعر)) ((ليکوال)) ((او)) هنرمند ((څخه تش نه وي، خو په خواشينۍ سره چې نقد لا تر اوسه هم سم نه دی راويښ او نقاد او کره کتونکی هم اوس، اوس د

دې وخت رارسېدلی دی چې له هنر او ادب څخه دې د کرغېړنتیا مخه ونیوله شي او په مجموع کې دې نوی او مترقي هنر او ادب ټولني ته وړاندې کړای شي .
 غني ادب او پر مختللي هنر ته د لاسبري په خاطر او معاصر فرهنگ ته د نویو فرهنگي مورچلونو د فتحه کولو په خاطر باید نقد راوینس کړو ، کتنه راوینسه کړو او کره کتونکي راوینس کړو او په هېواد کې پر مختللي او بدای فرهنگ ته لاره ومومو .
 یوازې کره کتنه کولی شي چې هنر او ادب چاڼ کړیو گردونه ترې وڅنډي ، هنري ادب آثارو ته رسوخ وکړي له لوستونکو ، لیدونکو او اورېدونکو سره د هنر او هنرمند ، د شعر او شاعر او هنرمند د شعر او شاعر او د لیکنې او لیکوال اړیکې ټینګې کړي او کره کتنه په مستقیمه توګه د آثارو په هستولو کې اساسي او د پام وړ ونډه تر سره کړي .

زموږ په هنر او ادب کې چې تفنن او ابتذال ، بې مسوولیتي او بدرنگي لاره موندلې ده ولې باید د ابتذال او پوچوالي مخه ترې ونه نیولی شي ؟
 زموږ د هنر او ادب په لرغوني بڼ کې چې دا دی له گلونو څخه یې اغزي ډېر شوي دي ولې یې باید کره کتونکي مالیاري ته متبې ونه نغاړي او د گلونو څانګې یې د غزیو له چرو څخه ونه ژغوري ؟

کره کتونکي باید شعر له ببولو ، دستان او تشو غورو او په مجموع کې هنر له بې هنري څخه وژغوري او د رښتیني هنر د زوال او د بازاری هنر د هستېدو او هسکېدو مخه ونیسي

وايي چې هنر او ادبیات د ټولني د وجدان او کره کتنه د هنر او ادبیاتو وجدان دی .
 راځئ چې کره کتنې ته د دښمنۍ نه بلکې د دوستۍ او صمیمیت نو ورکړو . راځئ چې خپل هنر او خپل ادب د هنر او ادب وجدان ته وسپارو او سپېڅلی یې کړو !
 له نقد څخه وپره د هنر او ادبیاتو د غورېدنې او پرمختګ څخه وپره ده ، نقد باید راوینس کړو ، نقد باید و منو او د تفنن ، ابتذال او بې مسوولیتۍ پر ضد قیام وکړو او دا قیام بریالیتوب ته ورسوو .

د مرحوم استاد جلالی ژوند او آثاری
تپېدونکي او د نه پنا کېدونکي علمیت او روښانیت لمر تر ابدې پکې رڼا وي، کندي او
مرگ او نشته یې نه زده .

مور د برم او پرتم هغه غزني یاد وو چې لا تر اوسه پکې د فردوسي؟ فرخي، عنصري،
مسجدي، منوچهری، سنایی، مسعود سعد سلمان، ناصر خسرو، اسد طوسي، سید
حسن غزنوي، ابوالفرج روني او د مختاري غزنوي د قلمونو وینې پکې نه دي وچې شوي
او نه یوازې لا نه دي پکې وچې شوي بلکې د قلمونو او اندونو دغه سپېڅلې وینې له
غزني نه د دغې لویې او سترې نړۍ تر هر گوټه لاره موندلې او پر تور تمونو یې اوربل
کړی دی او زموږ د وطن د علم، پوهې او ادب دغه روڼ مشال مرحوم غلام جیلاني
جلالی چې دا دی نن یې یاد ته د درناوي او لمانځنې ډیوی بلوو، په همدغه ویاړمن او
پرتمین غزني کې سترگې دنیا ته پرانیستلې، رالوی شو، زده کړه یې وکړه، مورخ شو،
ادیب او شاعر شو، د اند او فلسفې پر ډگرونو یې د خپل اند نیلې وځغلاوه او ان د
طبیعت پوهنې او اقتصاد پوهنې د بریدونو کې یې د تم او ځغاستې اوږده مزلونو رالند
کړل او د دغو اوږدو او ناپایو مزلونو نه سترې کېدونکي مساپر زموږ د همدغو
ستونزمنو لارو مشال شو .

زوکړه او پېژندنه: غلام جیلاني جلالی د مولوي عبدالستار زوی په ۱۳۱۴ هـ، ق کال د
غزني ښار ته نژدې د واغز د مېرزیو اندرو په یوه علمي او درنه کورنۍ کې چې قلم،
کتاب او شمله یې تلپاتې میراث و، وزوکېد .

مولوي عبدالستار چې په خپهله د خپلې سیمې او تېر نامتو عالم او د نقلیه علومو تکړه
استاد و خپل زوی غلام جیلاني یې د شپږو کالو په عمر د زده کړې پر تېغره کېناوه او د
هغه د عمر تر څوارلس کلنۍ پورې یې هغه ته په خپله مدره کې د فقې مبادیات د فقې
اصول او د فارسي ادبیاتو صرف او نحو داسې زده کړل چې په همدغه تنکي زلمیتوب
کې یې د پوهې او علمیت د پگړۍ لومړی ول پر سر راتاو کړ او له همزولو نه بر شو .
اووه لس کلن و چې د نورو زده کړو د حاصلو لپاره کابل ته راغی او د کابل د سراجیه
مدرسې په شپږم ټولگي کې ومنل شو اته کاله یې د غاه ښوونځی ولوست او په دغو اتو
کالو کې یې د منطق، ریاضي، تاریخ، فلسفې او حکمت زده کړه وکړه .

مرحوم جلالی له خپل ۸۲ کاله عمره څخه کابو اتیا کاله د علم او پوهې پر زده کړه او د
پوهې، علم او ادب او هنر پر لیکلو تېره کړه، زیات شمېر شاگردان یې وروزل او زیات
شمېر آثار یې زموږ فرهنگي ټولنې ته پر مخ کې کېښ، دل د پوه مورخ په توگه یې د
هېواد نا ویلو پېښو ته ژبه وکړه او د یوه څېړونکي په توگه یې زموږ پښتو ادب له

لرغوني زماڻي ڇخه تر معاصرې دورې پوري مود ته او ٽولني ته راوپڙانده، د ختيځ او لوېديځ له فلسفې اند او ادبي بهير سره يې آشنا ڪړو او د يوه اديب او شاعر په توگه يې په دري او پښتو د وارو ژبو کې د تحقيق او علمي آثارو د کښلو تر څنگه پاڅه شعرونه وويل او د ژوندانه په بېلابېلو لارو، د تاريخ اجتماع، اقتصاد، اخلاق، جغرافيه، فولکلور او سياست پر لارو او ډگرونو کې يې قلم ته وزرونه ورکړل او د قلم د وينو سيوري يې پرې خور ڪړ .

کره کتنه د نوبت که د ابتدال په چوپړ کې ؟
 له دې سره سره چې په دې وروستیو کلونو کې په خپله ټولنه او په خپله ژبه کې د شعر د
 نسبي بریو شاهدان یو او په همدې وروستیو کلونو کې د خپلې ژبې د هنر او ادبي بهیر
 د چټکتیا او غښتلتیا شاهدان یو، و مونږه شول کولی ادبي کره کتنه له خپل دغه چټک
 ادبي بهیر سره جوخته کړو. که تر اوسه مو په دې هکله سوچ کړی، سوچ مو نیمگړی دی
 او که تر اوسه مو پر دې واک کوم گام ایښی دی گام مو ناغښتلی او کمزوری دی .
 کره کتونکي چې باید شعر له عادي خبرو کیسه د پېتاوو له غورو او هنر له ناهنری،
 څخه بېل کړي او د ابتدال، کمزورتیاوو او د زړو او سولېدلو ادبي سلیقو د خپرېدو او
 تعمیم مخې ته له قلمونو نه غرونه جوړ کړي یا خود خیر په غونډۍ کېني او یو نیم خود
 کره کتونکي او د ادبي منتقد په نامه د ادبي نوبت او نوي والي تر پردې لاندې په شعر
 کې، په کیسه کې او په هنر کې د ادبي او هنري نوبت مخې ته له لوی لاس په نا آگاهانه
 ډول له قلمونو نه غرونه جوړوي او د شعري او ادبي نسخو په ورکولو سره ابتدال
 تبلیغوي او خصوصاً زور په ځوان شعري بهیر خپلې شخصي سلیقې تحمیلوي، چې
 څومره به ښه وي داسې ((کره کتونکي)) (او داسې) ادبي منتقدان ((خپل سولېدلي
 قلمونه پوښ کړي .

یو وخت مې له یوه استاد لیکوال څخه اورېدلي و، چې زموږ په پښتني ټولنه کې یو
 عجیب حالت راروان دی. همدا چې زموږ د یو شمېر ځوانانو لاسونه له قلم او سترگ
 یې له کاغذونو سره اشنا شي باید شاعر شي، باید لیکوال شي، ژورنالېست شي او
 هنرمند شي، زه چې اوس وینم او گورم یې نږدې کت مت همداسې ده نه شي کېدلی په
 عادي ډول د یوه داسې حالت مخه ونیول شي، مگر شته یو ځواک او یو ځواکمن چې د
 همداسې حالتونو مسوولانه څارنه وکړي، چا وکړي او نگه له نانگه وو او اهل له نا
 اهلونه بېل کړي. دا ځواک ادب یکره کتنه او دا ځواکمن ادبي کره کتونکی دی خو په
 دې شرط چې کره کتنه، کره کتنه وي او کره کتونکی په خپله اهل وي .
 بیا هم یو عجیب حالت: په څو وروستیو کلونو کې شعر څه نا څه شعر شو او شعریت یې
 وموند او کیسه، کیسه شوه، هنریت یې وموند، د شعر او کیسې ((تاج)) (د یوه دوو
 تنو قرار د ادبي شاعرانو او کیسه لیکوونکو له سر نه پراپرېوت او په ډېرو وپېشل شو .
 ډېرو د شعر په ډگرونو کې ځانونه و ازمايل او ډېرو هم د کیسه لیکنې په ډگر کې خو کره
 کتنه؟

که څه هم چې په پښتو ادب کې کره کتنه هومره چې نیاز او اړیتا وه او ده هېڅکله په
 پښو سمه نه ده ودرېدلي خو لرل مو یو شمېر کره کتونکي چې لږ تر لږه خوي یې راته د

کره کتنې نوم ژوندی ساتلی و او په دې لاره کې یې که څه هم واړه اما ژوندي گامونه ایښي وو. خو وخت داسې راپېښه وکړه چې زیات یې یا خوله وطنه بې وطنه شول او یو شمېر هم ښایي د یو شمېر ملحو ظاتو له امله چوپ پاتې شول، نو له همدې کبله یو نیم چې نه شاعر او نه کیسه لیکونکي، ښایي د څه لیکلو لېوني وو او ښایي د شهرت، ډگر یې تش وموند او ((کره کتونکي)) (شول او د چا خبره یوه سترگي د ږندو پاچا شو او د مېړونو له کمبوده... یوازې په څو وروستیو کلونو کې د هېواد ډېر ځوان خوله ولولو ډک لیکوال ښاغلی زرین انځور و کولی شول د کره کتنې قلم په مسوولیت سره په لاس کې واخلي او زموږ د ځوان شعري بهیر د توکېدو او غوړېدو د لارې سرلاری شي، رښتیني استعدادونه وروزي او مسخه شوو ته وښيي چې وروه! لاره دې په ترکستان تېرېږي، مهرباني وکړه بله لاره دې ځان ته غوره کړه، چې ترکانې د بېزو کار نه دی. زرین انځور)) شعرونه او نقدونه ((ولیکل او په)) معاصر شعر کې د هنري نوبت مساله ((بې په کراتو مراتو ولیکله او روښانه یې کړه او د ابتدال او نوبت جبهې یې سره بېلې کړې او دا دی اوس هم)) نقدونه ((لیکل کېږي او په مسخه شوي ډول یوازې د خپلې سلیقې په حکم)) په اوسني پښتو شعر کې د نوبت مساله ((لیکل کېږي زموږ د مشرانو شاعرانو په شعرونو عجولانه قضاوت کېږي او زموږ ځوانو شاعرانو ته د شعر د لیکلو په خاطر د نوبت او ابتکار) ۱ (په خاطر او له ابتدال او کمزورتیا وو سره د مبارزې) ۱ (په خاطر سخاوتمندانه نسخې ورکول کېږي.

نه پوهېږم زموږ دغه شمېر)) کره کتونکي ((څه غوړي چې په اوسني پښتو شعر کې د نوبت د مسالې تر پوزې لاندې او به تېرې کړي.

شعر نوبت یعنې څه؟ شعري نوبت په کومه مانا؟ او شعري نوبت په کوم ډول؟ دې سوالونو ته یوازې هغه څوک ځواب ورکولی شي، چې شعر وپېژني او شاعر وپېژني، خپل شعر هم وپېژني او د نړۍ شعر هم وپېژني، د تېرو پېړیو شعر هم وپېژني او د نن شعر هم، د شعر روح او روانیت وپېژني او د شاعر هم)) که شاعر ویني د شعر په صورت کې راوړي، منتقد باید هغو وینو د واقعي ترکیباتو مفسروي ((مگر هغوی چې حتا په خپلو ډېور عادي خبرو کې د شعر او شعریت په مفهوم نه پوهېږي او غوړونه یې یوازې د پېړیو پېړیو مخکې شعرونو له کلیماتو، مفاهیمو، انځورونو او سمبولونو څخه ډک دي او هر نوی سمبول، نوې اسطوره او نوی ایماژ ورته د پردیو یرغلگرو حیثیت لري، څنگه به وکولی شي د نوبت او ابتکار په لاپو سر شي او د نوبت او ابتکار نسخې صادري کړي؟

وگورئ په اوسني پښتو شعر کې د نوبت د مسالې د نسخو ورکونکو یوه په زړه پورې

نسخه، چې څنگه مور ته د نوبت او تغزل)) شهکارونه ((مخې ته ږدي او تشويقوي
مو، چې که نران يا ست داسې شعر وليکئ :
((له خياله کره مه څه چې منگی دې کړوي
د سپين تندي د پاسه دې سور ټيک خرابوي
معصومه يې ساده يې بنايسته د گلو لښته
گودر ته په همزولو کې هوسۍ شې چې راځي)) ...

او داله نوبت نه ډک شعر)١ (هم څه تصادفي نه را اخلي، په ټول جرئت سره د شعر د
پورته يادې شوې بېلگې له راوړلو نه دمخه ليکي :
((کله چې د ... شعر لوستل کېږي نو لوستونکي ته له ورايه د رحم ښه بابا دا بيت ور په
زړه شي چې وايي :

په غزل کې خو دوه بيته انتخاب وي
د رحمان غزل همه دی انتخاب

(د) (شعرونه او غزلونه هم همه دي انتخاب .
دا شعر له خارستان نه د گلوبوستان جوړوي او دا دنيا له گلونو جوړه شوې ده)) ...
که د شعري نوبت تر سيوري لاندې شاعران په دې ډول ابتذال ته را کښل کېږي نو واه
واه گرانه کره کتونکيه !عجيب گلان دې اوبو ته ورکړي دي !
منم چې د همدې شعر شاعر لوی او ستر شاعر دی خو د هغه له شعرونو څخه دغه راوړل
شوې بېلگه چې ستا په اند د نوبتي شعرونو))شهکار ((دی ډېره غلطه له اوبو راوتې
ده، نو که دا دې د اختر جامې وي د ختو جامې به دې څرنگه وي؟ نه يوازې دا بېلگه نه
بلکې په سلگونو بېلگې، چې په خپل کتاب کې دي د نوبت شعر او نوبتي بېلگې په
نامه راوړي دي، له ابتذال نه ډکې دي او په يوه توت هم نه ارزي .
شاباش په داس شاعرانه او مبتکرې سليقې :
بله نسخه)) :راشئ زموږ د ځوانو شاعرانو د شعري ښکلو څېو نندارې ته کينو او
وگورو چې زموږ د شعر ماني يې څنگه ودانه کړې ده) (وايي :

پرېږده چې خوناب وي د ساقي هم د مينا زړگی
ما تهپه دې رنگ کې د سبا هيلې ځلېږي تل)٤ ( )

نو که زموږ د شعر مانې همدا سې ودانه شوې وي، لوی خدای خودې دا مانې له موږ نه واخلي! په دې کې شک او شبهه نشته چې داسې د شگو مانې ډېرې جوړې شوي دي او یوازې ماشومان یې نندارې ته کېناستلی شي او بس. زموږ وخت د داسې مانېو وخت نه دی.

فکر کوم هغه څه چې زموږ شعري ډېر عجیب کړی دی او زموږ شعر نه پرې شعر کېږي، له کلیماتو نه نامناسبه ګټه اخیستنه ده. زموږ یو شمېر شاعران د مجردو صفتونو له راوړول نه لږ و ډېر تېر شوو همداغه کار به د شعریت په لور یو ګام او یو قدم وي. وګورئ د ((نوبتونو)) (لیکوال څرنګه شاعرانو ته د مجردو صفتونو او د تکراري او سولېدلو کلیماتو او ترکیبونو تعویذونه ورکوي او په خپله هم څومره ارزښت ورته ورکوي، نوی یې بولي او له نوبت نه یې ډک بولي او هڅوي مو چې که نوې خبرې کوئ، نوې کلیمې او نوي ترکیبات راوړئ نو له داسې کلیمو او مفاهیمو نه ګټه واخلي او داسې ترکیبات ایجاد کړئ لکه ((سره غرمه، خندان، تکه شنه، ټکنۍ غرمه، په کور کې ډزې کېدل، چې څومره نوي دي.))

ماشاء الله! که رښتیا ووايم کله چې داسې نوبتونه وینم، لولم او اورم بې له نوبت نه مې زړه تور شي او حتا له شاعري نه هم او که له دې نه تېر شو، وینو چې زموږ کره کتونکي څومره ساده ګۍ سره کله چې د یو شمېر له موږه لوېدلو کتابي خبرو او کله هم په خپل زعم شاعران ختګری ته رابولي نه شاعري ته، استدلال منطق ته یې رابوليو کلیاتو ته یې رابولي او مطلق اند ته، پر هغه څه چې په مانا یې پوهېږي لاسونه ورته پرته کوي او په هغه یې چې سملاسي ماغزه کارونه کړي هغه خو نور ته اصلاً شعر نه ښکاري. بوجۍ بوجۍ خبرې شته چې باید په دې هکله وليکل شي او وویل شي، او د داسې کره کتونکو په غوږونو کې آذان وشي چې هغه څه چې تاسو یې د نوبت تر عنوان لاندې تمثیلوئ نوبت نه، بلکې ابتدال تمثیلوئ، تاسو په دې لیکنو سره شاعرانو ته خدمت نه کوئ، بلکې په سترګو کې یې خاورې او ایرې شیندئ. وایي: هر څه چې خنوسا شي نو مالګه به پکې واچوئ او که مالګه خنوسا شي نو څه به پکې واچوئ؟

د جنایتکارانو په څېر را درومي
خو د سبا لاروي له مینځه یوسي
آه زما عزیزې، زما ګرانې ویرې

بنډامن پره

د الوتونکو پلورونکو بازار ته لارم

او الوتونکي مي وپېژندل
 ستا لپاره
 دلداري
 د گل پلورونکو بازار ته لارم
 او گلونه مي وپېرودل
 ستا لپاره
 دلداري
 د اوسپني پلورونکو بازار ته لارم
 او زنجيرونه مي وپيرودل
 ستا لپاره
 دلداري
 بيا د مينځو پلورونکو بازار ته لارم
 او ته مي ولتولي
 خو و مي نه موندلي
 دلداري

هو کي! مور د شعر ترې يو او مور بڼه شعر ته سترگي په لار يو، زموږ اوسني پښتو شعر
 چې دا دی له کلونو، کلونو سکون او له سينې ښویدني وروسته لږ او ډېر پر ملا سيخ
 شوی دی نو يو عجربو ته اړ دی او نويو ازما پښتونو ته د ((ريالېزم (او)) ضد
 ريالېزم ((هغه او دغه چم زموږ د دغه او هغه شاعر شعر ته زولني په پښو کړي دي او پر
 هرونه يې پکې ايستي، مور شعريت او هنريت ته اړيو، هغه شعر او هنر چې که له هرې
 کومې ادبي ښوونځي څخه او به څښي چې شعروي او هنروي مور ورته اړه لرو، بڼه يې
 ترې را اخلو، تجربه کوو يې او عامو و يې او څه يې چې د منلو او زغم وړ نه دی او مخط
 دی په اوبو کې يې لاهو کوو، مگر د شعريت لمنه نيسو او مخ پر وړاندې ځو .
 اوس، اوس مور په کليت کې له دې خبرې سره موافق نه يو چې وايي :
 ((ښايي داسې کسان به هم وي چې ادبيات له ټولني، له اېډيالوژي، له طبقاتي گټو، له
 سياست، له ورځنيو موضوعاتو او د نړۍ له مهمو پېښو او امورو څخه جلا وگڼي، خو
 بايد په دې خبره باندي پوه شو، او ورباندي ټينگار وکړو، چې دغه ډول واهي چتونه له
 ځان تېر اېستني، خلک تېر اېستني اوله واقعيت څخه له سترگې پټونې څخه پرته بل
 هېڅ شی نه دی)) .
 يو ځل بيا ټينگار کوو چې هېڅ کومه هنري او ادبي پدیده چې منع ته راغلي ده په هېڅ

توگه نه شي کولی له خلکو او د خلکو د ژوند له بېلا بېلو عيني او يا خو ذهني ډگرونو نه راووي، خو ادبيات له يوه سره دغې او هغې نه پائېدونکې اېډيالوژي، ورځني سياست، طبقاتي تضادونو او د نړۍ د مهمو پېښو تفسير او تعبير ته گومارل له انصاف او حتا له فرهنگ څخه لرې خبره نه ده؟
زموږ خبره پر شعرده او شعر شعر دی، علم نه ديو ساينس نه دی، تاريخ نه دی او ژورنالېزم هم نه دی .

هغه شېبې چې دا دی ژوند پکې کوو له تېرو پېړيو او کلونو څخه توپير لري، اوس هغه زمان له منځه تللی دی چې شاعرانو به د ملايانو، رياضي پوهانو، ښوونکو، سياستمدارانو او په مجموع کې د عالمانو دنده سرته رسوله اوس د علم د تصميم او پراختيا لپاره عالمان شته او د علم بېلا بېلې څانگې څانگې هم د سياست او د طبقاتي گټو د دفاع لپاره بې شمېره سياسي کړۍ شته او د ورځنيو موضوعاتو او د نړۍ د مهمو پېښو د تفسير لپاره ډېر پر مختللی نړيوال ژورنالېزم شته :
مگر خلک په دې پراخه نړۍ کې يوازې کور، کالي، ډوډۍ ته ضرورت لري؟ نه، ژوند، خوند، رنگ او ښکلا هم غواړي، څوک چې له ښکلا رنگ او خوند سره نابنده وي هغوی وحشي وي او پر ژوند نه ارزي .

موږ په دې خبره ټينگار نه کوو چې شعر دې، هنر دې او ادب دې له يوه مخه خوند او رنگ ته وقف شي او د ژوند له عيني چارو دې گونښه شي خو دا هم نه غواړو چې شعر، هنر او ادب دې له يوه مخه علم، ساينس، تاريخ او سياست ته وقف شي . شعر او هنر د ژوند لپاره هم او د خوند لپاره هم، دا دی زموږ غوښتنه .

اخذليکونه :

3 مکتب های ادبی، جلد اول، د مناسيه حسيني، کتاب زمان

4 د همدغه اثر دويم جلد

5 طلا درمس، رضا براهی

6 ادبي مسالې، استاد رحيم الهام، د کابل چاپ

د سبرونو نڅا

يوالځ ، يوه خبره

د پښتو ژبې نامتو ژبپوهاند ، ليکوال او شاعر بناغلي دوکتور ((سبرونو نڅا)) د مجاور احمد زيار د شعرونو اتم غونډه دی ، چې نږدې يو کال د مخه په لاهور کې چاپ او دغه شعري مجموعه چې د پينځه .په دې وروستيو وختونو کې زموږ لاس ته راغلی دی سوه ټوکو په شمېر په ۱۱۸ مخونو کې چاپ ته رسېدلې ده ، اته شپېته شعرونه لريو چې په آزاد فورم کې ويل شوي دي .

هم لکه د هغه د نورو شعري غونډونو په څېر هغه ځانگړی سبک ((د سبرونو نڅا)) لري ، چې د ډاکټر زيار شعرونه زموږ د پښتو شعر له نورو شعرونو څخه بېلوي او دليل يې هم د ژبې ، ويون ، ويونو د کلماتو د اوډنې او د هغې نږدې عمومي منځپانگې له پلوه چې د ده په شعرونو کې ځانته عمومي او مشخصه بڼه غوره کوي ، موجود دی . ډاکټر زيار چې بې له شکه په خپلو نثري او شعري هستونو کې ټول عمر له نوبت او نويوالي سره او سپدلی او د مبتدل شعر او په مجموع کې د مبتدل وروست شوي او سولېدلي ادب پر وړاندې جنگيالي فرهنگيالي پاتې شوی دی ، زموږ د اوسني ځوان او پرمختللي شعر چې له نېکه مرغه يې وشول کولی خصوصاً په دې وروستيو کلونو کې له نړيوال شعري بهير سره څه نا څه د سيالی ميدان ته راو وځي ، د گوتو په شمېر يو څو تنو سر لارو څخه دی ، چې ځوانانو يې پر پل پلونه کېښودل او زموږ شعري ادبي ځوان غورځنگ يې په غښتلتيا او وستيا وېښله ، مگر له دې ټولو سره سره هغومره چې زه د خپل درانه استاد پوهاند ډاکټر مجاور احمد زيار د شعرونو مطالعه لرم زما په اند د ډاکټر صاحب په شعرونو کې ځای يو زورور او يو نه ايليدونکي سياست څپې وهي او د يوه شاعرانه محتوا او منځپانگې په ځای هر کله او هر وخت سياسي او هغه هم ډېرې تکراري او په وار وار ويل شوي سياسي منځپانگې پکې څپې وهي ، چې له همدې کبله د ډاکټر صاحب زيار شعري هستونو ونه شول کولی د يو پې محدودې روشانفکرانه کړۍ له محدودې څخه بهر راو وځي او په ټولنه کې ډېر عام وي .

يو شمېر شاعران او پښتانه ژب پوهان ټينگار کوي چې د ډاکټر صاحب زيار شعرونه د نويو او د نه تعميم شويو لغاتو د کارونې له امله ډېرو ذهنونو او اندونو ته لاره نهشي پيدا کولی او لوستونکي يې د لغوي غوتو پرانستلو ته بې وسه کېږي ، نو ځکه ډېر ځله پر زړونو چنگ نه شي وهلی بنايي خبره همدا سې وي او څومره ښه ده

يې که خبره همداسې وي او بې له شکه د خبرې يو اړخ همدلته دی په ډېر جرئت سره وایم همدغه هڅې نه وای زموږ ((زیرانو)) چې که چېرې د زیار او که چېرې د همدغه ډول پښتو شعر، زموږ پښتو نثر او زموږ پښتو ژبه، به د نورو ژبو په ژرندو کې یوه دل شوي ژبه وای، چې باید ساندې مو پرې لیکلې وای او ژرلي مو ورته وای څوک چې له شعر سره مینه کوي باید لومړی له خپلې ژبې سره د خپلې ژبې له جوړښت، کلماتو او لغاتو سره مینه وکړي او زده یې کړي، څنگه کېدای شي چې د خپلې ژبې له شعر، داستان فولکلور او د ادب له نوور ډلو سره مینه کوو، خود خپلې ژبې هغه اصیل او سوچه وییونه، کلمات او لغات چې هم دغه ډاکټر صاحب زیار یې په خپلو ختونو کې کاروي، نه پېژنو اوس رونه مو پرې نه خلاصېږي؟ مگر ډاکټر صاحب زیار او نورو پښتنو ژبپوهانو دغه وییونه له نورو ژبو ځینې په پور اخیستي دي او د پښتو ژبې په گېډه کې یې کرلي دي؟ موږ خو عادت کړی، همدا چې یو دم او نابره د شعر په معنا پوه شوو، چغې ورته وهو او لاسونه ورته پره کوو، خو ځان ته دومره زحمت نه ورکوو چې د شعر معنا پسې ځان ستومانه کړو او پلټنه پکې وکړو.

نه غواړم خبره ډېره بلې خوا ته وگرځوم، اصلي خبرې او اصلي مقصد ته راځم زه نه وایم چې ولې باید سیاسي شعر ونه لیکو؟ ځکه چې ټولنه د اور او وینو په سمندرونو کې لامبو وهي او کله چې د ټولني خلک له مړینې او ژوبول پرته خدا نه پېژني نو د ټولني خلکو ته څه باید ولیکل شي، چې د کور چاشنی ورته جوړه کړي؟ مگر څنگه یې باید ولیکو او څومره یې باید ولیکو؟ او همدغو سیاسي او جنگیالیو شعرونو ته څه ډول هنري او ایستاتیکي بنکلا، خوند، او رنگ وېښو؟

خمارونه دې منم په انگو کې

خو زموږه یې نصیب نشته په څښو کې

ستا بنایست راته د خپل وطن نظام شو

وږی تری مې ساتي په زولنو کې

وگورئ رحمت شاه سایل سیاسي شعر ویلی دی، مگر همدغه سیاست داسې لمنه گنډي

چې د جنت د حورو له لمنو څخه هم بنکلې او بنایسته ده او که څه هم ډاکټر صاحب له

داسې شعرونو څه کم نه دي لیلی مگر آیا کېدای شي شاعر ټول شاعرانه عمر نږدې

همدغو خبرو او همدغو پېښو ته وقف کړي؟ جنگ جگړې، لوږه، لوڅوالی، ټولنیزې

بې عدالتی او ټولنیزې نادودې، نور څه نه؟ له نوښت پرته شعر بې ارزښته او پوچ دی

او نوښت یوازې د نویو او ناویلو کلماتو او مفاهیمو راوړنې او انځورونې ته نه وایي،

نوښت نورې لارې چارې هم غواړي او تر ټولو لوړ او با ارزښته نوښت د ډول ډول پېښو

او شيانو انځورونه، د شاعری کشف ده، شاعر باید د ویلو لپاره څه کشف کړي او څه په خپله منځ ته راوړي او ایجاد یې کړي، دا ځکه چې شاعري د سترگو لیدلو پېښو کټ مټ انعکاسنه دی شاعر باید هغه څه ویني چې د ده تر منځه چانه وي لیدلي او هغه څه وليکي چې له ده تر منځه چانه وي لیکلي، پر ټولنیزو پېښو کره کتنې او د هغو چاڼ د سیاستمدارانو کار دی، شاعران یې هم کوي، خو توپیر یې په دې کې دی چې سیاستمدار خبرې برېښي کوي اوس اسی شاعران یې لږ څه غوړي او د چا خبره تر پوزې لاندې اوبه تېروي، خو زما په اند سیاسي خبرې هغسې لوڅې او برېښي ښې دي او شاعر باید پر کشف لاس پورې کړي او نا ویلي او نا اورېدلي ووايي. په دې هیله چې استاد شاعر ډاکټر زیار په دې لاره کې هم زموږ سرلاری وي او د لا نوښتونو سرلاري.

کنگل ژمی، کنگل لاسونه

زه هر سهار خپل سر بڼه بنوی رښمنخوم، له چای خښلو وروسته دفتر ته ځم او هلته تر ((
مازديگر او ماښام پورې په دفتری کارونو بوخت یم، نن هم سهار لکه د پخوا په شان
راووتم او د دفتر پر خوا روان شوم، خدای شته چې دومره زیات په مینه، مینه اوس
دفتر ته نه ځم اوس لکه ورځنی مزدور کار لور په لوته تېره کوم او وایم چې ورځ تېره
(شي))

ی، ادبیاتو ته د څومره پېښې او ټولنیز بدلونونه ادبیات رازېږوي، ادبیاتو ته لوري تا
والي او څرنگوالي له مخې ودهور کوي او د همدغو ټولنیزو بدلونونو له امله ادبیات
بدلون منومي او بعدونه یې لا پسې پراخېږي د پښتو ژبې هغه ادبیات چې له انگریزي
بنکېلاک سره د افغانانو د غرو په وخت کې او همدارنگ د افغانانو د هیواد د
خپلواکۍ د گټلو په درشل او له بریالیتوب څخه په وروسته کلونو کې هست شوي، هم د
څومره والي او هم د څرنگوالي له مخې د پام وړ موقعیت لري، په همدې توگه زمونږ په
هویاد کې د ثور له پېښې څخه د وروسته کلونو سیاسي، ټولنیزو پېښو یو ځل بیا
زمونږ د ادبیاتو جوله بدله کړه او داسې یې بدله کړه چې پخوا یې چا ساری نه ولیدلی،
بنکلا هم زمونږ ادبیاتو ته جوغه جوړه کړه او ملي آرمانونو او انساني ایديالونو هم په
همدغه کلونو کې و چې زمونږ شعر، شعر شو، زمونږ کیسې، کیسې شوي او زمونږ
هنرونه هنرونه شول.

مگر د وروستیو کلونو پېښې او زمونږ ادبیات؟

زه نه پوهېږم چې د نورو هیوادونو د کیسو لیکوالان په خپلو قلمونو کې څه جادويي
ځواک لري، چې له سپرې نه فیل جوړلېشي او له لوتې نه غر؟ او زمونږ د هیواد د کیسو
لیکوالان ولې په دومره پېښو کې بې پېښو دي او داستاني سوژو پسې دومره سرگرانه
او لالهانده؟ هغوی د دې وس لري چې د یوې ترافيکي پېښې له پایلو څخه یو پنډ
رومان ولیکي او زمونږ دغه د یوې اتلس کلنۍ هیوادنۍ غمیزې څخه دوه پاڼې هم نه
شي ډکولې نه پوهېږم چې اندونه او قلمونه ولې داسې کنگل شوي دي یوازې همدا
شعر، شعر، شعر او نور څه نه، ولې لکه ورځنی مزدور کاران لور په لوته تېره کوو او وایو
چې ورځ تېره شي؟

خو راشو کنگل ژمی، کنگل لاسونه او د هغه کیسو او د کیسو لیکوال ته

د عبدالخالق رشید کور دې ودان ویو چې دومره خو یې وکړل چې د قلم کنگل مات
کړي، مات ژمی ولیکي او کنگل لاسونه ولیکي، کنگل ژمی او کنگل لاسونه، د پښتو
ژبې د ځوان او مستعد لیکوال پوهندوی عبدالخالق رشید د لنډو کیسو دویمه

مجموعه ده چې له ډولي وروسته خپرېږي.
 د لنډو کيسو دا مجموعه په دې وروستيو کې د خوشال د فرهنگي ټولني له خوا په بهر
 کې چاپ او په څلور شپېتو مخونو کې زموږ په مخ کې پرته ده
 د مجموعې د کيسو نومونه دا دي

- د پسرلي دويمه مياشت
- لېونتون
- سرې سترگې
- غر غره
- د وينو وږم
- د گور چينجي
- پرده تېرې، پرماتېرې
- دوی ورځې، نيمه شپه
- وينه
- کابلې خندا
- کلمه ببو
- نيلوفر
- بسمل

دا لنډې کيسې زموږ د پخوانيو کيسو په څېر د بادارنو دور، د پولو او د اوبو او د ماږه
 او نهر کيسې نه دي دا کيسې زموږ او زموږ د ټولني د ژوند کيسې دي د لوت کيسې
 دي، د ځوانيمرگو کيسې دي او زموږ د وطن د همدغه نن د تاريخ کيسې دي او همغه
 مشهوره خبره دلته پلي شوې ده، چې کيسه په تاريخ کې ده او تاريخ په کيسه کې
 ي ته ورته دي، چې له جيحون نه په گوته: که څه هم چې د دغه اثر پېښې د اوبو هغه شاخ
 کې راپورته شوي وي، زموږ د هيواد روانو پېښو ته د لنډې کيسې او د لنډو کيسو زړه
 پرک چوي اخر څنگه کدای شي جيحون په لپه کې ځای کړو؟ دغې پېښو ته ويازي
 رومان او رومانونه کولی شي ځان ټينگ کړي د لنډو کيسو ازور پرې نه رسي، مگر کوم
 ده همدورمه خو هم چا ونکړل او له دغه بحر نه يې خو يو شاخکي زموږ د ذهنونو تر کوره
 راونه رساوه، خو د رشيد کيسو همدغه شاخکي کولی شي زموږ په ذهنونو او اندونو
 کې هغه بحرونه او هغه لېوني سيندونه تداعي کړي او د خپل دن او پرون سرنوشت د
 هغه د کيسو په هنداره کې ووينو
 !دا خو اوس مرداره شوه، دا خو ستا له بڼې هم ووته ...))

مي پرې ووی ((ما چې بېگه، په گولی وويشته الله اکبر -))
مگر حلاله نه شوه څنگه يې خوري؟ -

زما نوم بابو دی، بابو ته حلال او مردار یو شی دی، ته يې ماته را کړه
هغه يې را څخه واخيسته په وچ میدان حق حيران ودرېدم، شا و خواته مې وکتل، ((
په خوښۍ سره د کوترې په ((بابو)) هلته وړاندې د جنازې بدرگه ښکارېده او دلته
پوستولو بوخت شو، زه لا ولاړوم، نه پوهېدم، چې د ملا صاحب په جنازې پسې ورشم
وکړم ((بابو ننداره)) او که په شني کوترې باندې د
:او يا خو

غر غره او مری! او غرغري خپله لېونی خو له د انسان په مری باندې خښه کړې وه ...))
سره ورغلي وي، د درېمې کړۍ ککره تر ډېرو پورې خوځېده، جلاد له غرغري سره
مرسته وکړه او هغه ککره يې هم آرامه کړه خلک خواشيني، خواشيني سره تیت او پرک
شول، ما درېمې ککرې ته په ځير ځير هوښه په ځير ځير وکتل
د هغې سترگې څلورمې کړې ته چې اوس هم يوې او بلې خواته زنگېده را زنگېده
((خلاصې پاتې وي؟

يعنې هر څه چې چا په خپلو ((شنیدن کې بود مانند دیدن)) زموږ خلک خو وايي
سترگو وليدل اغيزه يې پرې ژوره، مستقيم، او نېغه وي، خو اورېدنه هغسې ژوره
اغيزه پر چا نه شي بنډلی موږ نه خپله ټولنه کې هره ورځ او هره شپه پېښې وینو او
احساسو او لمسو يې هغه څه چې عبدالخالق رشيد يې موږ ته په کيسو کې وائي موږ
په کراتو مراتو په خپله ليدې دي او په خپله هم ډېر ځله داسې پېښو سره مخ شوي يو،
خود پېښو او د پېښو د پايلو کومه اغيزه چې د کيسې له لوستلو وروسته په خپلو
ذهنونو کې احساسو د دوه ژور او عاطفي ويو چې د پېښې د ليدو په وخت کې يې
هوډه اغيزه پر موږ نه وه کړې، چې دا ديسو د ليکوال کمال دی او د قلم جمال يې هم
د خالق رشيد کيسې زموږ د وخت او زمان چې دا دی، ژند پکې کوو څرگندويه کيسه
بيزي انځورونې دي، او د همدغه پرمختللي پير او پېړۍ د پرمختللي هنر مسلې هم د
رشيد د دغو کيسو واقعيت د هغه د کيسو په هنريت کې نغښتی دی او د هغه د کيسو
هنريت د هغه د کيسو پر واقعيت کې د عبدالخالق رشيد په کيسو کې هغه خبره چې د
پام وړ ده د ليکوال په زړورتيا کې ده رشيد د يو شمېر نورو په څېر د پوزي لاندې او به نه
تېروي او لکه د يو شمېر نورو هغو دغو په څېر د ملحوظاتو بنده نه دی، خپلې خبرې په
زغرده کوي، دا ځکه چې رښتيا وايي، دا ځکه چې درواغجن نه دي او دا ځکه چې د چا
او د ډلو د تنديو په گونځو پسې سانتي متر نه گرځوي

د پوهاندوی رشید د لنډو کیسو د پام وړ اړخونه لږ نه دي د هغه دغه کیسې به د پښتو په داستاني ادبیاتو کې نن سبا خپل موقعیت له بل هر چا نه ښه ټینګ کړای شي مور نه شو کولی په دې لنډه لیکنه کې پر هغو ټولو اړخونو خبرې وکړو خو زما په خپل اند او زما په خپله سلیقه کېدای شي د هغه د کیسو یو لړ جزئیاتو ته د انتقاد گوته هم ونیسو، ښایي یا خو به زه تېروتي او یا خو ښایي چې دا گوټنیونې پر ځای هم وي د میاشتي اتمه نېټه)) په لنډه کیسه کې کیسه داسې پیل کېږي ((د گور چینجی)) لکه وه چې لویه انا مړه شوه، ډېره لویه هنګامه جوړه شوه او د ارمان په ژوند کې ډېره مهمه هنګامه او ډېره لویه مړینه وه، ډېر خلک خواشینی وو، ډېرو ژړل او د کلي د ښځو په مخونو خو د څپېرو ورونه کېده، کلیوال ځوانان به چې یوه او بل ته په مخه ورغلل ټولو ((... لویه انا مړه شوه، لویه ښکمرغی- مو له لاسه ورکړه: به همدا ویل چې وگورئ لیکوال د ۱۳۷۱ کال د ثور په اتمه د یوه بدنامه سیاسي رژیم د مړینې خبرې کوي، چې ښېږي او یو نوی رژیم یې ځای نیسي نوم ټاکي، مگر د لویې انا (لویې انا) لیکوال ښځېدونکي رژیم ته د سمبول په توګه د نوم د یوه سمبول په توګه یوه وراسته، مزدور، قاتل او وطن پلورونکي رژیم ته مناسب نوم دی؟ لویه انا د کلي د خیر او برکت سمبول دی، لویه انا د کلي د سپېڅلتیا نوم دی او لویه انا حتا د یوه هیواد سمبول کېدای شي او دویم دا چې د کلي ډېرې ښځې، د کلي ډېر ځوانان او یا خو له زړو پرته ټول کلي د لویې انا د مړینې له غمه پر مخونو شوکارې جوړوي او یوازې جانو اکا چې د کلي د زړو بوډاگانو د اتحاد سمبول دی، د لویې انا پر مړینې اختر کوي که چېرې داسې وي نو ولې دې زړه انا مړه شي، آخر ټول کل یې د هغې پلوي دی مگر لیکوال په داسې انځورونې سره زړې انا ته برت نه ورکوي؟ سوچ کوم چې د کلي د لویې انا پر ځای باید رژیم ته کوم بل نوم ورکړل شوی وای او بل دا چې ښه به دا وای چې د کلي څو تنه بې پروا او بې مسوولیته کسان مو د هغې پر مړینې ژپولي وای، نه د کلي ډېرې ښځې او ډېر ځوانان او بل خبره خو دا ده چې لیکوال خپله لنډه کیسه له پیل نه د هغه د پای تر درشلو نو پورې له هره اړخه د مړه ښکلې او زړه وړونکي انځوروي، چې لوستونکي یې په خوند نه مېرېږي، خو پای یې د مړه سوړ شي چې د لوستونکي د خولې هغه خواږه پسې ترخه شي لکه د دوه ورځې نیمه شپه، د نیلو فر گل او یوه نیمه بله لنډه کیسه په هر ډول استاد خالق رشید د پښتو ژبې له هغو ځوانو استادانو، پخو لیکوالو او مستعدو فرهنگیانو! څخه دي، چې ویاړ و پرې او لمانځنې ته یې کېنو، د هغه پراندو قلم د رحمت بارانونه

ژبه په نشر نو ژوندی ده نه په نظونو

گرانه بدر صاحب !

له اوبن نه یې پوښتنه کړې وه چې غاړه دې ولې کړه ده، اوبن ورته ویلي وو چې وروره اوس نو ته ووايه چې زمونږ د معاصر ادب . کوم ځای مې سم دی، چې پاتې مې شوه غاړه او هنر کوم ځای سم دی، چې پاتې یې شو نشر؟

دا منو چې پښتو شعر او پښتو نظم د نشر پر پرتله د څومره والي له نظره اوږده منزلونه وهلي دي، خو د څرنگوالي له مخې پرو هم د پوښتنې وړ و، نن هم او پر سبا یې نو خدای پوه شه، زمونږ پښتنو عجیب اسانه چل موندلی دی، همدا چې گوتې یې له قلم او سترگې یې له کاغذ سره بلدي شوي دي، د خپلو زړونو د براسونو د اېستلو لپاره یې شعر ته او نظم ته مخه کړې ده، څه یې چې زړونو غوښتي وي، هغه یې ویلي او همغه یې لیکلي دي او خبره خو دې ته رسېدلې ده، چې که چېرې په یه کور کې درې تنه با سواده! څوک وي، یو یې پکې حتماً شاعر دی، وایي چې څومره آسانه ده شاعري

په هر صورت د پر به نه نا امیده کېږو، په ایرو کې مولالونه هم شته او په ډېرو ډېرو بېو لالو کې یو نیم شعر هم لرو چې څه د اوږو پوزه راته جوړه کړي او لږ تر لږه مو له سیالانو سره سیال کړي، مگر نشر؟ د نشر له پلوه مو خو څولې دو مړه تشه ده چې څه دورې ترې هم په څېر یو یو گل را وټکېد، ((انځور)) نه و وري که څه هم چې په وروستیو کلونو کې د چې د پښتو نشر لیکنې پر سبا یې ډاډمن کړو خو هغوی هم بادونو رانه یووړل او یا خو په نورو کارونو بوخت شول، اوس، اوس چې زه دلته او هلته سترگې غړوم داسې یو گل مې نظر ته نه راځي مورې ولې د پښتو داستان لیکنې یو پر مختللی بهیر نه لرو؟ ولې را کې حتا یو مبتدي رمان لیکونکی هست نه شو؟

د شعر او لنډې کیسې په دې تاوده بازار کې ولې یو حرفه یي او استا کره کتونکی نه لرو؟

که خدای مکره سبا ته زلمی هیواد مل او حبیب الله رفیع نه و او دا د پېړیو پېړیو پښتني فرهنگ په نا سپرېدلو کانونو به څه پېښ شي؟ او د ادب او هنرونو د تیوریکو اړخونو یو لیکوال چې کمپیوټر د دغه پر مختللي عصر ادب لیکنه او هنر هستونه راته وښيي، ولې را کې نشته؟

او د تاری او تاریخ لیکونکو پوښتنه خو مه کوه چې هغه د روحي صاحب خبره پر دیو راته لیکلې او پر دي یې راته لیکي

زه په دې خبره باور لرم چې پر مختللي استعدادونه په پر مختللو هیوادونو کې وي او بډای فرهنگ په بډای هیواد کې او مورې له همدې کبله له خپلو لیکوالو نه دا هیله او

دې ((سل کاله یوازیتوب)) توقع نه لرو چې هغوی هر یو دی راته ګارسیا مارکزشي او راته ولیکي هغوی دې همدومره خو وکړي چې زموږ همدغه وروسته پاتې ټولنه د خپل فهم او ادراک په اندازه هیله ترې لري، موږ نه غواړو او زموږ ټولنه نه غواړي چې دوی دې راته آسمانونه ګز کړي، خودا غواړو چې زموږ د عصر او وخت همدغه لیکوالان د منځنیو پېړیو د سلیقولو له نږدولو او سولېدلو انګړونو را ووځي او هغه څه راته په مخه کې کېږي دي، چې عصريې غواړي، وخت یې غواړي او زمان یې غواړي سترګې را پرانیزي، را وینس شی، چې هغه دی دوه زرم کال را روان دی، پېړۍ بدله شوي ده

همېش خلیل د فیل په غوږ

یو دوه کاله دمخه مې د کوزې پښتونخوا د نومیالی لیکوال بناغلي همېش خلیل یوه لیکلې خندنۍ ((ډرامه ((ولسوتله او خواونۍ دمخه مې د بي بي سي له راډیو نه د هغه د خدا وړ، مرکه واورېده او اریان خو ورته په دې پاتې شم چې نه پوهېدم ورته وځاندم او که وژاړم؟

د بناغلي خلیل هغه ((ډرامه ((خو داوه چې د ((بیا کډې بارېزي ((په داستاني مجموعه يې یوه سریزه غونډې څه لیکلې وو او هلته يې په ډاگه ویلي و، چې تراوسه يې د افغانستان د داستاني ادبیاتو لیکونکو چاپي ځانگړې داستاني مجموعه يې نه دي لیدلي او بیا کډې بارېزي، د افغانستان د داستاني ادبیاتو یچاپي ځانگړی پیل دی موربه دې خبره کې څه ووايو؟ یوازې یوه کیسه درته کوم:

پوره یو کال دمخه په ژوند کې د لومړي ځل لپاره د پېښور مېلمه شوم، هلته مې وغوښتل چې د پېښور د سیمې له یو شمېر شاعرانو او لیکوالو سره وگورم، چې لږ تر لږه مې څه آشنایي خو ورسره وشي، خو تنه مې ولیدل او د هغه او دغه ځای د شعر او شاعرۍ او په مجموع کې د پښتو ادبیاتو په هکله مو خبرې سره وکړې او سره آشنا شو، بله ورح مې له خپل یوه شاعر ملگري نه چې د بناغلي همېش خلیل پته ورته معلومه وه وغوښتل چې خلیل صیب هم راباندې وگوري. دواړه د خلیل صیب، د کور پر خوارهي شو، حجرې ته يې ننوتلو خو هلته له یوه تش کټه پرته هېڅ او هېڅ څوک هم نه و، د کور دروازه مو ورته ورتکوله، یو ماشوم راووت ماشوم هلک ته مو وویل، چې خلیل صیب په کور دی؟ هغه وویل هو کې په کور دی، او لگیا دی چای څښي. ورته مو وویل چې خلیل صیب ته ووايه چې دوه تنه افغاني لیکوال راغلي، غواړي چې درسره وگوري او درسره آشنا شي هلک کور ته ننوت او دوه درې دقیقې وروسته دروازې ته راغی او راته يې وویل چې، خلیل صیب په کور نه شته، سهار وختي له کوره وتی دی، خلیل صیب په کور وو او خلیل صیب لگیا وو چای يې څښه خو نه پوهېدم چې ولې يې د خپل لیدو ویاړ مورته ونه بښه.

که چېرې ما خلیل صیب لیدلی وای دا به مې ورته څرگنده کړې وای، چې گرانه خلیل صیب خبرې دې گل او قلم دې بلبل، خو په افغانستان کې یوازې او یوازې پ یوه تېره لسیزه کې دومره داستاني آثار چاپ او خپاره شوي دي چې شمېر يې ستا د سراو ږیري له وپښتو نه کم نه دی، خو ته هسې د فیل په غوږ کې ویده يې.

خو اوونۍ دمخه د بي بي سي مشهور لیکوال، ژورنالېست او ویاند گوهر بي بي سي راډیو د راشه درشه ادبي خپرونې ته پروگرام لیکلی و او په هغه کې يې دا خبره عنوان

کړې وه، چې پښتو آزاد شعر په کوزه پښتونخوا کې زورور دی او که بره کې؟
دغې پوښتنې ته له دې ځایه ښاغلي پوهاند دوکتور مجاور احمد زیار او ښاغلي استاد
حبیب الله رفیع او له هغه ځایه خلیل صایب او اعظم صیب ځوابونه وویل، مگر خلیل
صیب د فیل له غوږ نه غږ کړ چې شعر او شاعري خو همدلته ده او آزاد شعر په
افغانستان کې په خاپوڅو لگیا دی .
مور دانه وایو چې خدای مه کړه د ابد کار دی، زما ژبه دې غني شي که څه هم په افریقې
کې وي .

مور ته د خپلې ژبې ادبیاتو او فرهنگ بډاینه په کار ده او ښکلا یې راته په کار ده، دا
کار که ته وکړې او که یې زه وکړم، دواړه به نېک وي او دواړه به بختور وي خو استاده!
لږ پام کول خو هم په کار دي، که شپه تیار ده، منې په شمار دي .
ستاسو په ماحول او بیا په تېره ستاسو په ادبي چاپېریال کې د ادب او هنر هر څه شته
خو پرته له آزاد شعره، البته آزاد شعر د کلیمې په رښتیني مفهوم او که راسر یې نه مني
دا گزدا میدان .

ژوند، خوند او رنگ هم غواړي

عبدالباري جهاني ته

د هنري ژوروو واقعيتنو او د هغو د پراخو بعدونو سم او ژور درک او د هنر د آيسته تیکي او د هغه د وگړنيزو رسالت د اړیکو پيدا کول او د هغو اندونو پر ژورتيا پوهېدنه چې ټاکلې هنري پديدې ورڅخه د يوه ضرورت او د يوې ټاکلې اړتيا په توگه منځته راځي زموږ د وخت او زموږ د زمان اساسي غوښتنه ده، چې د هنر د پراخو پتو او ښکاره پديدو کشف، څېړنه او کره کول هر يو ځان ته ځانگړی او هر اړخيز بحث غواړي او د هنر پر وړاندې له مسووليت څخه ډک بحث.

کله چې و غواړو د هنري ټاکلو پديدو د هستېدنې، خلاقيت، رسالت او مسووليت پر اړوند څه ووايو او ويې لیکو لازمه برېښي خو د اړوندې ټولنې د سرشت او د هغې د خاصو زمانې او مکاني شرايطو په دننه کې د تاريخي وگړنيزو او اقتصادي متضادو پديدو د څرنگوالي، حرکت او پرمختيا په باب لازمه پلټنه وشي او د هنري پديدو د پيداېښت، پرمختگ او نوي کېدو پر اړوند د ټولنې د تمدن او فرهنگ بهير مطالعه شي او د ټولنې د انسانانو تر منځ او د انساني ټولنې او طبيعت تر منځ د عاطفي اړیکو په هکله کره کتنه وشي او د ژوند او هنر تر منځ اړیکې را برسېره شي. دلته خبره پر هنر، د ټولنې، د ټولنې له انسان او د ټولنې او انسانانو تر منځ د هنر د اړیکو او د هغوی د ټولنيز، سياسي، اقتصادي ژوند په دننه کې د تاريخي او زمانې پېښو په باب ده چې بې له شکه يو له بر سره د مولد او مولد، د هستې او هستونکي پيوند لري او دلته خبره پر هنر او د خلکو په ذهن او روان کې د هنري پديدو د اثر ښندنې او پايښت په باب ده.

هنر او ټولې ادبي پديدې هر کله او هر وخت د يوې ټولنې د يو لړ زمانې او مکاني شرايطو او پېښو زېږنده او د دغو مناسباتو د موجوديت، خصلت، بدلون او حرکت روښنایي محصول دی او تر نن پورې يې يا خو په هماهنگ او يا خو په ناهماهنگ د، ل دوام موندی او تر موږ پورې را رسېدلی دی.

و مو ويل چې هنر او ټولې ادبي پديدې ټولنيزو، تاريخي او اقتصادي مناسباتو او بدلونونو سره يو ځای منځ ته راغلی او د ټولنې او د خلکو د ذهني اړتياوو او غوښتنو پر اساس يې د ژوند څښتنه ايښودل شوې او وده يې موندلې ده، هېڅوک نه شي کولی هنري پديدې له طبيعت، ټولنې، تاريخي او د خلکو د ژوندانه له عادي روال څخه بېل او مجزا و بولي هنر د ټولنې د ژوندانه تجسم او انعکاس دی نو که چېرې هنر او هنرمند و غواړي له ټولنې او د ټولنې د خلکو د ژوند له روال څخه پر بکړه وکړي هغه هنرمند

مړی دی او ژوندی نه دی او رښتیا خبره دا ده چې هنرمند په ټولنه کې ژوند کوي،
هنرمند پر ځمکې ولاړ دی او هنرمند لگیا دی ژوند کوي، نو له دې کبله هنرمند نه شي
کولیو له ټولني او د ټولني د خلکو د ژوندانه له عيني او ذهني موجودیت او غوښتنو
څخه انکار وکړي، ترې وټنستي او ځان ته خپله بله دنيا او ځان ته خپل بل ژوند له سره
جوړ کړي.

...خبره په تعهد ده، اما څه ډول تعهد او تعهد د چا پر وړاندې؟ کلونه، کلونه کېږي
د يوه وچ تعهد او د يوې متجربې ژمنې ناندرې راته غږول کېږي او کلونه کلونه له هنر سره
...د علم، له تخيل سره د منطق او له انځور سره د ثبوت نسخې راته مخې ته
مور شاعران او مور هنرمندان د هلال هغې دايرې ته ننوېستل غوا او وتل ترې گناه ده
و مو ويل ژمنه اما څه ډل؟ همدا چې وږو او نهرو آسونو ته مو شعر د لوړو او
آسمانڅکو غرونو او ژورو سيدونو پر صفتونو مو ځانونه ستړي کړي
يو او که تر دې لږها خوا د ژوند د رنگ او خوند وږمو څو الهي له خوبه په شرنگار او
...وینښ کړو او څه مو پرې و
ته ختلي يو او نا ژمن يو او نا متعهد يو

...ولې زموږ يو شمېر ادبپوهان د دې پر ځای چې شاعر ته د شعر
يې راکاږي او د هنر پر ځای يې ورځينو ژورناليستي هڅو ته لمسوي؟ ولې شاعر او
هنرمند په پنجره او کرپو کې رانيسي او نسخې ورته صادر وي؟ شاعر او هنرمند بايد
آزاد پرېښودل شي، ځکه د هغوی لارې پر زندا نونو، پنجره او کرپو نه تېرېږي هغوی
لايتناهي موجودات دي او هغی شعر ته او هنر ته لایتناهي فضا او هوا غواړي
څنگه کېدای شي چې شاعر دې وږی وي او شاعر دې برېښ وي او هغه دې وږی نس او
برېښ تن ته نه گوري او د شونډو شراب دې د ذهن په کاسو کې گرځوي؟ او څنگه کېدای
شي چې شاعر دې وږی نسونه او برېښ تنونه ویني او هغه دې د ښکلو د سرو شونډو
شربت او ورېښمينې جامې په خپلو شعرونو کې انځوروي او بیا دې په وایر سره وواي
چې ای زما د چم وړيو پېغلو او زلميانو راشی زما د خیالي محبوبې د پستو او نازکو
!شونډو پر پيو ځانونه ماږه کړی

اما خبره هېڅکله هم داسې نه ده د نړۍ پر دې خاورين چم کې له شاعر او هنرمند پرته بل
داسې څوک تر اوسه نه دی را زېږېدلی چې احساسات، مينه او عواطف دې يې تر هغو
غښتلي او زور وروي، خو خبره په دې کې ده چې شاعر ته او هنرمند ته بايد آزادي
ورکړل شي او خپل کار، خپلو تجربو او خپلو اندونو ته دې پرېښودل شي شاعر د ژوند له
خوږو، ترخو الهام اخلي او د ژوند پر خوږو ترخويي لکي او انځوروي يې ژوند پراخ

دی او ژوند ستردی او د شاعر او هنرمند اند او تخیل بیا له دې دنیا نه هم لوی او ستر
دیاو ریښتینی شاعر او ریښتینی هنرمند خو په همدې پراخې او سترې نړۍ کې هم نه
شي ځایدلې.

شاعر ټول ژوند او ټول عمر مجبور نه دی، چې په خپلو شعرونو او هستونو سره وږي
نسونه ماږه کړي او برینډ و بدنو ته جامې وگنډي او یا خو شاعر او هنرمند ملفیت نه
لري چې د مدافع وکیل شي، واعظ شي، سیاسي شي، ریشي شي او د دفاع او غوښتنو
ډول په غاړه کړي او که شاعر او هنرمند داسې وکړل، نو بیا واعظو سیاسي، د مدافع
وکیل او ریشي ته څه اړه ده؟

موږ پښتانه شاعران او هنرمندان اکثره له کلیو او بانډو څخه را پاڅېدلې یو، لور مو
په لیدلې دی او لمو لیدلې دی، لوگري مو لیدلې او او په خپله مو لوی او لور کړی دی
کلیو او کروندو کې معمول داسې دي، چې د لو او لور او د نهال پر وخت لوگري او
نهالگر دسته جمعي کار پر مخ وږي او طبیعي خبره ده چې لوگري او نهالگر اکثره وږي
دي او اکثره برینډ دي، مگر کله چې په کار پیل وکړي د وخت د تېرولو په خاطر په بدلو
او لنډیو هم پیل وکړي، داسې عاشقانه او له عاشقانه سوزه ډکې بدلې او لنډۍ زمزمه
کوي، چې د چا خبره د فرهاد او مجنون هم نه وي زده، ما خو هېڅکله په دغو لوونو او
دغو نهالونو کې د بزگر، لوگر او نهالگر له خولې نه په بدلو او لنډیو کې نه دي
ای ځمکه وال صاحب، دا ځمکې او دا کروندې دې له کومه کړې؟ اورېدلې، چې ووايي
... او ولې ټول عمر کار زما دی او خټل یې ستا

وگورئ د همداسې بدلو او یا خو شعرونو لیکل چې همداسې وږي او برینډۍ ورته د
ژوند لپاره اړتیا لري او په کروندو کې ژوند ورسره کوي په خپله ژمنه نه ده او په خپله
تعهد نه دی؟

وگورئ کله چې موږ روښانفکر غوندو، تفریحي مجلسونو، علمي کنفرانسونو، د
خوښیو محافلو ته ورځوولې له هغې دریشي سره یو ځای چې ستر یې راته پټ کړی دی
او ټول ځان یې راته پوښلی دی نکتا یې هم اچوو؟ آیا نکتایي د ستر د پوښتلو لپاره یوه
وسيله ده او که د ښکلا یې یو علامت؟
او ایا موږ شاعران او هنرمندان د دې حق نه لرو چې ژوند ته ښکلا وښو او ښکلا چې په
خپله ژوند دی او ښکلا چې سپېڅلې او مقدسه ده ژوند یو ته مخې ته کېږدو؟
ته پلټۍ ووهو ((غم دوران)) مسخره کړو؟ او یوازې ((غم جانانه)) نو ولې باید
په خپله غم دی او دوران یې له جانانه په یوه توت هم نه ((جانانه)) یې له ((دوران))
ارزي.

دا هغه مطلب دی چې عبدالباري جهاني ته ((ژوند خوند اورنگ هم غواړي)) يادونه لیکل شوی دی، خو دا چې د مطلب اصل قلمي لیکنه وه او ځنې برخې یې د وخت په تېرېدو سره زیانمنې شوې وې، هیله ده چې د نیمگړتیاوو عذر مو ومني.

لنډې بېله او سروکی بېل دی

خه موده د مخه زموږ د هیواد یوه تن پیاوړې او پېژندل شوي علمي فرهنگي شخصیت په یوې ادبي غونډه کې د پښتو شعر او ادب په اړوند د یو لږ نورو خبرو په خوا کې څرگندونې وکړې او زموږ په هیواد کې یې د ژمن او متعهد ادب په هکله شاعرانو او لیکوالو ته د خپل اند او نظر څرگندونې وکړې، چې د غونډې د برخه والو د پام وړ دغه علمي شخصیت په خپلو خبرو کې زموږ د هیواد په پښتو شعر او پښتو . وگرځېدې . موسیقي هم خپل نظر څرگند کړ او یو څه کره کتنه یې پرې وکړه چې د تامل وړه وه . موږ نه وایو چې زموږ هیوادنی شعر د کمال درجې ته رسېدلی دی او موسیقي مو د جمال پورې ته

موږ لرو یو شمېر شعرونه چې شعرونه نه دي، د تشو نظمونو نوم هم نه شو ورکولی، هسې خبرې دي او بس، مگر لرو یو شمېر شاعران چې زموږ د معاصر شعر جوغې یې په کټ مټ . سردی او هغه څه راته هستوي چې باید پرې وویارو او لمانځنې ته یې کینو دا چارې . خبره په موسیقي او د ادبیاتو او هنرونو په نورو برخو کې هم په همدې ډول ده یوازې او ویازې زموږ په ټولنه کې نه بلکې د نړۍ په ټولنو کې په همدې ډول روانې دي، نېک ادب او هنر هم شته او هغه مبتدل او کرغېرن یې هم نوموړی پوه په خپلو خبرو کې په دې ټینګار کوي، چې زموږ په شعر او ادب کې د هغو مگر نوموړی دغه . له نښېګڼو سره سره ابتدال شته او بې له شکه چې خبره همداسې ده . ابتدال په دې بېلګه کې ویني او داسې مانا ترې اخلي

آخرت چېرې او تور جانان چېرې، په)) (((په آخرت کې به نارې کړم، زما تور جانانه)) ((آخرت کې څوک تور جانان ته نارې نه وهي او نه هلته له تور جانانه سره د یاری ځای شته زموږ د ټولني ټول غړي له پښتو لنډیو، پښتو سروکو، بدلو او نارو سره بلد دي او پرې پوهېږي زموږ په پښتو شفاهي ادب کې ټولې دغه بېلګې شته او هر یو ځان ته بېل، بېل د مثال په ډول په پښتو کې یوه مشهوره . ځای او بېل، بېل شکونه او فورمونه لري : سروکې ده، په دې ډول

((ما اېلېند ته خېژوینه زما توره جانانه کلې باریري))

دا د یوې کوچۍ پېغلې ناره ده، چې د بېلتون په شېبو کې، په هغو شېبو کې چې کلې یې ترلې او د اېلېندونو پر خوا سفر ته ملا وي ترې خپل جانان ته ژاړي او پر خپل بېلتون ژاړي په هر صورت موږ د دغې سروکې له محتوا سره کار نه لرو او نه یې خو شاعر راته معلوم دی، چې شاباش ورته ووايه او یا خو یې ملامت کړو دا ځکه چې فولکلور دی او فولکلور د یوه فرد نه بلکې د یوې ټولني ګډ مال دی

کله چې سروکی ویل کېږي له لنډیو سره ویل کېږي او د دې لپاره چې سروکی ډېر
 وپوکی دی، په یوازې توګه نه شي ویل کېدای
 :سروکی له لنډیو سره داسې ټنگ ټکور کې راځي
 ما ایلبنډ ته خپږوینه زما توره جانانه کېږي بارېږي
 جانان زما زه د جانان یم زما توره جانانه کېږي بارېږي
 زما توره جانانه کېږي بارېږي - که په بازار مې خرڅوي ورسره ځمه
 ما ایلبنډ ته خپږوینه زما توره جانانه کېږي بارېږي
 :لنډی یوازې همدومره ده چې !وګورئ
 جانان زما زه د جانان یم
 که په بازار مې خرڅوي ورسره ځمه
 او سروکی خو له لنډی نه دمخه، د لنډی په منځ او له لنډی وروسته بیا، بیا تکرارېږي
 :خبره داده چې سروکی، لنډی او سندره داسې نه ده چې
 ((په آخرت کې به نارې کړم زما توره جانانه))
 :سروکی داسې دی
 :زما توره جانانه کېږي بارېږي او لنډی داسې - ما ایلبنډ ته خپږوینه
 په آخرت کې به نارې کړم
 زه له دنیا نه ارمانجن راغلی یمه
 د لنډی شاعر په آخرت کې نارې نه وهي .لنډی مستقله ده او سروکی پېل دی !وګورئ
 ویازې دغه لنډی د هغې سروکي په منځ کې اوپرا اوپري کنه دا .چې زما توره جانانه
 لنډی د سروکي جز نه ده

يو بريالۍ گام ، يوه بريالۍ هڅه

په دې وروستيو کې مې د پښتو ژبې د ځوان او پياوړي ليکوال او ژورنالېست بناغلي په نامه د لنډو کيسو يوه مجموعه لاسته راغله چې ((سپين)) ډاکټر محمد اکبر د دا اثر زموږ د پښتو کيسه ليکنې د ځوان او نوي بهير يوه پوره څنډه ده او د نويو ادبي تکلونو پر لور يو گام او يوه بريالۍ هڅه دا مجموعه په دې وروستيو کې په کوچنۍ او ډېره ښکلې قطع په پېښور کې چاپ او خوره شوې ده.

په مجموعه کې د څو خبرې تر سرليک لاندې زموږ د هيواد د نامتو ليکوال او څېړونکي بناغلي حبيب الله رفيع يوه په زړه پورې سريزه راغلې، چې په هغه کې موږ د پښتو داستان ليکنې له پرون او سبا سره آشنا کوي او د لنډو کيسو د ليکنې له لارو چارو سره هم.

په مجموعه کې د ليکوال دغه کيسې خپرې شوې دي

- 10 ښې لاس ته وره لاره
- 11 ماشوم افغان
- 12 د کليمې بند
- 13 ايکي يو گل
- 14 يوه لپه مرغلرې
- 15 ځئ چې وسپرو خبرې
- 16 د هيواد جنډه

تر عنوان لاندې خبرې ښايي د سريزې په ((نيمگوي ځواک)) ليکوال له کيسو د مخه د توگه راوړي او لوستونکو ته د خپل قلم، د خپلو اندونو د ځولۍ او د خپل پښتني احساس اندازونه مخې ته ږدي، لکه شعر چې وايي، او رښتيا زموږ دغه ليکوال شاعر هم دی او په دې لاره کې يې هم د خپل اند او قلم نيولي ځغلولي دي، څومره خوږه ده هغه کيسه چې د يوه شاعر د قلم او اند و خيال زېږونه وي آخر خو کيسه د يوې او يا خود څو رښتینو او نارښتینو پېښو انځورونه نه ده

کيسه خو هم لکه شعر د هنریت رنگ غواړي او د هنریت خوند

وگورئ ليکوال خپلې لومړنۍ خبرې څنگه ليکي؟

راغلم چې خيبر ته ډډه ووهم او له چنابه چونگ او په ... د هندو کش د لمنو مسافر ...))
وڅښم زه د ظلم له سرو مزکو ستړی راغلم

. ((او د سندري ساه مې ماته شوه... زما د قلم ستونۍ د اوږدو ليارو تريخ گرد و سو))
دا خک خک د قلم له خوک پرېوتی خاڅکي گورۍ دا زما د احساساتو وينه ده، دې ته ((
لپې ونيسئ، هسې نه چرته په خړو خاورو درنه پروېزي، هغه خاورې چې د نېستۍ
او که وشوه نو په دې گرمو وينو د پښتو د ادب درخانۍ له دنور خالو نه... انبارونه ډکې
)). (کېږدي).

گورو چې د کتاب پيل شاعرانه دی او د کتاب پای د شعر کيسې او د کيسو! هوکې
شعر جوړوي

داسې روانه، سلیمه او خوږه ژبه زموږ په لږو کيسو کې شته، زموږ خو اکثره کيسې
:استاد رفيع د کتاب په پيل کې ليکي. يوازې کيسې دي، نور څه نه
دی د پښتو د نامتو افسانه او ډرامه کښونکي ننگ صاحب يوسفزي زوی دی او ...))
او له ماشومتوب نه يې له حکايي ادب سره غوږونه آشنا شوي دي، ډاکټر اکبر لور
تحصيلات لري پښتو يې مورنۍ ژبه ده، په پارسي او اردو يې مټ ښه بردي او د دنيا
يې ډېره ښه زده ده، چې له دې لارو يې د سيمې او لوېديځ ((انگليسي)) يوه ژوندۍ ژبه
خبره همدلته ده چې اکبر د پښتو ژبې او د سيمې او ((د افسانو ډېرې نمونې لوستي دي
نړۍ د ادبياتو پراخه مطالعه لري نو ځکه يې ليکنې يوازې پر ياد او مزدور او د پولو او
پټيو پر سر په جگړو نه څرخي او لکه زموږ د پښتو ژبې يو شمېر کيسه ليکونکي د
منځنيو پېرې کيسې راته د مريخ د فتحې په شېبو کې نه کوي
زموږ د پښتو ژبې د شاعرۍ او کيسه ليکنې يو رنځ له نړيوالو معاصرو او پرمختللو
ادبياتو سره په نابلدۍ کې نغښتې دي او له نړيوال ادبي بهير نه په بې خبرۍ کې خود
ډاکټر اکبر کليني دا څرگندوي چې ليکوال يې د کيسه ليکنې پر تخنيکي او هنري
اړخونو پوه دی او د ادبياتو د دغې برخې د معيارونو پېژندگلوې ورسره شته د اکبر د
هنر په پېښو کې او په پېښو کې هنر، کيسه ليکنې هنري اړخ له خوڅو پلوه د پام وړدی
هغه هم بې له دې چې يو بل ته زيان ورسې او يو بل تر سيوري لاندې راولي د داستان د
سړيو جوليزه انځورونه د سنتونو، ادبو، کره وړو او د افغاني ځانگړو دودونو او
صفاتو هنري تمثيل او همدارنگه د طبيعت شاعرانه تمثيل د هغه داستاني کار او زيار
له نورو بېلوي

د کيسې پيل ((بني لاس ته وره لار))

يو کال وروسته د مجاهدينو له سنگرونو لږ څه ځوان خپل پلار ته غاړې ووت ((
د سيلۍ يوه خپه راغله او هغوی دواړو ترې خولې ډکې کړې، د هيواد ابۍ د... لري
خپلو معصومو بچو کومې ته د خپل ساه ورپوه کړه، ژوند په رگونو کې وغزېد او د

((... سپين زيري پلار کاته د خپل ځوان زوی په غېر تناکې ځوانۍ گرځېدل

:د همدغې کيسې پای

د هغه له . د هغه د سترگو توره بارځو خدای ته کتل . پلار د خپل زوی گورته ودرېد ((
اننگونه رغښتي دوه اوبنکې د گور په خړو خاورو څک څک څخېدلې او د آزادۍ د
په نامه د ناهیدې په کيسه ((د کلیمې بند)) او یا خو ((کرلي گل په تخم پونه پرېوته
کې:

د ناهید گرمو وینو نن شپه د خدای له مینا نه د هیواد جنگ له ژبه ورکړې وه ، شین ((
هغه کلیمې چې ټکی - کیمیس یې د لا اله الا الله له انقلاب بښونکو کلیمو نه ډک وو
ټکی یې ناهید د شهادت د گوتې په څوکه د خپل سکني پېغلتوب له څک څک وینو
)). هغه ټکي چې انقلاب ته ساه پوکې او سرپیتوب تاریخ جوړوي - لیکلي وو
وخت د شپې له ... د ننگ د ملالی واره کت ته وخته او شین کیمیس یې سرته کېښود ((
د افق پرېښود هسک پېڅکی د شفق له خمه - توري ډيوې نه د سحر خړې کوڅې ته شو
)). (رابنکل او د غوتې تنگه کوکۍ یې د پرځې په څک ډکه کړه

چې د اکبر په : بنایي یو شمېر کره کتونکي د اعتراض گوته پورته کړي او ووايي
زه وایم چې بنایي په دې کيسو . کيسو کې هنريت پر داستاني پېښو سیوری کړی دی
کې تعادل نه وي هېر شوی او که شویهم وي زما سلیقه خو دا ده چې ووايم زهر را کړئ
! ستونی مې مه ککړوئ ! خو په خوازه کيسول کې یې را کړئ

. خورا شود اکبر د کيسو محتوا ته او د هغه د کيسو د پېښو او د هغه اندونو ته

زه چې پوهېږم ډاکټر اکبر خو کلونه کلونه کېږي ، چې کله د سیمې او کله خود یورپ په
ملکونو کې یو سرگردانه مساپر دی خو انديې لانه دی مساپر او پر قلم یې د افغاني
ټولني هوا او فضا نه ده ووجه د هغه اکثره کيسې د يرغل په کلونو کې افغاني پېښو ته
وقف شوي دي ، لوستونکي هر کله او هر چېرې د اگمان کوږو چې لیکوال دا پېښې په
بني لاس ته وره)) خپلو سترگو لیدلي او زموږ د ټولني د غميزو نندارې یې کړي دي
د یوه افغاني مجاهد کيسه ده چې د يرغلگرو په وړاندې جنگېږي او د شهادت ((لار
لورپو پورېو ته رسي او پلار یې د خپلواکۍ گلان د هغه په سره وینه کې گوري

په څمخو کې د یوه رالوېدونکي ماشوم ، د یوه شهید پلار او د یوې ((ماشوم افغان))
نیمزالي مجاهدې ابې د بچي کيسې راته بولي

د ځوانیمرگې ناهیدې ، پر گولوي د سوري سوري ټټر یوه هنداره ده ، ((د کلیمې بند))
چې د کابل د وینو او نه اېلېدونکو پېغلو د تند سره او رژېدلي خالونه لا تر اوسه پکې
زرغون پاتې دي

هم هغه کيسې راته کوي چې د زلميو شهيدانو له وينورنگ اخلي او ((ايکي يو گل))
له خاڅکو خاڅکو خخه يې راټوکېږي او لويېږي
زه نه وایم: يوه لنډه يادونه ((سيپي)) داو د بناغلي ليکوال ډاکټر محمد اکبر اکبر پر
هېڅ ادبي اثر له . چې گواکې د هغه کيسې به له کاواکيو او نيمگړتياوو تشې وي
نيمگړتياوو تش نه دی خو دلته د هغه شاعر ليکوال جذبه د دغه شاعر پر اند و خيال
دا کار دې کره کتونکي وکړي، هغه . دومره وه چې اوس، اوس يې هغو ته لاس بر نه شو
. کار د شاعرانو نه دی

سرشاره پښتني ادب په گلبن کې
 په بازارونو کې نه خرڅېږي خو لا تر اوسه يې بيه هم چا ته نه ده معلومه د جوهریانو په ((
 ...رسته کې مې ډېرو پلټه د پاچاهانو خزاني مې ښکته پورته کړې
 ...کسانو کې ډېرو گرځېدم
 ...خو د دې ملغلرې ساری مې پيدا نه کړ
 .ځينې کسان يې په خوشې هم نه اخلي خو ځينې خلکو ته له هر شي گرانه ده
 ځکه يې څوک ټاکلی نه شي خو د زړه خاوندان يې په ډېر قيمت اخلي
 .يو ځای کې زښته زيات پيدا کېږي، مگر يو ځای کې په کلو، کلو قدم نه ږدي

.....
 ((هو او ښکې ... هو ادا ملغلرې د بېوزلو او مظلومو او ښکې دي
 سرشار شمالي زموږ د هيواد يو تکړه او پېژندل شوی شاعر، ليکوال، ژباړونکی او
 ژورنالېست دی، چې د خپل ژوند ډېر کلونه يې د افغاني ادب او فرهنگ د غوړېدا او
 پرمختگ په لاره کې ځار کړي او په دې لاره کې يې د وياړ وړ گامونه ايښي او دا
 گامونه يې بري او برياليتوب درش لته رسولي هم دي.
 ژبې شاعر او ليکوال دی، خو له دې سره، (دري) مرحوم سرشار شمالي له اړه د فارسي
 سره يې په پښتو ژبه هم شاعري کړې ده، پښتو منشور ادب ته يې څه ورکړي او نورو ژبو
 نه يې پښتو ته بهرني آثار هم ژباړلي او پښتو کيسې يې هم ليکلي دي
 که چېرې موږ د سرشار شمالي د پښتو شعرونو، پښتو ژباړو او پښتو کيسو او
 ژورنالېستي ليکنو جاج اخلو دا سوچ نه شو کولی چې دا شعرونه او داليکنې دي، د
 يوې بلې ژبې د شاعر او ليکوال پښتو په معياري ژبې سمبال او د شعرونو سبک يې
 زموږ د پښتو ژبې د کلاسيکو شاعرانه معمول همدا دی او ادبي ت، تې يې د مرحوم
 استاد گل پاچا الفت له سيمه څخه اغيزمنې ښکاري، چې د دې ليکنې په پيل کې د
 سرشار شمالي د ادبي ټوټې يوه برخه زموږ د خبرې رښتياينه ښيي
 د سرشار شمالي پښتو شرونه د هغه د وخت د نورو پښتنو شاعرانو د شعرونو په څېر د
 ډېر، ډېر شعرونه يې همدغو . غزل او نظم په قالب کې غزليزه او يا خو ټولنيزه محتوا لري
 ټولنيزو مسايلو او د وخت او زمان پر نادودو انتقاد ته وقف کړي او زموږ د هيواد د
 طبيعي ښکلا او زموږ د اولسونو د تورو مېړانو او زړورتيا وو هندارې هم راته په مخ
 کې ږدي

د غاټولو په خدا کې
 د هستۍ په ترانو کې
 د ژوندون په سرآغاز کې

يو مفهوم دی يو تعبیر دی

خپلواکي ده آزادي ده

دا د ژوند پوره تفسیر دی

د تاریخ د سر شمله ده

آزادي ده آزادي ده

په همدې ډول

باغ مراغ دی رنگین شوی جوړ رنگینه تماشه ده

په چمن کې گونگوسی دی دا د مینې ترانه ده

هره خوا کې د رنگونو یو بدلون او تحول دی

دا یو رنگ د زمانې دی یو قانون د تحول دی

یو نسیم د تحول دی چې ورو، ورو پکې چلېږي

بیا راغلی پسرلی دی سمه غرونه زرغونېږي

دلته زموږ په هیواد کې په تېره بیا د روانې پېړۍ خصوصاً، په دېرشمې، خلو پښتمې او

پنځوسمې لسیزو په کلونو کې د پښتو ژبې د ډېرو نامتو شاعرانو شعرونه هم په همدې

د هغه وخت په شعرونو کې د هنریت او شعریت پر ځای حساس لید، ټولنیزو او ډول و

سیاسي مسایلو ته په شعرونو کې اتومو سفیر پراخ و وو خبرې برېښې وې او د شعر

محتوا او منځپانګه همدغو خبرو نیولې وه، نو ځکه سرشار شمالي د خپلو همزولو

پښتنو شاعرانو پر لاره روان دی او د ښکلا پر ځای پیغام ته او د تخیل پر ځای اند ته

ارزښت ورکوي دا فضا د هغه وخت په اکثره شاعرانو مسلطه وه او ښایي د دې لپاره چې

په خاطر برېښي و ((غم دوران)) زموږ د ټولني د هغه وخت ټولنيزې، سياسي فضا د

تورو ته ضرورت درلود

د سرشار شمالي په عاشقانه غزلیزه شاعري کې هم د معشوقې له مینې سره د وطن او

خلکو مینه نغښتې ده، د وطن مینه هغه هېڅ کله هم ځانګړې عاشقانه شاعري ته نه

پرېږدي، هغه د معشوقې په سترگو کې د خپل وطن د بې وزله انسان او ښکې ویني او د

شرابو په جامونو کې د مظلوم وینې، سرشار زموږ د ډېرو نورو پښتنو شاعرانو په څېر

:غزل په مینه پیل کړي، خو ترې وینه وینه شي، په موسکا یې پیل کړي ترې ژړا شي

مجلس کې د خوبانو افسانې دي د مینو

د دوی پټه، پټ رمزونه او خندا مې ژړوي

هجران مې ډېر ایستلی دی د هجر په دوره کې

د وصل ډک جامونه په غوغا مې ژړوي

په خوب کې به مې هم د هوساينی تمه نه وه
دا گڼ خلک چې وينمه هوسا مې ژړوي
سرشارومه خبر نه وم د خلکو له ژوندونه
چې خلاصې مې کړې سترگې نو دنيا مې ژړوي
په دې هيله چې د پښتو ژبې د نورو ناچاپو گرد وهلو آثارو د چاپ په لړ کې د خدای
بښلي سرشار شمالي د چاپ شويو آثارو په ليدو مو هم سترگې ډک شي

دا ستوری هم ونړېد

او د ژوند گلان راته په مخه کې کېښودل او له سیاله سره یې سیال کړو.
د غزل پلار یادوم او د غزل له بابا نه خبرې کوم، د غزل د استاد په هکله غږېږم او د غزل
له باد شاه او شهنشا نه

استاد حمزه یادوم، هغه عالم او هغه شاعر او لیکونکی حمزه چې اند یې او قلم یې په
داسې پیر کې چې ژوند پکې کوو یو بې ساري هاتف و، یوه ادبي مینه وه او یوه خدایي
راکړه، هغه چې پېړۍ پېړۍ د هغه پر خپر بل راونه زېږېد او له دې وروسته به هم هماسې
اوچت، بې سیاله او بې جوگې فرهنگيالي میراث وي، خو درېغه چې دا ستوری هم توی
شو، دا ستوری هم ونړېد او دا لمر هم موقتاً مړ شو

حمزه مړ شو او نور نو د حمزه له قلم نه د شعر څاڅکي په راتویېدو نه دي، خو شعر د هغه
ژوند او ژوند یې د هغه شعر، شعر یې ژوندی دی، اند یې ژوندی دی، نوم یې ژوندی
دی او د هغه شعر د مرگ او مړینې نوم نه پېژني، د هغه شعر پر مرگ برلاسی دی او د
عدم زور پرې نه شي رسېدلای

استاد امیر حمزه د ملک باز میر خان زوی چې په ۱۹۰۷ کال په لواړگي کې یې دې دنیا ته
او لا له پنځم جماعت نه، سترگې وغړولې، د شپږو کالو په عمر یې په زده کړه پیل وکړ
نه و فارغ چې د شعر پربنډې پرې وزرونه سیوري کړل او د مینې او د خوند او د رنگ د
سمندر په خوا کې یې ورته د شعر کوډله ورجوړه کړه او حمزه یې شاعر که لومړی یې په
اردو ژبه شاعري پیل کړه، خو د پر ژر یې خپلې مورنۍ ژبې ته پام شو او د شعر گلان یې
د خپول نیکونو د ژبې په پگړۍ کې کتار کړل
د هغه د لومړني پښتو شعر مطلع داسې ده
دا ساقی گلرخ چې نظر دوی ته جانانه کوي
رېږدي د مستۍ نه ساغر وجد پیمانې کوي

او له همدې سره ټول په دې وپوهېدل چې دا پیل د یوې تلپاتې شاعرۍ پیلامه ده او دا د
یوه تلپاتې شاعرۍ پیلامه ده او دا د یوه تلپاتې قلم او د یوه تلپاتې شاعر د اند او خیال
پیلامه ده، چې پای نه یې د شعر هغه آسمان له سره تکمیل او پوره کړي

استاد حمزه نقاش او انځورگر شاعر و او استاد حمزه د فلسفي شاعر، استاد حمزه د
تغزل شاعر و او استاد د تصوف هم خو هغه څه چې استاد یې زموږ د ژبې له نورو
شاعرانو نه را بېل کړ د هغه سپېڅلې قومي، ملي شاعرانه مینه او شاعرانه اند دی چې
شعر یې راته پښتون کړ او پښتون یې راته شاعر کړ
ما کوز ورته لیمه کړه زما سر نه ټیټېده

شاید چې په الفت کې هم افغان پاتې کېد م
خدايه چې حمزه دې مسلمان کړ جوړ
بيا چې دې افغان کړ نر افغان يې کړه

عشقه ته خودبين يې زه پښتون يم
ما نه ده بنودلې گدا سترگو ته

د غزل بادشاه، د تخليقي فطرت او خدا داد فطانت مالک، چې په ادب، تاريخ، ((
اجتماعياتو، فلسفه او اخلاقياتو بڼه صور لري، چې د تصوف په عارفانه رموز پوه او د
موسيقۍ علم نه هم واقف دی، دا حمزه شينواری دی د چاپ شاعرۍ کې چې د قد ماوو
متانت، پخته گۍ او د متاخرينو خيال آفريني او نزاکت مضمون را يو ځای شوی دی او
(... په دغه سبب د حمزه صاحب شاعري د قدماو او تاخرينو شريکه پوله گڼم

هو دا حمزه شينواری و چې د پښتو د پروني شعر او د پښتو د نني شعر پوله يې سره
راوترله او له کولې نه يې تر سپوږمۍ لاره يوه کړه، پروني لاره يې کمال ته ورسوله او
دا حمزه و چې پروني کاروان يې نېک منزل ته ورساو او نني يې لا کمال او جمال ته هم
معاصرينو او مخنيو ته يې نوې او نوې لارې کشف او منځته راوړې، چې دا دی پل پرې
ردو او سفر پرې کو، څوک چې دا دی لگيا دی شعر ليکي او غزل ته قلم خوځوي
وغواړي او که ونه غواړي د حمزه د شعراو غزل وړانگې پرې شته او اغيزه يې پرې شته
د استاد شعري آثار دا دي

غزوني

يون

بهير

پرې وني

سپرلی په آينه کې

استاد حمزه برسېره پر شعر په نثر کې هم آثار کښلي، چې د بېلگې په ډول يې يادونه
کو:

(د پښتو لوړمړنی فلم) لیلی او مجنون 17

(نعتیه منظوم کلام) د زړه آواز 18

(د کابل منظومه سفرنامه) سفرنامه 19

(سفرنامه) نوی پښتون 20

(ناول) نوې چپې 21

(ناچاپ) د کارل مارکس اصول د عقل په نظر کې 22

(تصوفي منشور اثر) تجليات 23

.ژوند 24

د خوشال بابا يو شعر 25

(ناچاپ) ليک شوي خطونه 26

(ناچاپ) تذکره الستار په 27

استاد حمزه دهغي ناروغی له امل چې کلونه کلونه پرې اخته و د تېر کال د ژمي په
وروستيو کې له دې دنيا نه سترگې پټې کړې او تلپاتې شو
روح دې يې بناد وي

شاعرانو ته نسخې مه وركوئ.

يو دوه تنه شاعران ملگري لرم ښه ډېر شعر ليكي ، هر كله يې ليكي او كله يې چې زړه وغواړي شعر ليكي ، شعرونه په دسترخوان كې ايښي ډوډۍ ده ، چې وږي شي خوري او كله كله خو يې بې له دې چې اشتها ورته ولري ، خوري يې ، په مړه گېډه يې خوري ، زما دا ملگري شاعران دوه ډوله كتابچې په خپلو جېبونو كې گرځوي : يوه يې د شعرونو او هغه بله يې د قافيو او طرحو ، كله چې يې شعر ليكلو ته زړه وشي همدغه تيارې ليكلې طرحې مخ ته كېږدي ، بيا ورپسې همغه تيارې جوړې كړاى شوې قافيې كتار كړي ، نو بيا واوره ترې شعرونه !

هسې خو په پښتنو شاعرانو گوټينو نه ښه نه لگي . كه سړى ورته د لور بڼې له مخې هم څه ووايي سوچ كوي ، چې رخه يې راڅي او د زړه پرسوبه د انتقاد گوته ورته نيسي . ل دې سره ، سره مې خپل دغه ملگري څو ، څو ځكله دغو نيمگړتيا ووته متوجه كړل ، پوهېدم چې ښه پرې نه لگي خو ټينگار مې كاوه . يوه ورځ زما دغه يوه شاعر ملگري په داسې حال كې چې نيم شين او نيمې خړ كتاب ورسره و . كمپټې ته راننوت او كتاب يې راته پرانيسته ، ويې ويل : هلكه وگره ځان او سوقال كوي او شعر راته ښيې .

دا كتاب دې كله لوستى دى ؟ آخر دا مقاله د يوه پوهاند په قلم ليكل شوې ، چې تا غوندي شاعر يې د پښتو گړد ته هم نه شي رسيداي .

وگوره پوهاند صاحب شاعرانو ته د شعر د زده كړې او ليكلو لپاره څه ښي مشورې وركړي دي ، واخله ويې لوله !

ما هم دا كتاب ډاواخيست او د پوهاند صيب مقاله مې ولوستله هغه شاعر رښتيا ويل او پوهاند صيب شاعرانو ته د شعر د ليكلو داسې نسخه وركړې وه : (1) يو (د شعر د ويلو لپاره بايد داسې وخت غوره او منتخب كړى شي چې هېڅ قسم دماغې يا ذهني فشار سړي ته عارض نه وي او ذهن يې بلکل د هر قسم عوارظو نه آزاد او د شاعرانه خيل لپاره تيار وي ، ولې چې كه چېرې په ذهن باندې له يوه طرفه فشار او اثر پروت وي ، نو دې د بل خيال لپاره آزادانه كار نه شي كولى .

(ابي او عبادة بحتري) چې د عيوبو پوره شاعر دى ، هغه وايي : چې ما په

ابتدایه کې د شعر سره ډېره مینه لرله او د شعر د ویلو سره مې زیاد شوق درلوده ، مگر داو چې هېڅ نه کامیابیدم ، ډېره وسه به مې وکړه ، خو هېڅ به نه شو ویلی ډېرو خلکو ته لارم چې ماته د شعر یوه شمه لار وښيي او زه په شعر کې اړخه معرفت پیدا کړم ، مگر داسې یوه روغه لاره راته چا ونښوده .
 آخر کې (ابي تمام حماسی) چې د عایو بو مقتدر او زبردسته شاعر دی او د ((دېوان حماسی)) مصنف دی ؟ هغه ته ولاړم او دا د خپل زړه

مقصد مې ورته ښکاره کړ ، نوده راته وویل : چې ((ای عباده !)) ((که غواړې چې شاعر شې او په شعر کې لاس پیدا کړې ، نو دا وقاتو لحاظ وساته ! په داسې وختونو کې شعر ووايه چې څه غم او خپګان درته پېښ نه وي ، یعنې چې په دماغ او ذهن باندې دې څه فشار نه وي ، او په ټولو وختونو کې بیا بهتر وخت د سهر وخت دی . د مؤلف یاد شاعر یعنې د داسې کسانو لپاره چې د فکر استعمال ته ضرورت لري ددې وخت نه بل بهتر او غوره وخت نشته ، نو که په بل وخت کې د شعر په ویلو قادر نه شوی ، نو ددې وخت نه استفاده وکړه ، امید دی چې ددې وخت خواري او محنت به دې اوبه نه وړي !

(۲) په داسې موضوع کې باید شعر وویلی شي ، چې دهغې موضوع سره دسړي طبیعي علاقه او مینه پخوا موجوده وي ، یعنې د شعر لپاره باید داسې موضوع غوره او منځبه کړی شي ، چې هغه موضوع په عادي وختونو کې دده د فکري او ذهني مشقونو میدان وي ، که د طبیعت مینه د اجتماعاتو سره ډېره وي ، باید چې اجتماعاتو ته توجه وکړي شي ، که د اخلاقیاتو سره ډېره وي ، باید چې په اخلاقیانو کې دده د فکري او ذهني مشقونو میدان ، که د طبیعت مینه د اجتماعاتو سره ډېره وي ، باید چې اجتماعاتو ته توجه وکړي شي ، که اخلاقیانو سره ډېر وي باید چې په اخلاقیانو کې قلم پورته کړی شي . دارنگه نور ، ځکه چې دیوشي سره دسړي طبیعي علاقه او ارتباط موجود وي ، نو دلته لږ تکلیف غواړي ، فقط د ذهن او د فکر توجه ته ضرورت دی ، نو بیا طبیعت په خپله لکه چینه راخوت کېږي ، غرض دا چې داسې نه وي چې په طبیعت باندې زور او ظلم وکړای شي او که د طبیعت رضایي او که نه وي ، په یو کار باندې مجبور کېږي ولې چې د طبیعت مثال داسې دی ، لکه د د مشوم هلک ، په نرمۍ اورضا سره یو کار کوي ، مگر که لږ قیدیا

زور زیاتی پروروسته د شعر د جوړولو یو زبردست معاون دی ، خوړ او از احساسات او خیالات په حرکت او هیجان کې راول

او په شاع کې يو قسم جوش او خروش پيدا کوي ، دا تقريبا تجربې ته رسېدلې ده ، چې ډېر خلک د خوښ او ازی، اود ترنم نه په غير يوه مصرع هم نه شي ، جوړولی ، اود ترنم او نغمې په برکت سره يې په خپله خولې ته اشعار راخي . گویا د شعر جوړولو او په دې وسيله سره دخيال نه زبردست او مهم کار اخیستلی شي !

۵) په کومه قافیه باندې چې سړی شعر وايي بايد چې هغه قافیه په يو پوره تعداد سره مخکې جمع کړی شي اود کاغذ په يوه څنډه باندې يې ټولې وليکلې شي .د شعر د جوړولو لپاره دا يو زبردست صورت دی .ولې چې په زیات تعداد سره قافيې سړي ته موجود وي .

نوفکر يې نه مشوش کېږي ، اود دې خبرې لپاره هېڅ ضرورت نه وي ، چې يو ساعت قافیه پسې وگرځي . لکه د ذهن د توجه اود نه تشویش لپاره دا يو لوی عامل دی ، د ذهن سره چې د قافيې د پيدا کولو خيال نه وي ، نو ټوله توجه يې معنی ته وي ، او ټول کوشش يې د معنی په ارتباط او تناسب کې صرفېږي !

۲) هر څوک چې د شعر په جوړولو باندې شروع وکړي ، نو تر څو پورې چې طبيعت موافقه کوي ، تر هغه پورې دې دی هم لگيا وي ، او کوم وخت چې طبيعت له کاره لاس واخست او نور يې کار نه کاوه نو بايد چې هغه وخت قلم ، مشوانی ، کپسودلی شي او يو ساعت طبيعت ته دمه ورکړي شي . هر وخت چې يې طبيعت برابر شو نو بيا دې بېرته په خپل کار لاس پورې کړي ، يعنې که په طبيعت کې څه ستو ماني پيدا شي ، نو په کار ده چې هغه وخت سړی ، طبيعت هوسا او خوشحاله کړي او وروسته بيا په خپل کار باندې پيل وکړي)) زه په دې ليکنه کې تصميم نه لرم چې خدای مکره د يادې شوې ليکنې ليکوال پر کړم او يا خو گوندې دهغه ليکنې اود هغه اند و نظرتنه په کمه سترگه وگورم . ما غوندې مبتدي څه ليکونکی که سل کاله د قلم په ډگرو ونو کې ځان ستړی کړی دهغه بناغلي درانه ليکوال پر يوه پل هم پل نه شي ايښودای . زمور دغه ليکوال دومره ستر دی چې د نامه په يادولو سره يې بايد خپلې خولې پر زمزمو و مينځو . خو خبره دلته ده چې بنايي په هغه کلونو کې چې د ليکنه سر ته رسېدلې ده او خپره شوې ده په افغانستان کې به د شعر او شاعرۍ روال په هغه ډول و کوکله چې نوموړې ليکنه چاپ او خپره شوه ، زه مې دمور په گېډه کې هم نه وم ، خو اوس اوس خبرې نورې دي . ، زمور د پښتو شعر روال ، څرنگوالي اود هغه دهستونې طريقې د زمان له غوښتونو سره سم پرمخ ځي ،

ان دا چې اوس ، زمور پښتو شعر د څرنگوالي اود هغه دهستونې طريقې د زمان له غوښتنو سره سم پرمخ ځي ، ان دا چې اوس ، اوس زمور پښتو شعر د څرنگوالي او

خومروالي له مخې کولی شي لږو ډېر لږ تر لږه د سیمې د هېوادو له شعر سره جوگه شي ، نو ځکه وایو چې مور نه شو کولید شعر هستونې ته وخت وټاکو او په دې او په دې باور ولرو چې په تېره بیا د سهار وخت د شعري هستونې لپاره زبردسته موقع ده ، او یا خو مخکې له مخکې موضوع وټاکو ، په زړه کې وارو ورا وارو ، هغه موضوع په دماغ کې مکمله کړو او بیا د الفاظو جامه ورواغونډو ، او په کومه قافیه چې شعر وایو باید چې هغه قافیه په یو پوره تعداد سرهم مخکې جمع کړو او د کاغذ پر یوې څنډې باندې یې ټولې ولیکو او یا په دې باور ولرو چې دا کار د شعر د جوړولو لپاره یو زبردست صورت دی .

آخر څوک ویلی شي چې نن به زه شعر لیکم؟ هغه چې شاعر دی او یوازې نظم نه دی هېڅ کله نه شي ویلی چې نن به زه خامخا شعر لیکم . او آخر څوک ویلی شي چې اټکل وکړي ، چې نن به زه شعر لیکم او پر دغې او هغې موضوع به شعر لیکم . دا کار شاعر نه کولی ، یوازې ناظمان یې کولی شي .

رښتیني شاعر له کشف او الهام څخه یوه ثابته د مخه نه پوهېږو ، چې شعر لیکي ، نه پوهېږي چې کوم ډول شعر لیکي او حتا شاعر پوه نه دی ، چې په کوم فورم او قالب کې به شعر لیکي .

کله چې الهام وشو ، نو همدغه الهام دی چې د شعر پیل زېږوي ، نه ټول شعر او د شعر د همدغه پیل زېږدا ده ، چې د دې سرک وشي چې شعر به پر کومې موضوع څرخي ، عاشقانه که بل څه او همدلته ده چې د شعر فورم ټاکل کېږي ، چې شعر غزل دی ، مثنوي ده ، قصیده ده او که هغه ازاد .

...په ویل ((زه ، بل څوک دی)) او په دې ډول یې څرگند واله چې انسان د شعر د هستونې په وخت کې پر یو بل کس بد لېږي .

رښتیا دا ده چې شاعر له الهام څخه دمخه دنورو ټولو خلکو په څېر یو عادي انسان دی ، خو کله چې الهام وزر ونه پرې پرانيزي

، نو هلته ده چې شاعر هغه عادي انسان نه دی . شاعر هستونکی دی ، شاعر کاشف دی ، شاعر خالق دی ، په داسې شپو کې د شاعر خوب ، د شاعر څښاک او د شاعر د ژوند ټول اسباب کلیمې دي او په داسې شپو کې شاعر په خپل ځان کې ورک دی ، په دې شپو کې شاعر ته بهرنۍ نړۍ وجود نه لري او حتا شعر په خپله هم په فزیکي ډول وجود نه لري . داسې شپې دي خو د یو شپې دي او داسې شاعر د ذهني نړۍ او د شاعر دارواو او روانو شپې دي .

افلاطون وایي چې الهام نه وي اخیستی ، په ابداع او (کشف لاس نه شي پوري کولی) .

نو ځکه ټينگار کولو چې مور شاعران ، شاعران يو ، تر کاهان نه يوو چې ووايو : زه به سهار په شپږو بجو له خوبه راوښېږم ، اره ، تيشه او سکنه به مې اخلم او د کار ځای ته به مې ځم . هلته به دروازه جوړوم ، چې لرگی يې د چارمغزو وي . طول يې دوه او عرض يې يو متروي . مور نه شو کولای شعر ته وخت وټاکو ، بيا باغونو ته لاړ شو ، گلانو ته کپنو او يا خود او بو شرشرو ته غوږ شو ، چې دا کار د شاعر لپاره يو زبردست کار دی . آخر دا زمور په واک کې نه دی . مور د دې اختيار نه لرو .

ومو ويل چې شاعر له خپل ماحول ، له خپل چاپېريال او د خپل ماحول او چاپېريال او د خپل ماحول او چاپېريال له پېښو الهام اخلي ، هغه پېښې چې زړه راکښونکې دي او هغه پېښې چې وره بوږنوونکې دي .

بنايست هم الهام ورکوي او بدرنگي هم د سولې او هوساينې شپې ورته هم ښوونکې دي او د جگړو او وینو شپې هم .

شاعر لومړی څه احساسوي ، احساس اغېزه پرې کوي او احساس پر شعر بد لېږي ، له کشف او الهام او له احساس څخه پرته شعر په زوره وجود نه لري او که چېرې داسې نه وي نو بيا زور وهل دي او شعر په زوره نه ويل کېږي .

زمور د جگړو د کلونو شعر د څومره والي او څرنگوالي شعر دی . په همدغو کلونو کې زمور شاعرانو زمور د هېواد د نورو مليونونو وگړو په څېره زړه خندا نه ده کړې او زمور اکثره دغه ځوان شاعران د جگړو په همدغو کلونو کې راوژېږېدل ، ځوانان شول او رالوی شول . د مقالې ليکوال ليکي : ((د شعر ويلو لپاره بايد داسې وخت غوره او منتخب کړي شي چې هېڅ قسم د ماغي يا ذهني فشار سرې ته عارض نه وي او ذهن يې بالکل د هر قسم عوارضو نه آزاد او د شاعرانه خيال لپاره تيار وي ...)) خو زمور دغه شاعرانو په داسې شېبو کې شعري شاهکارونه هست کړل ، چې له اوبښکو او غم پرته يې ډوډۍ نه ده موندلې ، وينې يې ليدلې دي او د وينو په دغو شرايطو او د دماغې او ذهني فشارونو په دغو شېبو کې يې شعري کړې ده او هغه باغونه ، گلونه او شرشري او آبشارونه خو پرېږده ، چې په خوا کې يې ورته شعرونه ليکلي وای ، د شعر هستونه وخت نه غواړي ، د شعر موضوع مخکې له مخکې غوره کېدای نه شي او شعر ته د کاغذ پر څنډه قافيې راټولېدلې نه شي .

په هر صورت په دې ليکنه کې ما کونښن ونه کړ ، چې کتابي شم او په دې هکله له پرطمطراقو نقل قولونو او تيوريکو مباحثو نه کار واخلم . دا خبرې اوس د لمر په څېر روښانه دي او دا تجربې لاد وخته سرته رسېدلې او لگيا دي ، سرته رسېږي .

بیا هم تاکید کوم زما دې یادښت موخه زموږه ژبې او فرهنگ د هغه نومیالی لیکوال د لیکنې غندنه ، نه ده پرون هسې وه نن داسې ، خو خبره دلته ده ، چې هغه دمقالو مجموعه چې کلونه ، کلونه دمخه چاپ او خپره شوې ده ، لا تر اوسه هم د یو شمېر شاعرانو په اندونو او فکرونو حکم چلوي ، زما هغه دوه تنو شاعرانو ملگرو چې تیارې جوړې شوې طرحې ، مضامین او قافیې په جیبونه کې گرځوي ، ماته وویل چې د دغه کتاب ، بیا په تېره د دغې مقالې د لوستو او پرې د عمل کولو سپارښت راته پلانکي لیکوال او پلانکي شاعر کړی دی او موږ چې هغه مقاله ولوستله همغسې مو پرې عمل وکړ. نو ځکه مجبور شوم دغه اوسنۍ بوټې ولیکم او له زلمیو شاعرانو هیله وکړم ، کله چې شعر لیکي. د باغونو او گلونولتن پسې ځان ستومانه نه کړي. ځان دې درې ځله نه ستومانه کوي ، چې لومړی د خپلې خوښې موضوع په نشر ولیکي ، بیا دې قافیې راټولې کړي او وروسته دې ورته د الفاظو جامه واغوندي.

کله چې ښاد و د ښادیو شعرونه دي لیکي او کله چې یې د ماغي او ذهني فشار درلود د همغو انځورونې دې وکړي. آخر زموږ په هېواد کې له کنډوالو پرته باغونه چېرې دي او آخر زموږ په ټولنه کې له د ماغي او ذهني فشارونو پرته موسکۍ شونډې او مست زړونه چېرې.؟

بنګلا او ټولنيز ارمان

د روان کال د ثور په مياشت کې د افغانستان د ليکوالو اسلامي انجمن د پښتو ژبې د ستر شاعر اروښاد استاد ابو المراد امير حمزه خان شينواري د مړينې لومړنۍ تلين د يوې پرتمينې غونډې په ترڅ کې ولمانځه. په دې غونډه کې يو شمېر ليکوالو د استاد د فرهنگي شخصيت او د هغه د آخرو پر بيلا بيلو بعدونو خپلې مقالې واورولې چې د دې په دې ګڼه کې د بناغلي اسحاق ننگيال مقاله خپرېږي.

د پښتو د ستر شاعر د غزل د پلار، د غزل د بابا غزل د بادشاه ابو المراد امير حمزه خان شينواري د شاعري په باب د هغه د شعرونو د ډولونو او رنگينوبعدونو په باب تر اوسه ډېرې خبرې شوي، او ډېر څه ليکل شوي دي، خو رښتيا خبره دا ده چې پښتو ژبې له خوشال بابا وروسته، له رحمان بابا وروسته او له حميد بابا وروسته او د دغو په څېر د کلاسيکي شاعري له يونيم بل شاعر وروسته تر شلمې پېړۍ پورې شعر نه دی ليدلی، بېولالې يې ليدلې دي، شعري يې نه دی ليدلی، هسې منظومې غورې او منظومې ګڼې شپې يې ليدلې دي او له همدغو شاعرانو وروسته تر همدغې پېړۍ پورې پښتو شعر که مړ نه و نو ژوندي خوهم نه و، دا حمزه شينواري و چې د پښتو ژبې د شعر د پېړيو، پېړيو رنځ يې مدا واکړو پښتو شعري يې يو ځل بيا د شعريت او هنريت په کابو ښکلي کړ، د يوه شاعرانه پيغام ساه يې پکې پوکړه،

تر دې چې زموږ شعري يې له سياله سره سيال کړ او زموږ د وروسته پاتې او چا خبره د شلې ژبې شعري يې دنړيوال شعري بهير تر درشلونو ورساوه. اوس، اوس هلته چې د شعر خبرې کمېږي او ژبه پر شاعر څرخي، اوس، اوس چرته چې غزل ليکل کېږي او چرته چې غزل اورېدل کېږي، هلته به د حمزه اروا شنه وي، هلته به د حمزه سيوري خور وي او هلته به د حمزه د شعرونو غر، پر اوږو په سر راته ولاړ وي، دا ځکه چې نننۍ زور او ځوان شاعر چې غزل بول دی او غزل ليکي او خامخا به يې له حمزه نه څه زده کړي وي او هغوئ که وغواړي او که ونه غواړي په يوه ډول نه په يوه ډول به يې غزل له حمزه نه رنګ اخيستی وي او له حمزه نه به يې خون اخيستی وي.

دا ستا د حمزه شينواري شاعري هغه اباسين ته ورته ده، چې د څپو يې تم نه دی زده او اباسين لښتي نه پېژني او دا ستا د حمزه د شعر هر بعد چې اباسين دی، څنگه به وشو کولای ل هغه سينده لښتي رابېل کړو او لپه، لپه يې کړو؟ د حمزه شعر د تخيل، تخييل، تصور او تصوير شعر هم دی او دا ستا د شعر دسترو انساني ايديالونو، د حماسې ليد او د ټولنيزو ځانګړتياوو شعر هم. دا ستا د شعر د

عرفان او تصوف په ژورو سمندرونو کې لامبو زڼدی او دا ستاد شعر د اخلاق او تهذيب رڼا هنداره هم ده.

زه نه غواړم دا ستاد شعرونو ، بيا په تېره د هغه د غزلونو پر ډولونو او بعدونو خبرې وکړم او که چا داسې وکړل کتاب به شي او کتابونه به شي. زه غواړم د هغه د یاد پر دغې پرتمينې غونډې کې په لنډه او پرې کړي ژبه د هغه په غزلونو کې د اجتماعيت او د هغه په غزلونو کې د بنکلا ، شعريت او د هنريت د انځورونې په باب څه وليکم. استاد حمزه د پښتو ژبې د يوه بل نوميالي شاعر بناغلي سيد راحت زاخېلي پر ((داغونه)) باندې په سريوه کې کښلی و:

((... هر پوه انسان ته معاومه ده چې غزل يوازې د ښځو سره د خبرو کولو نوم نه دی ، بلکه تنستې او دل او په ساده ، ساده خبرو کې حکمتونه څرگند ډول هم دي. مور له هغو حضراتو سره اتفاق نه شو کولی کوم چې غزل يوازې د پای مخو د اندامونو د تعريف نه سوا بل څيز نه گڼي. که د غزل محرکه جذبه عشق وي ، که د مينې تاود بنايست د تعويد محرک وي نو مينه يوازې د ښځو سره نه ، بلکه د قام ، ملک او نورو څيزينو سره هم وي ، او په دې لحاظ هغه ټولې منظمې ، ويناگانې د غزل په شمار کې راتلی شي ، خو شرط يې دادی ، چې د هغو اظهار د غزل په طريقه لطيفه ، نازک او ساده وي)) . او استاد حمزه په خپلو شهورونو کې دغه عشق او دغه مينه پر څلورو برخو وويشله ، څلورو مينو ته يې غزل وليکه او دغه څلور مينې يې د قلم او د غزل د لارې مثال شوي:

- له خدای (ج) ، سره مينه .

له انسان سره مينه .

- له پښتو ټولني او افغانيت سره مينه .

اوله بنکلا سره مينه .

اوله همدغو څلور څيزونه د حمزه شاعرانه عشق جوړوي او قلم يې پر همدغو مينو څرخي .

شعر په لنډه او آهنگينه ژبه د اند او تخيل او تخيل عاطفې پيوند ته وايي

د شعر کار د واقعيت تشه عکاسي او کټ مټ بيان نه ، بلکه شعر د واقعيت تجلې ده ،

شعر تخيل دی ، شعر سمبول دی ، شعر ايمان دی ، شعر اسطوره ده او شعر ، شعر دی . که

څوک وغواړي د تخيل ، تخييل او تصوير لاره خوشې او په سياسي ، ټولنيز او د هېواد

نيو او نړيوالو پېښو په منظوموله سره شي شاعر نه دی سياستمدار دی

شاعر نه دی واعظ دی او شاعر نه دی مؤرخ دی ، چې د شعر لاره او د شاعر لاره پر دغو

لارو نه ځي د شعر او شاعر لارې بېلې دي ، هر څومر چې شعر واقعيت ته او رښتيا يې ته

نږدې شي ، شعريت گډه ترې وکړي او هنريت او انځورگري پکې په ذره بين هم نه شي
ليدل کېږدای ، شعر پند شي ، شعر واعظ شي ،
شعر تاريخ شي او شعر جغرافيه شي او شعر په هسې لاپو شاپو
سر شي .

نو کله چې شعر داسې مرحلې ته ورسېد ، سړی يقيني شي چې وو
بي :: ((هوکې ! بايد هنر د هنر لپاره)) .
مگر لوی او ستر شاعران داسې لومو کې نه شي ايسارېدلی . دهغو
زړونه لوی ، سيني يې پراخي ، ذهنونه يې سمسوراو د قلم گوتې
يې انځورکړې دي . هغوی د دې وس او د دې استعداد او توان لري ، چې ووايي : ((هنر
يوازې د هنر لپاره نه ، هنر د ژوند لپاره ،)) ((هنر
غزل د غم زنان لپاره نه)) ((غزل ران لپاره)) . او استاد حمزه له همدغې ډلې نه دی ، له
همدغولویو او سترو شاعرانو نه دی ، چې د ژمنې په نامه ، د تعهد په نامه او د
اجتماعيت په نامه
يې شعر له بېولالونه دی ډک . دهغه شعر د يوه ريښتيني ژمنې لاره وهلې ده او دهغه شعر
د ژوند او هنريو په زړه پورې او ډون او تلفيق دی . حمزه داسې غزل ليکي :

د هما سيوری و وکه شان يې د شملو يادوي

زړه زما تېره زمانه د پښتنو يادوي

څوکه د بنمن دی زما ، وي دی ، خو پښتون دی رقيب

چرته چې ذکر زما راشي ما په ښو يادوي

حمزه ښکېره که شعار دې شي د قام او ملت

قام و ملت به دې هم پسته په صدم يادوي

مینه د ملت به انتها ته رسومه

گويا چې يې بېرته ابتدا ته رسومه

هم به مې شي دا خوشامد کړې او ښکې خلاصې

هم څه پيغامونه پښتونخوا ته رسومه

نن مې ستا په مخ کې چې ارمان يخ اسويلی شو

داد مود و مړی مسيحاته رسومه

غم د پښتنې مینې چې ما په سر اخیستی
توان لرم که ځان همه دنیا ته رسومه
ځغل د ملتو دی د پېښور ژبه په کار ده
غږ د بیداری پیر و برنا ته رسومه

وگورئ دغه بل شعر ته:

خپلواکي که چرته د انسان د انسان جوړه شي
هله با معنی په صحیفه د جهان جوړه شي
سوال ورته کولی نه په خوله او نه په سترگو شم
گوره ورته خوله مې که د څیري گربوان جوړه شي
اوس ورته پېغور خپلې زړې وړانې مانې کوي
گوره که جو نگره چرته بیا د افغان جوړه شي
په همدې ډول دا شعر:

بې بد رگې غوندي کاروان یمه زه
غږ د چرس غوندي پرېشان یمه زه
حیف دی چې نن هغه افغان یمه زه
چې په خپل قام باندې تاوان یمه زه
څو چې گوزار خورې هومره لای قوي
ما خو به وي هغه سندان یمه زه
هغه ساده مسلمانې مې څه شوه ؟
د آينې غوندي پرېشان یمه زه
د ((نن))، ((صبا)) په گير کې نه راحمه
بس د ماضي غوندي روان یمه زه

وايي چې دا حمزه شينواری و چې غزل يې پښتون کر بلکې تصوف يې پښتون کر او
حمزه شينواری د پښتون غزل او پښتون تصوف بنسټ وال دی .
په دي کې هېڅ شک نه شته ، چې حمزه غزل پښتون کر او که چېرې يې پښتو او
پښتونولي له غزلو نو لري کرو ، بياخونه هغه غزل دی او نه هغه حمزه . د حمزه د غزل
وینه پښتنه ده او پېښور زړه پکې گوري .

د پښتو دود ، د پښتو دستور ، پښتنې وياړنې ، پښتنې د پرې ، پښتنې هجرې ،
پښتنې لوپتې او پښتنې شملې د حمزه د غزل د کاله خښتې دي . د حمزه د اند او فکر
اود حمزه د فلسفې او تصوف اساس هم په پښتو ودان شوی اودا هر څه د پښتو او
پښتونولي په هنداره کې وپنې :
- دا سرگوزی پښتونه عشقه ولې
ستا د زلمو هغه پگړۍ څه شوې ؟
- حمزه سفر که د جهاز وي خو هم
زه د پښتون له قافاو سره ځم
- زلفې ، لېمه وروځې ، پانه پښتانه
څنگه يو ځای شوو پښتانه پښتانه
- کا بې د زلفو ، د بنويو دی
له خويه يو دي لوی واړه پښتانه
- پښتون آشنا دی حجره خلاصه گړې د خپلې ښکلا
غوټه جبین شي لکه شوم چې مېلمان وويني

اوسنی فرهنگي ناتار زموږ د عصر غښته

زموږ د هېواد د معاصر تاریخ وروستي کلونه د ارزښتونو د مړینې او د فرهنگي ناتار کلونه دي ، هېوادونه او بشري ټولنې په فرهنگ ژوندۍ دي او همدغه ملي _ فرهنگي ارزښتونه دي ، چې د ټولنو د ژوند دنن او سبا هنداره جوړوي او که چېرې داسې نه وي ، نو هغه ټولنه ، ټولنه نه ده او هغه هېواد ، هېواد نه دی پر یوه توت هم نه ارزي .

په دې کې هېڅ شک نشته چې زموږ پرون هم له مادي پلوه د یوې تشې خولې هېواد او نن خو یې دهغې خولې څه ترانگې هم نه دي راپاتې ، خو له همدغو نشتو سره ، سره زموږ ټولنه د یوه بډای فرهنگ او د اروښتناکو ملي ارزښتونو ټولنه وه او د خپل ملي هویت د پېژندنې لپاره یې همدومره لرل او بس . له دې سره ، سره چې افغاني ټولنې د پېړیو په اوږدو کې ونه شول کولای له نړیوال پرمختللي فرهنگي بهیر سره جوگه شي خو هغو په خوا نیو او پرونیو فرهنگي میراثونو چې له نړیوالو جوگو څخه یې زموږ جوگه بېلوله ، هم کډه را نه وکړه او په یوه تریخ فرهنگي ناتار یې اخته کړو .

زموږ په هېواد کې فرهنگي ناتار د پروني سوسیال امپرامپریا لېزم له خوا بنکېل له شېبو څخه پیل کېږي او لړۍ یې دا دی ترننه رارسي . له همدغو شېبو څخه زموږ د هېواد پر ملي فرهنگ او ملي ارزښتونو ژرندې گرځي .

کلتوري ځان پر دیتوب د ټولنیزو ارزښتونو د نیا لگیو د بېخ چینجی دی او زموږ د ملي - اسلامي فرهنگ د ستړې ونې په ژورو کې چینجیو هغه وخت ځاله وکړه چې افغاني ټولنه د بهرنیو

په لاس بنکېل شوه . سنتونو رنگ بدل کړ ، افغاني اخلاق تر دې پرده حده بازاری شول ، پر ملي دودونو مسخرې وشوې ، نگه افغاني ادب او هنر اشترای پوچ او شعاري ادب او هنر تر اغېزي لاندې

راغلل او د دې کوښښ هم وشو ، چې د افغانانو د هېواد نوی نسل له افغاني جغرافیا لرې په سرو دسترخوانونو رالوی ، پر پردي فرهنگ سمبال زموږ د هېواد ته دخپلو سیا سي ، پوځي - او کلتوري

گټو د سانتې ، تعمیم او پراختیا لپاره صادر کړي .

او کله چې بهرنی لاسونه د هېواد له لمنې پرې هم شول او بنېلاک پای ته ورسېد نه یوازې دا چې زموږ پر ټپي فرهنگ او پروینو سرو ملي ارزښتونو د مداوا پټۍ ونه لگولی شوي ، بلکه یو شمېر نورو لاسونو هغه زخمو نه هم راته پرې نه بنودل ، ویې شړول او

د زخمونو پرځای یې غړي او اندامونه ورته پرې کړل.

ومو ویل چې دوخت سردمدارانو ونه غوښتل چې زموږ د ټولني فرهنگ دې له نړیوال پر مختللي فرهنگ سره جوگه شي او لږ تر لږه دې د سیالی میدان ته ورسره گډ شي ، خو هغه څه چې درلودل موا زموږ د ټولني شپې پرې رنې وې هم تنې شوې ، پربنسونځیو اوروڼه ولگېدل ، پوهنتونه پرڅو کلنو خوبونو ماږه شول ، پر کتابونو ژمي تاوده تېر شول او موزیمونه چې زموږ د هېواد د پېړیو پېړیو هندارې او ژوندي کیسه ویونکي وو ، د برده گانو پر څپر پر بازارونو کې وپلورل شول ، له یوې کوچنۍ تاریخي ډبرې نیولۍ د احمد شاه بابا تر دښمن څېروونکي توري او د غازي اکبر خان تر غازي تو منچې او ان د هېواد د پولو او جغرافیایي حدودو تر اسنادو او تاریخې مدارکو.

اوس اوس چې لږ تر لږه د کابل په ښار کې د راکټونو ستونې وچ دی او د باروتو لوی مو په سرونو راته سیوری نه وي دا دی د فرهنگي رغاوې لپاره څه نا څه زړې پر راتو پدو دي او د بیا ودانۍ هیلي مولا په زړونو کې نه دي وچ ، د بنسونځیو دروازې را پرانیستل شوې ، له پوهنتونونو نه پوځي اډې راتولې شوې او د اطلاعاتو او ژورنالېزم یو ژوندي ، متحرک او منظم بهیر لگیا دی پر مخ ځي . مگر ستونزې لکه غرونه په لارو کې شنه دي او ستونزو زموږ د ملي فرهنگ پر ستوني منگولې خښې کړي دي .

د ماغزو تېښته چې کلونه ، کلونه دمخه پیل شوې ده ، لا پای ته نه ده رسېدلې او دا تېښته هره ورځ پلي کېږي ، د فرهنگي هجرت مزې نه دی راتول شوی ، دا مزې د هرې ورځې په تېرېدو سره اوږدېږي او د نړۍ تر گوتونو رسي ، هېوادنی فرهنگي کړۍ له دولتي انحصاره نه دی راوتې او د مسوولینو ډیسانت پرې دوام لري او تر ټوله لویه غمیزه خو دا چې لا تر اوسه په هېواد نیو چارو کې زموږ د ټولني په روښانفکر قشر او د فرهنگ پر ځواکمنو چلوونکو باور منځ ته نه دی راغلی او پر ټولنیزو چارو کې دغو ځواکونو ته د نه په سترکه لیدل کېږي او زموږ د هېواد سیاسي _ دولتي ډگر له دغو ځواکونو تش دی ، چې دا چارې پښیمانې راولي ادا چارې د کمزورتیاوو او په هېوادني سطحه کې د نه باور زېږوونکي او د ټولنیز تشت او لرې والي منځ ته راوړونکي دی .

میدان لوی دی او لښکر ځواکمن په دې ډگرونو کې د فرهنگ او اندونو د زړورو لښکرو د یون او ځوځون په هیله .

((ريگ ويدا)) او اوسني ادبيات

سباوون لکه د يوې مهرباني مېرمنې په څېر چې هيل خاوند ته په مکېز سره په موسکا وي ، له خپلې بنکلا نه پرونی لېرې کوي .
د سوريا جامې بنکلې وې او داسې ځای ته راغله چې په سندرو سينگار شوې وه .
انديبنه يې بالبت او فکريې د سترگو ملم و کله چې سوريا خپل خاوند کره تله ځمکه او آسمان يې د واده جهېزو وو .

((ريگ ويدا))

ځوانه پېغله هغې تنکی منې ته ورته ده چې د ترټولو لوړې خانگې پر سر ، سره کېږي ،
هغه خانگه چې د منو ټولونکو له ياده وتې ده . نه ، له ياده يې نه ده وتې ، هغه ته يې
لاس نه رسېږي .

ساخو (يونان)

د ونو نور سيوري ،
له د غرونو د کمرونو په شان
له ځايه نه خو څېږي .
په تور آسمان کې ستوري
لکه ډيوې بلېږي
يو تور نسيم لکه د يارد خولې د سا په شانته
زما پر مخ لوبېږي
ای شپې !
چې خدايان دې زېږولي دي په خپله لمن
دا څومره بنکلې يې ته ؟
په څومره مينه يې له شونډو نه مچکې اخلې
د مينې لاس دې تېروي زما په زلفو باندي
له چې :
زما په زړه يې پسرلي گلانو ټولو پورته کړی دی سر
زما د روح په بڼ کې
د سحرونو وږمې

دا دی زما د خولې تاوده اسو پلې
 او دی زما د اورنیو هوسونو د ځنگلونو عطر
 او ځلېدونکي ستوري
 دا هم د سترگو په آسمان کې زما کور لري
 رښتیا !
 د سمندر زمزمې او که د شپې خاموشي
 کوم یو ؟
 ستا د آواز انځور دی ؟

زه دې د آواز په ښکالو
 خدا یرو ښه نه پوهېږم
 خو د هغې په اور بدلو سره
 بس بې اختیاره تویومه او ښکې
 ځکه پوهېږمه چې ستا په زړه کې څه تېرېږي ؟
 بېلې تس (یونان)

غنایې شعر له میلاد نه نږدې شپږ سوه کاله مخکې په یونان کې په بشپړه توګه تکوین
 مومي ، غنایې شعر دی ، چې دانسان نوې څېره انځوروي ، ((د پهلوانی د پیر آرمانونه))
 یوه اړخه غورځول کېږي او هغه څه ځان څرګندوي ، چې د فرد
 له عاطفي ژوند سره مستقیمې اړیکې لري ، مینه ، ښکلا ، ځو
 اني ، پېغلتوب او ... آله او سافو د دغه دوران له غوره شاعرا
 نوڅخه دی چې د آله آثار لسوټو کواو د سافونهو ته رسېده چې
 دا آثار تر څلورمې عیسوي پېړۍ پورې په لاس کې وو ، چې اوس ، اوس له هغونه یو
 شمېر تیتې بلګې په لاس کې دي .
 ((بېلې تس هم په لرغوني یونان کې یوه پیاوړې او مشهوره شاعره وه هغه شعرونه چې له
 هغېنه پاتې شوي دي ، د نړیو
 الوادیاتو د لومړي لیکې د آثارو په منځ کې ځان ته مقام تر دلاسه کولی شي . د بېلې تیس
 شعر ، په حقیقت کې د لرغوني یونان ، او په هغ وخت او زمانه کې د مینې ، محبت ، ښکلا
 او ښیست په باب په ډېر هنرمندانه توګه انځور شوی تاریخ دی

((بېلې تس دوه زره شپږسوه کاله پخوا په لرغوني يونان کې ژوند کاوه . په دې ډول هم دآلسه او سافو شعرونه او هم بېلې تس شعر د يوناند پرمختللي او بډای فرهنگ ، په تاريخ کې تر ټولو پر خای او درنښت لري . د دغو شاعرانو شعري بېلگې کولی شي څرگنده کړي ، چې نه تکرارېدونې ، نه زړېدونکې او بيا نهراستهېدونکې دي . او هغه بنکلا او منځپانگه چې پردغو))

((و)) شعرونو کې شته د يونان ډېر شمېر اوسني او ((خوان)) شعرونه سيالي ورسره نه شي کولی . په همدې ډول هېوادونو د فرهنگ او ادبياتو په تاريخ کې خبره په همدې ډول ده . د زرونو کلونو مخکې ادبيات دن ورځې ديو شمېر ادبياتو

په نسبت هغه آسماني ستوري دي ، چې زړښت او ورکاوی يې نشته . ويل کېږي چې د هومر په شان د شعر ځل لاندې ستوری تر اوسه دنړۍ د ادبياتو په تاريخ کې نه دي ځلېدلي ، هغه د يوه آسماني موجود په څېر خدای د ځمکې مېلمه کړ ، يوازې د دې لپاره چې د ((الياد)) او ((اديسه)) وليکي . هغه څه وليکي چې تده د مخه چا نه وليکلي او ترده وروسته يې هم څوک د هغه په څېر ونه شي ليکلی . هومر له ميلاد څخه (۸۵۰) کاله د مخه ژوند کاوه او يا خويې له حضرت عيسى نه زر کاله د مخه نړۍ ته سترگې غړولې وې هومر چې روند و او د هومر چې د تجربې ، ليد او لمس لاس لندو د حيرانتيا خبره ده چې هغه دې دومره ستر شي ، هغه دې دومره جهاشموله شي ، چې د وروزو گالويه تېرېدو سره هم نړېوالو پر زرونو حکومت وکړي او تلپاتې دې شي . او د ريگويدا د ليکنې وخت د لوی استاد عبدالحي حبيبي د ليکنې له مخې د يونيم زر کاله قبل الميلا د په شوخوا کې اټکل کېدای شي . د مير غلام محمد غبار له ليکنې څخه څرگندېږي ، چې ((ريگويدا)) د ميلاد نه د يونيم يا دوو زرو کالو مخکې دوره کې په افغانستان کې منځ راغلی دی او بيا په هند کې تکميل شوی دی .

پورته مو د يونان د غنايي ادب ((او حافظ او گوته)) يادونه وکړه او دلته د ريگويدا پر مذهبي کتاب غږېږو مقصد د دغو ادبي بهيرونو سره پرتله کول نه بلکې خبره د هغوی پر بډاينې او تلپاتې توب ده او خبره د هغوی پر لوړ شاعریت او هنريت ده ، چې دا سترې پانگې ولې د پېړيو ، پېړيو په تېرېدو سره زړې نه شوې ، او نه يوازې زړې نه شوې بلکې د هغوی په پرتله بډای ادب بيا رونه زېږېد .
ومو ويل چې ريگويدا يو مذهبي کتاب دی او جزمي عقیده څرگندوي :

ای سومه ! هلته چې خلا هېڅ نه ورکېږي
او هلته چې د خلا آسمان تل ځلېږي
هلته چې د بقا بې زواله ټاټوبي او ورشوده
ای سومه ! ما د همېشه لپاره هلته بوزه ،

هلته چې ټولې غوښتنې او هیلې تر سره کېږي
د لمر هغو لپرو ، لپرو وړانگو کې ...
هلته چې د طلب لاره پای ته رسېږي
ای سومه ! هلته ماته بقا راکړه

هلته چې ((ویو سوت)) پاچا دی
هلته چې د آسمان د ننه آخرنی ټاټوبي دی
هلته چې د بقا زلالې اوبه دي ...
ای سومه ! ماته هلته بقا راکړه

د ریگ ویدا په دې ډول سرودونو کې وینو چې مذهبي اندونه د هیلو ، دعا او نیایش په
ډول او دویرونو او مرثیو په ډول په خوږو او زړه راکنسونکو الفاظو کې داسې رانغښتل
شوي چې زموږ د اوسني او پروني څرگندونوله پلوه میلاد نه دمخه زموږ آریایي
سرودونه او له میلاد نه وروسته تر همدې
د مه زموږ اوسني مذهبي شعرونه د عبادت ، اطاعت او مذهبي
هیلو له مخې یو څه نږدې اړیکې سره لري. د ریگ ویدا دا ډول مذهبي سرودونه
دا څرگندوي چې زموږ آریایي نیکونو ته دانړۍ چې ژوند یې پکې کاوه د هغې بلې دنیا
پر پرتله ارزښت نه ورته درلود او ډېر له خپل مرگ څخه هم نه وپریدل او نن هم داسې
ده. زموږ د پروني نسل او زموږ د اوسني نسل صوفیان او عارفان شاعران هم کټ مټ
همداسې انځورونې او اندونه لري چې زموږ دغه شعرونه ، اندونه او انځورونې له هغو
سرودونو سره ډډه لگولی شي مگر ترې اوچت نه دی :
په دنیا کې هیڅوک نه دی پاتې شوی
واړه تلوني دي که نن دي که سبا
په دنیا کې که څه کار دی خو د دین دی

ددې کار په کننده وو آفرین دی
چی تقوا او دیانت یې شي په برخه
دهغو د سعادت ستوری قرین دی
چی په خواست د حاجت پورته کلا سونه
د آسمان د ملایکو پرې آمین دی
* * *

دوباره دې راتله نشته په دنیا
نن دې وار دی که دروغ کړې که رښتیا
* * *
د دنیا په بازار کېږي دهغه جهان سودا
دنیا کښت د آخرت دی دا خبره ده رښتیا
رحمان بابا

الهي عقبی ده که از دنیا بیزار شویم
و توفیق طاعت ده که در دین استوار شویم
الهي نگهدار تا پریشان نشویم
و براه آرتا سرگردان نشویم
الهي تو ساز تا دیگران ندانند
و تو نواز تا دیگران نتوانند
الهي تو بساز کار من
و سنگر بر که دار من
الهي دلې ده که شوق طاعت افزون کند
و توفیق طاعت ده که بهشت رهنمون کند
خواجہ عبداللہ انصار

اوریک ویدا د خپلو مذهبي او جزمي عقیدو په شاعرانه خرگندولو سره ، سره یې په
ځینو ځایونو کې د فلسفې شک نښې هم لیدل کېږي:
هغه بې جسمه رب النوع چې اجسام یې پیدا کړي دي څوک دی؟ نفس او وینه د ځمکې
زېږنده دي اما روح له کومه ځایه راغلی دی؟
زه په خپله نیم گړې پوهه او ناقص عقل د دغسې شیانو په باره کې پوښتنې کوم چې
حتا ارباب النوع هم پرې نه پوهېږي.

په بل ځای کې د آسمان او ځمکې په باب پوښتنه کوي: ((کوم یو وړاندې او کوم یو وروسته و؟ څنگه پیدا شول؟ ایا هونبیاران و! څوک په دې خبره پوهېدلی شي؟)) .
او له ریگ ویدانه وروسته هم زموږ د سیمې د ډېرو فلسفي شاعرانو په شعرونو کې همداسې اندونه ځای شول او بېلا بېلو ډولونو کې سره راوښکار شول .

زموږ د سیمې تر ټولو ستر فیلسوف شاعر خیام په شعرونو او ترانو کې هم نږدې همداسې پورته یادې شوې فلسفې شکونه په سترگو کېږي . دنیا څنگه پیدا شوه؟ له کومه ځایه راځو او چرته ځو؟ دا هغه سوالونه دي چې د خیام شعريې زمږ پر وړاندې ږدي .

خیام موږ ته وایي چې کاینات داسې معما گانې دي ، چې نه به یې دین او نه علم هل کړای شي . هیڅوک به دا زل په اسرار وپوه نه شي او یا خواصلا اسرار وجود نه لري او که موجود هم وي زموږ پر ژوند اغېزې نه شي درلودلای:

چون نیست مقام ما درین دهر مقیم
پس بی مې و معشوق خطایی است عظیم
تا کی ز قدیم و محدث امیدم و بیم؟
چون من رفتم جهان چه محدث چه قدیم

- ای بیخبران شکل مجسم هیچ است
وین طارم نه سپهر ارقم هیچ است
خوش باش که در نشیمن کون و فساد ،
وابسته یک دمیم و آنهم هیچ است

- شادي بطلب که حاصل عمر دمی است
هر ذره ز خاک کیقبادي و جمی است
احوال جهان و اصل این عمر که هست
خوابی و خیالی و فریبی و دمی است
خیام

په همدې ډول زموږ په ژبو کې تر اوسه هم په دې ډول شعرونه هستېږي او هست شوي دي چې دريگ ويدا د دې ډول شعرونو ارزښت ، فلسفه او ښکلا ترې کمه نه ده .
 ريگ ويدا له مذهب او فلسفې نه پرته د ژوند او طبيعت د ښکلاوو او بدرنگيو او دغم او خوښۍ له نورو برخو نه هم تش نه دي .
 داستاد بېنوا ديوي ليکنې له مخې ((آريايي نيکه گانو چې خوزه کاله پخوا يې دلته ژوند کاوه يوه ډله لارښوونکي شاعران درلودل چې د دوي په اصطلاح يې ((ريشي)) ورته ويل ، دې ريشې گانو به د خطيبانو او علماوو وظيفه اجراء کوله او کله به يې د ساقی او بزمي شاعر په توگه مجلس تودا وه ... د ژوندون د هرې چارې لپاره يې مخصوص سرودونه درلودل ، چې د دې سرودونه څخه د هغه وخت د خوښي ، سرور او يا غم او حزن افکار او احساس ښه څرگندېږي .
 ((۰۰۰))

هغه خپل خان سينگاروي او د لمر په وړانگو کې داسې ځلېږي لکه د ښځو ډلې چې د جشن مېلې ته روانې وي .
 او دريگ ويدا سرودونه په همداسې شاعرانه پوريو کې تاوېږي او راتا وېږي . ژوند ، مينه ، ښکلا ، طبيعت او ابدیت راته د شاعرانه ، نه زړيدنکې تخيل په وزرونو کې رانغاړي او په همدې سرودونو کې کولالی شو ، انساني روح دهغه له ټولو بعدونو سره په هغه کې ومومو ، او همدغه ((زړه تشبيحات)) او ((زړې استعرا رې)) کولالی شي پېږي ، پېږي نور هم نه وې پاتې شي .
 - ای آگنې ! ستا سر کښه لمبې ځنگل له منځه وړي ، کت مت همغسې لکه وحشي ژوي چې په خپلو غاښونو سره واښه له منځه وړي .
 - هغه (ونې) په خپله ژبه (لمبې) کېږي او په ډېر پرتم سره ځلېږي ، آگنې په ځنگلونو کې ځلېدونکې ښکاري .
 نوټ: آگنې د اور په معنا ده .

- ولاړ شه ! هر څه چې ستا په برخه وي هغه مو ومومه . که ستا په برخه دا وي ، چې په اوبو کې ولاړ شي په اوبو کې څه او که ستا په قسمت دا وي چې په وښو کې و اوسي نو د وښو په منځ کې خپل د هستوگنې ځای ومومه .
 - کوم پرهبزگاره سړی دی چې د گهپېچ وړانگو ته کالي اغوندي ؟ او گورئ د سوريا (دلمر لور) د واده په باب سندره کې تشبيحات او تخيل :
 ((د سوريا جامې ښکلې وې او داسې ځای ته راغله چې په سندرو سينگار شوې وه . اندېښنه يې بالښت او فکري يې د سترگو ملهم و . کله چې سوريا د خپل خاوند

(مېړه) کره تله ځمکه او آسمان يې د واده جهیزوو، سندرې يې د گاډۍ تختې او د شعرونو يې د تختو پوښ و. سوريان يې دخپل خاوند کورته تله د خپل روح په گاډۍ کې سپړه وه...)).

اوراشي چې پرته له خپل يو شمېر معاصر داد شلمې پېړۍ ادبيات داد يو نيم زراو يا خودوه زره کالو له ميلاد څخه دمخه ادبياتو سره چې بنا يې ناشونې وي او ستونزمن. په دې هکله، د خبرو د لنډون، د خپلې پوښتنې د ځواب او د موضوع د انسجام لپاره د کانديد اکاډمېسين استاد روهې پر دغې نتيجه اخیستنې ټيټگار کوم چې: ((ريگ ويدا کې ادبي تعبيرونه، تشبيه گانې او د شکل بنکلا زموږ له او سنيو ادبياتو څخه بيرته نه پاتې کېږي اوله دې څخه دا حقيقت په بڼه توگه څرگندېږي چې د هنر روښانه ځانته نسبي خپلواکي لري

((او د هنر دغه نسبي خپلواکي زموږ د سيمې په ادبياتو کې ډېره مطرح ده چې دا موضوع اوږد او بل ځانگړي بحث غواړي، که ژوند و او حوصيله وه غواړم په دې باب له خپلې وسې سره سم او د خپلوو استا دانو په لارښوونه څه مفصله غونډې ليکنه وکړم. اوس همدومره

ماخذونه:

- زيبا يې و پيدا يې آن عبد الله نايبي، ۱۳۲۱ کال.
- له برهوت نه ((د بېلي تس ترانې)) عارف خزان، د افغانستان ليکوالو انجمن ۱۳۲۹ کال.
- د ادب او فولکلور په باره کې استاد روهي، ۱۳۲۵ کال.
- آريايي – پارسي – پښتو ويرني، استاد بېنوا، ۱۳۲۳ کال.
- گزیده سرود های ريگ ويدا، د رضا جلال ژباړه ايران چاپ ۱۳۴۸ کال.
- د رحمان بابا د پوان، ۱۳۲۱.
- مناجات مقالات خواجه عبد الله انصاري، د تهران چاپ.
- گزیده ای از ادب فارسي، د صادق هدايت مقاله، د ايران چاپ ۱۳۴۹ کال.

حافظ و آثار و سرود های گوته

پوهان و لفا نگانک فون گوته ملک الشعراى المان و نمايشنامه نگار يکى از بزرگترين شعراى جهان و مايه افتخار ادبيات جهانى است که بزرگترين نويسنده گان و ادب شناسان جهان او را به نام هاى پدريا مبتکر افکار بکرو نو در سرايش شعر بزرگترين ناقد اصر ، استاد برجسته هنر نمايشنامه نويسى و نابغه علم و ادب گيتى دانسته اند .
آثر اين دانشمند بزرگ بالغ بر چهل و چهار فقره گردیده . شاهکار هايش عبارت اند از : داستان ورته ، نمايشنامه هاى فاوست ايفى گنى به نثر ، افى گنى به شعر ، اگمونت ، گوتس پون بر لپشينگن ، ديوان شرقى و غربى ، ويلهلم مايستر سالهاى کار آموزى و سالهاى سياحت و استادى که مصروفيت جهانى دارند . نظر به اينکه بر اثر جاه طلبى ناپليون اول از انتهاي قرن هجدهم قراه اروپا ميدان ، ميدان جنگ هاى خونين گردیده بود و ممالک مقتدر غرب يکى بعد از ديگرى سقوط ميکرد و همه جا آتش و کشتار و ويرانى غوغاى سياسى در سال ۱۸۱۴ به گوشه نشينى پرداخت و خود را به مطالعه آثار شرقى سرگرم سخت .

در اين دوره که از بهترين دوره زنده گى اش بود کتاب هاى حاوى ادبيات مشرق زمين به دستش رسيد که قسمت عمده آن برايش تازه گى داشت : از قرآن تا شاهکار هاى نظم و نثر فارسى و ترکى همه را از زير نظر گذرارانيد و از آنها الهام گرفت که ديوان حافظ بيش از همه الهام بخش او گرديد : زيرا مشابهت روحى خود را با حافظ به خوبى هس کرد .

شاعر آلمانى مضامينى را که از کتاب هاى اسلامى و ايرانى و ترکى اقتباس کرده در قالب عاليترين اسلوب منظوم المانى ريخته و شاهکار نغز و دلنشين پراز حکمت و ارشاد و عشق و محبت بوجود آورد که نظير آن را دارد بيات هيچ يک از ملل غربى نيمتوان يافت اين شاهکار همان کتابيست که ((ديوان شرقى و غربى)) نام دارد گوته با انتشار ((ديوان شرقى)) همه يي اروپا را ستايشگر حافظ که ((ديوان شرقى)) را پديد آورد ، ((همراه با عشق زن زيبايى بود که بايد او را)) (شاخ نبات)) گوته شمرد و خود شاعر بدو نام ((دلدارشيرازى)) (خويش داده بود)).
گوته که بعدها خود به نام ((حافظ اروپا)) شهرت يافت چندی پيش از مرگ خود در يک شعر معروفش گفته بود : اى حافظ ! ارزوى من آن است که خود را مرید ناچيزى از مریدان تو شمارم .

گوته حافظ را در سال ۱۸۱۴ از روى ترجمه ناقصى از ديوان او که توسط ((ها مرپور گشتال)) به زبان آلمانى در ((وين)) پايتهخت اطريش منتشر شده بود شناخت . اين

ترجمه نه کامل بود و نه صحیح ولی کافی بود تا آن آتش تجانس روحی را که میان حافظ و گوته وجود داشت دامن زند و شاعر آلمانی را در خود بسوزد. به قول خود گوته ای حافظ همینکه جرقه ای برای آتش زدن و سو شهر بزرگ کافی است، از سخن شور انگیز تو چنان آتشی بردلم نشسته که سرا پای این شاعر آلمانی را در تب و تاب افکنده است. گوته در این زمان دست از همه مشاغل خود بشست و تحت تاثیر روحانی شدید حافظ، همه چیز را فراموش کرد و کنار گذاشت تا فقط په حافظ اندیشت و با او سرگرم باشد: ((ای حافظ! سخن تو همچو آبدیت بزرگ است، زیرا آنرا آغاز و انجامی نیست. تو آن سرچشمه فیاض شعر و نشاطی که از آن هر لحظه موجی از پس موج دیگر بیرون میتراود. دهانت همواره برای بوسه زدن

و طبیعتت برای نغمه سرودن و گلویت برای باد، نوشیدن و دلت برای همرو زیدن آماده است. اگر هم دنیا بر سر آید ارزو دارم که تنها، ای حافظ آسمانی! با تو و در کنار تو باشم و چون برادری تو ام در شادی غمت شریک کنم، همرا تو باده نوشم. و چون عشق و رزم، زیرا این افتخار زندگی من و مایه حیات من است.))

((دیوان)) او که در طول دو سال سروده شده است، و گوته به تقلید از حافظ این نام را به آن داد شامل دوازده کتاب است که گوته آنها را به اسامی فارسی یانی به آسامی مصطلح در زبان فارسی، نامیده است و عبارتند از مغنی نامه، ساقی نامه حافظ نامه، عشق نامه، فارسی نامه، تیمور نامه، خلد نامه، مثل نامه، حکمت نامه، تکفیر نامه، زلیخا نامه، این ((زلیخا نامه)) که مفصلترین کتاب ((دیوان)) مربوط به خانم ((ماریا نه فون ویلمر)) است که گوته او را به پیروی ازین شعر حافظ که ((عشق از پرده عصمت بیرون آرد زلیخا را)) زلیخای خود نام داده بود تا به قول خودش نام با خاطر اعجاز عشق قرین باشد، زیرا و لیخا خود با اعجاز عشق یوسف جوان شده بود و این بار گوته بود که با اعجاز عشق ماریا نه جوان میشد. ماریا نه درین هنگام هفده ساله است و گوته شصت و پنج ساله بود عجیب این بود که این زن زیبا و جوان قریحه یی شاعرانه یی چنان عالی داشت که گوته چند قطعه شعر او را ضمیمه دیوان خود انتشار داد و هیچ کس نتوانست بفهمد که این قطعات از خود گوته نیست گوته ((زلیخای)) خود را با پیر مرشدش حافظ آشنا کرد و ((زلیخا)) نیز مانند خود او با یک تجانس روحی خاص سر ارادت در آستان حافظ نهاد.

از آن پس نامه های آیند و که در مجموعه های گوته منتشر شده ترکیبی زیبا و بسیار شاعرانه از ابیات و مصراع های حافظ است، و گویی آیند و نفر واقعاً ((حافظ))

و((شاخ نبات)) اویند که بعد پنج قرن از شیراز به فرانگفورت سفر کرده اند ، گوته خود در شرح و حواشی دیوان مینویسد :

((برای پیام های واقعی عشق ، هیچ کتابی شایسته تر از دیوان آسمایی حافظ شیراز نیست)).

یکی از نامه های زلیخا و گوته ، حکایت از شبی می کند که مراسم جشن شصت و هفتمین سال تولد شاعر در خانه ((ماریانه)) با شرکت شوهرش و دوستان مشترک این زن و شوهر و گوته در ((گرب موهله)) برپا شد . ((بوه اسره)) دوس صمیمی گوته که خود شاهد این جریان بود درین باره مینویسد : ((همه باغ را با گلها ی مشرق زمین اراسته بودند . ماریانه و خانم اشتاد دل دو سبد بزرگ میوه و گل معطر برای گوته اورند . روی هر کدام ازین سبدها پارچه یی زربفت و ابریشمین بانقاشی های شرقی گذاشته شده بود و در کنار یکی از آنها ، خانم اشتادل تصویری از خانه گوته در فرانگفورت کشیده و در زیر آن ترجمه دو شعر حافظ را نوشته بود :

عشق گوته باماریانه ، شاعرانه ترین و جالب ترین عشق دوران زنده گانی او بوده ، زیرا این عشقی بود که او را از زاد گاه غربی او دور کرد و از اروپا ی مه آلود قرن نهم به شیراز آفتابی و زیبای پنجصد سال پیش از او برد تا در آنجا بزرگترین شاعر آلمان ، سرارادت در پای حافظ شیراز نهاد . این عشق گوته باماریانه که همزمان با عشق روحانی او به حافظ بود ، از لحاظ شاعرانه یی که از آن به بار آمد ، یکی از ثمر بخش ترین عشق های تاریخ ادب است ، زیرا که اروپا از صد و هفتاد سال پیش تا اکنون ، حافظ ما را از رویا اثر بزرگی شناخته که گوته به نام ((دیوان شرقی و غربی)) ساخته است و این دیوان سرا سرزاده تاثیر عمیق حافظ شیراز و ((ماریانه)) بر روی شاعر است و این گوت است که اروپا و دنیا یی را شیفته حافظ کرد .

((هجرت)) یکی از قصاید دلنشین و معروف گوته است که در آغاز اثر جاودانی اش ((دیوان شرقی و غربی)) خود نمایی میکند و این قصیده حاکی از این است که وی در عالم خیال بیشتر به شیراز سفر کرد . تا در آنجا برای آرامش روح خود دلبری بیابد ، و در جوارش شور شاعری را از سر گیرد . گوته در قسمتی از این قصیده خطاب به حافظ میگوید :

حافظا ! در فراز و نشیب راه دشوار کوهستان منظومه های دلنشینت دلدریم میدهد ،
آنگاه که ساربانان بر پشت بلند اشتری می نشینند و آنها را با نوای دلکشی میخواند ،

طوری که ستاره گان ((خواب آلود آسمان را)) بیدار میکند و راهزنان را به وحشت می اندازد.

ای حافظ مقدس ! چقدر زنده نگه داشتی یاد تو در گرما یه و میخانه برای من شیرین است. و حتی آنجا یکه محبوبه رو بنده یی خود را بالا میزند و طره زلف عنبرینش رامی افشاند و عطردلا ویز آنرا انتشار میدهد باز هم میخوام در باره تو ببیندیشم. گوته در هشتاد دو سه سالگی (۱۸۳۲) دیده از جهان فرو بست و همای روحش را به دیار عشق برگترو معنوی تر فرستاد ، تا آنجا که یک نویسنده بزرگ آلمانی گفت: ((در هیچ دوره یی از تاریخ جهان ، هیچ شاعری را نمیتوان یافت که نسبت به شاعر کشور دیگر نظیر تجلیلی را که گوته از حافظ کرده به جاء آورده باشد)) .

ماخذ : منتخبی از زیبا ترین شاهکارهای نظم و نثر از ادبیات آلمان .

ژباړه :

يوازې د حقيقت ايینه ؟

فلو يروا بي ((تل بايد په ياد ولرو ، چې د هغه شي له مينځه وړل ، چې شخصي وي د قدرت نښه ده .
مور بايد پديدې و مومو ، پديدې بايد په مور کې رسوخ و کړي او له مور څخه بهر ووځي ، له دې څخه پرته چې څوک دې له دې لارو چارو څخه خبر شي .
زموږ زړونه يوازې بايد د نورو زړو نه حس کړي .
مور بايد هغه آيينه و اوسو ، چې له خپلو ځانونو څخه بهر حقيقت منعکس کړي)) .
_ ((اکثريت)) له خپروني څخه پښتو ژباړه او لنډونه

طنزونه

سوالا ، جوابا

دا خو سمه ده ، چې يو شمېر اشخاص په نورو اشخاصو تور او تومت لگوي ، خو هغه څوک دې تش په تشه د يوه ښار په خلکو تومت کوي او تور پرې لگوي ؟
ځواب:

د تلویزیون د خپرونو اداره ! همدا چې د خپرونې لپاره يې نوي څه ونه موندل ، په آسانۍ سره اعلاموي ، چې دادی د ښار د اوسېدونکو د بيا بيا غوښتنې له امله هماغه او دغه خپرونه او فلمونه بيا نشر ته سپارو . خو خبره دلته ده ، چې هغوی نه يوازې پر خلکو تومت لگوي ، بلکې د احسان پنډونه پرې هم ږدي .

سوال: ته خو پوهېږې چې له ليکوالۍ سره ډېره مينه لرم ، خو دا ډېر لوستل مې له واکه نه دي پوره ، څه بايد وکړم ، چې سره له دې هم ډېر ژر ليکوال شم او ډېر ژر شهرت ته ورسم ؟

ځواب: دا خو ډېره آسانه خبره ده ، يا طنز ليکونکی شه او يا هم کره کتونکی !
سوال: د خپلو بېکاريو ، سوء استفادو او گناهونو د پټولو لپاره نن ورځ تر ټولو ستر پوښ او ماسک کوم دی ؟

ځواب:
جگړه!

پچه

زموږ د بنار ژوبن ته د يوه بهرني هېواد د ژوبن له خوا رسمي بلنليک کې ليکل شوی و ، چې د دې هېواد د ژوبن د سند غاړو په نړيوال فستيوال کې بايد ستاسو د ژوبن آمر او يو تن تکړه او نامتو سندرغاړی برخه واخلي .

د ژوبو ورځنۍ جلسه جوړه شوه. د ژوبن آمر ، چې يو دوولس کلن خراس (نر چرگ) و د جلسي اجندا ولوستله او بيا په فستيوال کې د برخه وال سندرغاړي د ټاکنې پخ هکله خبرې وشوې ، لومړې بلبلې ، بيا زرکې ، بيا سايرې او بيا قحلاخ د نورو په نمايندگۍ د فستيوال د اهميت او په هغه کې يې د گډون په خاطر وينا وې واورولې او بيا يې يو په بل پسې ځانونه کانديد کړل .

د برخه وال سندرغاړي پر ټاکنې عالمغالونه ډېر پورته شول ، پاپيانو ، پيلانو او پيل مرغانو هر يوه ځان تر ټولو غوره سندرغاړياله او تر ټولو مستحق .

پر بکره وشوه چې پچه دې واچول شي . پچه واچول شوه او له دې پچې څخه تر ټولو بڼه سندرغاړی بلبله بريالی راووته ، خودې کار پر آمر څه اغېزه ونکړه او په دې بانه چې بلبله له يوې ميا شتې را

هيسې د هگيو اميند واره ده ، د صحي ځانگړنو له امله د سفر حق نه لري . بيا چانس د

زرکې په برخه شوه او پچه يې وگټله ، خو زموږ د

ژوبن آمر په دې بانه ، چې زرکه يو کال د مخه د درې ورځو لپاره برکلي ته مېلمستيا تللې وه ، د زرکې له ټاکل کېدو يې سر وغړاوه .

د پچو اچول څو څو ځله تکرار شول او د تصادف له مخې په نوبت سره رښتيني سندر غاړی لکه سايره ، قحلاخ او نور بريالي شول ، خود آمر ټنډه پر يوه هم خلاصه نه شوه .

خبره په پچو حل نه شوه ، پر سبا د رسمي امر له مخې په فستيوال کې د گډون لپاره د ژوبن له آمر سره خړ ټاکل شوی و .

بيچاره بلبله او زرکه پر دې نه پوهېدل ، چې د ژوبن آمر فستيوال ته د تگ لپاره

سندرغاړي ته نه بلکې پنډ کچي ته ضرورت درلود .

مسابقه

د بلبلي او چرگي تر منځ شخړه پېښه شوه. بلبلي وېلي چې د الوتونکو له ډلې نه دنړۍ پر مخ تر ټولو خوږ ژبي سندرغاړې ده، خو چرگي به لکۍ شخړه کړه او سترگي به يې په مخ کې ښخې کړې او ويل به يې نه دنړۍ پر مخ تر ټولو ښه سندرغاړې ده. د دواړو تر منځ شخړه اوږده شوه ترڅو دې پرېکړې ته ورسېدل، چې دواړه دې امتحان ورکړي او مسابقې ته دې کېږي. د کلي د مرغانو او حيواناتو د يوه گډه هيات تر مخې تر سره شي او ورونکي دې وټکل شي.

مسابقه پيل شوه، بلبله د سپرليو د گلونو پر څانگو کېناسته او په پسرلنيو سندرو يې پيل وکړ. بيا چرگه پر ډېران وخته او کريغې يې په بل پسې د کلي انگرېډک کې خوشې وروسته ژوري هيات چې رياست يې د کلي د پشکې په لاس کې و، د مسابقې نتيجه اعلان کړه: بلبله صفر، چرگه لس او آفرين. بېچاره بلبله نه پوهېده، چې چرگي ژوري هيات ته په اوونۍ کې د پنځو دانو هگيو وعده ورکړې وه.

ښه شوچي سر شو

تر اوسه به لږ داسې څوک وليدلی شي، چې هغه دې د ميرزا قدوس خان له نوم او خصوصاً دهغه له نايابه او ډېرو په زړه پورې شعرونو سره مينه او پېژندگلوې ونه لري. ما تر اوسه ډېر شمېر شاعران ليدلي دي اوله ډېرو سره ناسته ولاړه لرم، خو يو يې هم ميرزا قدوس خان ته نه شي رسيدلای. ميرزا قدوس خان اوس، اوس په خپله شعر دي ويني او رگونه يې په شعرونو بدل شوي دي اوله هر پښتورگي يې شعر څخه پرې. همدا چې فلاني سياست مدار په جنوبي افريقې کې له زندان نه خوشې شي، دنړۍ ډېر ستر ژورنالستان لا پرې خبر نه وي، چې ميرزا قدوس خان ورته له وخته شعر ليکلی وي، همدا چې دنړۍ په يوه گوبنه کې زلزه وشوه او يا سپلا ب راغی نو ميرزا قدوس خان لکه کونگ خوب ليدلی وي او شعري يې ورته ليکلی وي او زه چې په يوې ورځپاڼه کې د شعر او ادب د برخې مسول يم واي پر ما چې هغه دې په همغه ورځ چاپ نه کړم... ميرزا قدوس خان پرون هم يو بل شعر ليکلی و او ماته يې د خپرو لو لپاره راوړ، دا شعر هم بې مناسبته شعر نه و، د يو چا حق يې ورا دا کړی و، هغه هم د هغه چاله مرگه وروسته د شعر پر تنده يې په غبرگو کړښو ليکلی و: اهدا گران انقلابي

ملگری عبد الرزاق ته! عبدالرزاق ما هم پېژنده او ده هم، هغه له د بنمن سره په مخاخ جگړه کې شهید شو، خو ملگری نه و. یعنی د کوم سیاسي سازمان غړیتوب یې نه درلود. ما میرزا صاحب ته وویل: گران شاعر صیب! د شهید حق خو دې ادا کړی دی، کور دې ودان، خوراڅه چې د ملگری کلمه ورنه وباسو، ځکه هغه گوندي ملگری نه د ی. زما پدې خبره د هغه رنګ ژپړ شو، سمد لاسه یې په شعر منگولي بنځې کړې. خیرې، یې کړ او له سپلیو سره یوځای یې وویل:

حیف زما پر ارزښتناکه وخت، چې پرې ضایع مې کړ. ښه شو چې مړ شو، ما فکر کاوه، چې ملگری به وي.

هو کې! دادی زما چار او دادی زما کار او سرو کار مې له داسې شاعرانو سره.

څو سرزوری دی؟

دهتیوال صاحب د یاد نبتونو نو په کتابچه کې مې لوستی و، چې وایي وخت او زمان لکه د گری ستن تل په حرکت دي او هېڅکله نه درېږي. د دې خبره اورېدو سره گلشاه، چې په سرزوري مشهور دی، اعتراض درلود او غوښتل یې چې په خپلې سر زوری سره وخت او زمان په تپه ودروي. بې له ځنډه یې خپله لاسي گری را خلاصه کړه او په تیره یې ووهله.

گلشاه فکر کاوه، چې په دې ډول به وخت او زمان په تپه ودروي. خو خپله گری یې په تپه ودروله او د هغه د سرزوری خلاف اوس هم په شپه پسې ورځ او په تیارو پسې روښنایي روانه ده.

خو نه پوهېږم چې هتیوال صاحب خبر دی که نه چې له گلشاه نه هم داسې سرزوری شته، چې دوخت په تپه درول خو لاڅه کوي، چې آن د مړ شوي وخت بېرته راژوندي کول غواړي.

وايي په پخوا زمانو کې د آسې پاچا هان وو، چې دوه وزیران به یې درلودل. یو یې د ښي لاس او بل یې کین لاس وزیر. د ملت برخلیک فقط په همدوی پورې اړه لرله، وژل، تړل، ټول د دوی په لاس کې وو، هم څارنوالان وو او هم قاضیان.

خو دغه دوه پېړۍ، پېړۍ راهیسې مړ شوی او څادر یې ټول شوی دی او جمیل عبد الرحمن خان چې د گلشاه سرزوری په نس کې ځایوي ملاتړ لې ده، چې مړ وخت بېرته راژوندي کړي، په خپله پاچا شي او د ښي او کین لاس وزیران ځان ته وټاکي، هم پولیس شي، هم څارنوالان هم قاضیان او هم جلادان، چپه یې چپه ده او راسته یې راسته، خو په دومره توپیر چې پخوانیو پاچا هانو به په یوه ملت پاچاهي کوله او دوی یې په څو کلیو کوي هغوی د تخت او ماڼیو څښتنان وو خودوی پاچاهي په غارونو او کنډوالو کې

کوي خوه هرڅه چې دی په گلشاه خو سرزوري شول او لږ تر لږه يې خو مړ وخت راژوندي کړ او له هغې ورځې يعني د جميل عبدالرحمن د پادشاهۍ له پيل او دهغه د سرزوري له امله دهغه په ټول ((قلمرو)) کې د ورځې په ځای شپه او د رڼا پر ځای تياره ده.

ولې مې له شعر نه زړه تور شو؟

هغه نوم يې له پخوانه پېژانده چې شاعر دی، کيسې ليکي، ژپارې کوي، د کوچنيانو په ادبياتو کې هم لاس وهې او نور داسې هنرونه هم لري. او په همدې ډول مې په ځينو مشاعرو کې چې گډون کړی دی، دهغه له خولې نه مې شعرونه اورېدلي او لاسونه مې ورته پرکولي دي، خو هغه ما نه پېژني، ځکه چې هېڅکله ورسره خبرو او غورو ته نه يم مخامخ شوی او شاعران خو مجبور هم نه دي چې د خپلو شعرونو ټول اورېدونکي وپېژني. خوزه هغه له ټولو نورو شاعرانو نه ډېر پېژنم او څېره يې داسې زما په سترگو کې انځور شوې ده، چې چېرې به يې هم ترې لېرې نه کړي او دا انځورونه هم يو تاريخي دليل لري، چې زما په زړه او سترگو کې همېشني شوي دي. هغه دليل داسې ده:

د بناړپه يوه لوی بڼ کې ډېر شمېر لوی او واړه شاعران سره يو ځای شوي وو او مشاعره يې کوله هر شاعر په خپل وار جگېده او خپل شعر يې لوست يو به خوندورو، بل به بې خونده يوه ته به لاسونه پرکېدل او په يوه بل به پرزې تلل، څو چې وارياد شوی شاعر چمبول خان ته ورسېد.

همدا چې سټېج پورته شو او غاړه يې تازه کړه وار ترې ورک شو، رنگ يې لږ سپين غونډې شو او ويې ويل: درنو شاعرانو زما د پسرلي نوم دی شعر، ټول سره هک پک شول، لومړی خو پوه نه شو، چې وروسته وپوهېدو چې شاعر غوښتل ووايي زما د شعر نوم دی پسرلی. خم بنا يې هغه وار خطا شوی وي، شعريې ولوست، د دې لپاره چې ورځينې تللی جرات بېرته ورکړ شي، ټولو حق او ناحق لاسونه ورته وپرکول. شعر پای ته ورسيد، خو بيا هم همغه لومړی خبره تکرار شوه. په آرامه لهجه يې وويل: ستاسو له منډې نه توجه او بيا ټولو پرې غور وهل.

له همغې ورځې هغه زما په سترگو کې نقش دی او څېره مې ورته له ياده نه وځي. ما تل دا سوچ کاوه چې هغه بې جراته شاعر دی. يوه ورځ په ملي بس کې له هغه سره مخامخ شوم. هغه څوکی موندلې وه او آرامه تکيه يې پرې کړې وه او د يوه نوي چاپ شوي کتاب پانې يې اړولې او له ډبرې مينې يې ورته سر خوځاوه او چق چق يې ورته کاوه.

لومړی مې سوچ وکړ چې د کوم ستر شاعر نوې شعري مجموعه يې موندلې ده، چې په همدې سروپس موټر کې يې هم بې له لوستلو نه پرېږدې، لولي يې او سرورته خوځوي. ناڅاپه مې پام شو چې د ده خپل کتاب دی. د کتاب په لومړي پښتني کې ليکل شوی و: د چمبول خان د شعرونو مجموعه او په څلورم پښتني کې د ده خپل عکس او لنډه پېژندنه گلوي هم خبره شوې وه.

نږدې ورغلم روغېر مې ورسره وکړ او د کتاب د چاپېدو مبارکي مې ورکړه. خو هغه له ځان نه منکر شو او ويې ويل چې زه چمبول خان نه يم. اې کاشکې چې زه خود چمبول خان د پښو خاورې قدر وای. هغه زموږ د زمانې تر ټولو ستر شاعر دی او نور شاعران يې خو گرد ته هم نه شي رسېدلای. ورته مې ويل: چمبول خانه! زه خو تا پېژنم، په تلو پزون کې مې ليدلی يې او په مشاعرو کې هم.

همدا خو ته په خپله يې له ځان نه ولې منکرېږې؟ بيا يې ووي: زما د خونې تر ټولو ستر شاعر همدا دی او بنا يې له همدې امله وي،

چې خدای زه د ده په څېر پيدا کړی يم او دا ماته هم وياړ دی چې لږ تر لږه خود څېرې نږدې والی ورسره لرم او ما چې هر څه وکړل هغه منکر شو. د شعرونو بيتونو يې لوستل او به، بهيې ورته کول.

له همغې وروسته زه پوه شوم چې هغه بې جرات نه بلکې لېونی دی، بنا يې هغه لېونی شاعر چې په خپل تبليغ سره ځان ته شهرت گټي او له همغې ورځې مې له شعراو شاعر څخه زړه تور شو.

د دوستانو غوري

شمس الدين: اې گل رسول خانه وروره! تانه خو بېخي د انځر گل جوړ شوی، ته چېرې يې چې هېڅ پته دې نشته، سړی خو کله کله د خپلو دوستانو خبر اخلي بيا!
گل رسول: ولا شمس الدين خان لالا! چې ته يې نه وايې نو څوک يې ووايي. ته څه خبر يې چې په دې ورځو کې په ما څه نه، تېر نه شول.

شمس الدين: داڅه وايې گل رسوله ورور! ژر شه راته ووايه چې څه درته پېښ شوي دي؟
چا وهلی يې، کور دې درنه غلو وړی،
په بله وکې نيول شوی يې، که څه؟
گل رسول: داسې نه ده بيا! آخر پلار مې مړ شو.
شمس الدين: داڅه وايې؟

گل رسول: هو کي، شمس الدين خان لالا! خو ورڃي وروسته مڃي مور ور پسي زړه و اچوه
 او هغه هم خدای راځيني و اځيسته.
 شمس الدين: رښتيا وايي؟
 گل رسول: دالاڅه کوي شمس الدين خانه لالا! چي د پلار او مور له مرگه څخه مڃي لا
 خواوڼي. نه وي تېرې شوې چي مېرمنه مڃي هم له پوره څلورو اولادونو سره يو ځای په
 يوې ترافيکي پېښه کې مړه شول او يوه مياشت وروسته مڃي له بده بخته کور هم اور
 و اځيسته او د يوې ستنې قدرې شي هم را پاتې نه شول.
 شمس الدين: ښه و شول گل رسول خانه وروره! چي هر څه په خير تېر شول اخر بلا وه او
 برکت يې نه.

هغه چي له سياله سره ((سيال)) شو

نه چا اېژاند، نه چا پېژاند. نه د چا سيال و، نه د چا شريک او د دومره له نظره لوېدلې
 و، چي د چا خبره چا به په يوه خروار لېټي کې هم نه حسابوه.
 خو وخت عجيبه پېښه وکړه، پرکلي پر له پسې توپانونه پيل شول.
 هره ورځ به کورونه ړنگېدل او هره ورځ به کروندې له مېنځه تللې. که څه هم چي دکلي
 خلک ټول سره يو لاس و، يو غږ وو او
 لکه د غرونو په څېر يې له له توپانونو سره ډغرې وهلې، مگر هغه هم چي نه د چا سيال
 و، نه د چا شريک هم له همدې کلي څخه او دغو توپانونو خو دهغه سر او مال ته هم زيان
 رسولي شو، نو ځکه دکلي مشرانو پرېکړه وکړه، چي خير دى هغه دى هم ديوه
 مرستندوى په توگه له ځان سره سيال او په درد او غم کې دې له ځانونو سره شريک
 کړي. او هغه چي نه چا اېژاند له سيالو سره
 ((سيال)) شو او چي له سيالو سره سيال شو نو سمد لاسه دکلي د ټولو خلکو پر اور مېړو
 سور شو، دکلي د ټولو لويانو او مشرانو د عمر و نو کونښونو نه يې ورته پراوې لاهو کړل
 او همدا نارې وهي چي ((منم!)) کلي څوک کليوال څوک؟
 مشر څوک او سپين ږيرى څوک؟ کلي هم کمزورى بولي او دکلي دا لوى ولس هم. هغه هم
 رټلى بولي او دا هم او همدا وايي چي ((منم)) که چېرې زه نه وم او زه نه يم، دا کلي او دا
 خلک به له

يوې مخې توپانونه له ځان سره يوسي. او هر وخت کلي او کليوالو ته د مېراني اود
پاکۍ او نجابت چلنج ورکوي

نو کله چې دغه بې بال وپره مړزته گورم نوهاغه د آس او غوماشي
کيسه را ياده شي چې وايي: يوه ورځ آس د سيند غاړې ته لاړ چې
اوبه وڅښي. آس د اوبو منځ ته ورننوت او بڼه وړاندې پر مخ لاړ.
په دې وخت کې يې يو غوماشي پر شا کېناست آس هېڅ پوه نه شو
چې غوماشي يې پر شا ناست دی. غوماشي غږ پرې وکړ:
- که چېرې ډېر دروند يم ووايه چې درځنې پاڅم. نه چې زما د دروند والي له امله په اوبو
کې ډوب شې. آس په اوبو کې دمه ش، ويې ويل:
- زه هېڅ پوه نه شوم چې ته مې لا پر شا ناست يې. ته څومره وزن لرې، چې د دروند والي له
امله يې په اوبو کې ډوب شم؟
کله چې آس په اوبو کې رغږېده، غوماشي په موقع ترې پورته شو اولېرې ولاړ. کله چې
آس له اوبو راوت غوماشي بيا راغی د آس پر شا کېناست ويې ويل:
بڼه شو چې زه په بڼه موقع د اوبو په منځ کې ستا له شا پورته شوم
، که نه نو ته بېچاره خوبه په اوبو کې ډوب شوی وای!